

**T.C.
GAZİANTEP İSLAM BİLİM VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**NİKÂH AKDİNDE FESHİN HUKUKİ SONUÇLARININ MEDENİ
HUKUK VE İSLAM HUKUKU BAĞLAMINDA MUKAYESESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Mehmet Mehdi GÖKTEKİN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Adnan AKALIN

GAZİANTEP
2023

T.C.
GAZİANTEP İSLAM BİLİM VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

**NİKÂH AKDİNDE FESHİN HUKUKİ SONUÇLARININ MEDENİ
HUKUK VE İSLAM HUKUKU BAĞLAMINDA MUKAYESESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Mehmet Mehdi GÖKTEKİN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Adnan AKALIN

GAZİANTEP
2023

TEZ KABUL VE ONAYI

Mehmet Mehdi GÖKTEKİN tarafından, Dr. Adnan AKALIN danışmanlığında hazırlanan Nikâh Akdinde Feshin Hukuki Sonuçlarının Medeni Hukuk Ve İslam Hukuku Bağlamında Mukayesesi başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından/...../2023 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvanı, Adı/Soyadı Üniversitesi

Ana Bilim/Ana Sanat Dalı

İmza

Sonuç

Başkan

Dr. Adnan AKALIN

☐

Kabul

☐

Ret

Üye

Doç. Dr. Bekir KARADAĞ

☐

Kabul

☐

Ret

Üye

Dr. Öğr. Üyesi İsmail YILMAZ

☐

Kabul

☐

Ret

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

ONAY

... / ... /

Dr. Öğr. Üyesi Adnan Akalın

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK VE BEYANI

Hazırladığım yüksek lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

..../..../2023

Mehmet Mehdi GÖKTEKİN

ÖZET

NİKÂH AKDİNDE FESHİN HUKUKİ SONUÇLARININ MEDENİ HUKUK VE İSLAM HUKUKU BAĞLAMINDA MUKAYESESİ

Mehmet Mehdi GÖKTEKİN
Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi, Temmuz/2023
Danışman: Dr. Adnan AKALIN

İslâm, aile hayatına büyük değer vermiştir. Zira evlenmenin hem bireyler hem de toplum açısından dünyevî ve uhrevî birçok maslahatı bulunmaktadır. Bunların en önemlisi de fitrattan gelen bazı arzuların meşru dairede karşılanması ve neslin belli bir düzen içerisinde devamının sağlanmasıdır. Ancak bazı hallerde taraflar, evlilik hayatında bulunması gereken sevgi, şefkat ve saygı duygularını yitirebildiklerinden evliliğin sonlandırılması kaçınılmaz olabilmektedir. Bu sebeple İslam hukukunda aile hayatının kurulmasının ilk adımı olan nikâh akdi ve evliliğin sona ermesiyle ilgili köklü düzenlemeler getirilmiştir. Söz konusu düzenlemeler Kur'an ve Sünnet çerçevesinde oluşturulmuştur.

İslam hukukçuları içinde bulundukları şartlar sebebiyle nasları yorumlarken nikâh akdinin feshi sebeplerinde farklı düşüncelerden kaynaklı bazı olarak ihtilaflara sahip olmuşlardır. Bu çalışmamız İslam hukuku ve medeni hukukunun nikâh akdindeki fesih sebepleri incelenmiştir. Bu bağlamda her iki hukukun fesih sebeplerinin mukayesesi yapılarak aralarındaki farklar ele alınmıştır. Konu ele alınırken İslam hukukundaki fesih sebepleri dört mezhebin görüşleri çerçevesinde mezheplerin akdin feshinin nedenlerine olan temel yaklaşımları aktarılmıştır. Medeni hukukun nikâh akdinde evlenmenin yokluk ve butlan sebep olan durumlar kanun maddeleri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Nikâh akdine sebep olan bütün fesih işlemleri ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

İslam hukukunun fesih sebepleriyle ilgili bazı çalışmaların yapıldığını tespit ettik, fakat medeni hukukla mukayese şeklinde bir çalışma yapılmadığından özellikle günümüz açısından konunun alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Tezimiz iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde İslam hukukundaki boşama çeşitlerini izah etmeye çalıştık. İkinci bölümde ise İslam hukuku ve medeni hukukun fesih sebeplerini değerlendirerek sonuç kısmında ise aralarında mukayese yapılarak İslam hukukuna göre medeni hukukun eksiklikleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hukuk, İslam Hukuku, Medeni Hukuk, Nikâh, Boşanma, Fesih.

ABSTRACT

COMPARISON OF THE LEGAL CONSEQUENCES OF ANNULMENT OF MARRIAGE CONTRACT IN THE CONTEXT OF CIVIL LAW AND ISLAMIC LAW

Mehmet Mehdi GÖKTEKİN

Gaziantep Islamic University of Science and Technology

Institute of Postgraduate Education

Department of Basic Islamic Sciences

Master Thesis, July/2023

Consultant: Dr. Adnan AKALIN

Islam gives great value to family life. Because marriage has many worldly and otherworldly benefits for both individuals and society. The most important of these is to meet some of the desires coming from the nature in a legitimate way and to ensure the continuation of the generation in a certain order. However, in some cases, the termination of the marriage may be inevitable, as the parties may lose the feelings of love, compassion and respect that should be present in their marital life. For this reason, radical regulations have been introduced in Islamic law regarding the marriage contract and the dissolution of marriage, which is the first step in the establishment of family life. These regulations were created within the framework of the Qur'an and Sunnah.

While interpreting the texts due to the conditions they were in, Islamic jurists had some disagreements about the reasons for the annulment of the marriage contract due to different thoughts. In this study, the reasons for the annulment of the Islamic law and civil law in the marriage contract are examined. In this context, the reasons for termination of both laws are compared and the differences between them are discussed. While the subject is being handled, the main approaches to the reasons for the termination of the contract of the sects are conveyed within the framework of the views of the four sects. The situations that cause the absence and nullity of marriage in the marriage contract of the civil law have been evaluated within the framework of the laws. All the annulment procedures that led to the marriage contract were tried to be revealed in detail.

We have determined that some studies have been carried out on the reasons for the annulment of Islamic law, but since no study has been made in the form of a comparison with civil law, it is thought that the subject will contribute to the field, especially in terms of today. Our thesis consists of two parts. In the first part, we tried to explain the types of divorce in Islamic law. In the second part, the reasons for the

termination of Islamic law and civil law were evaluated, and in the conclusion part, the deficiencies of civil law according to Islamic law were examined by making a comparison between them.

Keywords: Law, Islamic Law, Civil Law, Marriage, Divorce, Rescission.

ÖNSÖZ

İslam hukuku hayatın hem dini hem de ahlaki boyutunu konu alan ibadet, muamelat ve ukubata dair bütün esaslara köklü düzenlemeler getirmiştir. Aile hukuku da muamelat konu başlığı altında incelenmiştir. Aile hukukunun temel konusu kabul edilen nikâh akdi ve boşanma yollarına yönelik düzenlemelerle sağlam bir zemine oturtulmaya çalışılmıştır. İslam âlimleri bu düzenlemeleri Kur'an ve sünnet çerçevesinde değerlendirmişlerdir. Medeni hukukta ise aile hukuku bölümü oluşturulmuş ve bu başlık altında maddeler halinde çerçeveye oturtulmaya çalışılmıştır.

İlahi kaynaklı olan İslam hukuku sürekli dinamizme sahip bir hukuk sitemidir. Zira zaman ve çağların değişmesiyle İslam hukukunun külli kaidelere sahip olması karşılaşılan yeni meseleler âlimlerin içtihat faaliyeti çerçevesinde çözüme kavuşturulmuştur. Bu doğrultuda hükmü Kur'an ve sünnete bulunmayan meseleler belirlenmiş olan külli kaideler çerçevesinde hükme bağlanmıştır. Çünkü Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vefat etmesiyle vahiy tamamlanmış olsa da ayet ve hadislerin yorumu İslam âlimlerine bırakılmıştır. Ayet ve hadislerin birden fazla manaya delalet etmeleri müçtehit imamların birbirinden farklı yorumlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durum ise İslam dinini hakikat ışığının farklı yansımaları olarak kabul görmektedir. Bu yorum farklılıkları zor durumda kalabilecek olan ümmet için rahmet kapısı olmuştur.

Medeni hukukun teşekkül etmesi insan kaynaklıdır. Devlet kurumlarının bir araya gelerek yasalar çerçevesinde kanunnameler çıkarılmıştır. Hatta devletler oluşturacakları kanunlar hakkında birbirinden etkileşim içerisinde bulunabilmektedirler. Bu nedenle devletlerin çıkarmış olduğu kanunlar sürekli bir dinamizme sahip değildir. Zaman ve şartlara göre değişkenlik arz edebilmektedir. Kanun maddelerinin kesin ve net olması yoruma da kapalı bir konumdadırlar. Bu nedenlerle daima eksik yönleri bulunabilmektedir.

Aile hukukunda nikâh akdinin fesih sebeplerinin İslam hukuku ve medeni hukuk mukayesesinin amaçlandığı bu çalışma giriş ile birlikte iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırmanın konusu önemi amacı, yöntemi ve akademik hayata katkısından söz edilmiştir. Birinci bölümde özellikle İslam hukukundaki nikâh akdini sonlandıran durumlara temas edilmiştir. Medeni hukuk maddeler halinde

olması sebebiyle değerlendirilmesi ikinci bölüme bırakılmıştır. İkinci bölümde ise öncelikle İslam hukukunda akdin feshine sebep olan durumları dört mezhebin görüşleri esas alınarak değerlendirilmiştir. Medeni hukukun meddeler halinde bulunan nikâh akdinin yokluk ve butlanına sebep olan durumları kanun maddeleri çerçevesinde incelenmiştir.

Çalışmamda gerek ders döneminde gerekse konu seğiminde ve tamamlama süreci boyunca rehberlik ve yardımını esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Adnan AKALIN'a, ayrıca kendisinden ders görerek bilgi ve birikimini bize aktarmaktan geri durmayan, yönlendirmeleriyle müstefit olduğum Doç. Dr. Bekir KARADAğ hocama, yine tezime katkı sunan ve tez savunma komitesinde bulunan Dr. Öğr. Üyesi İsmail YILMAZ hocama, bana teşvik ve tavsiyelerde bulunup bu yolu kat etmemde yardımcı olan değerli Dr. Muhammed Mehdi AKSOY hocama, beni sevgiyle ve merhametle yetiştiren bu günlere gelmemi sağlayan değerli anne ve babama, okuma hayatım boyunca ve bu yoğun tez çalışması sürecinde destek veren daima yanımda duran sevgili eşime en içten şükranlarımı sunarım.

Mehmet Mehdi GÖKTEKİN

GAZİANTEP / TEMMUZ – 2023

İÇİNDEKİLER

ÖZET	III
ABSTRACT.....	V
ÖNSÖZ	VII
İÇİNDEKİLER	IX
KISALTMALAR.....	XII
I. GİRİŞ.....	1
A. ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
B. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	1
C. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	2
D. KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM'DA AİLE KURUMU VE NİKÂH AKDİNİ SONA ERDİREN DURUMLAR

1. İslam'da Aile Kurumunun Önemi.....	4
2. Nikâh Akdini Sona Erdiren Durumlar	4
2.1. Talâk	4
2.1.1. Talâkın Meşruiyeti	5
2.1.2. Talâk Yetkisi.....	7
2.1.3. Talâkın Rüknu.....	9
2.1.4. Talâk Çeşitleri.....	10
2.1.4.1. Evliliğe Dönme İmkânının Bulunup Bulunmaması Açısından Talâk.....	10
2.1.4.2. Sünnete Uygunluğu Açısından Talâk Çeşitleri	14
2.2. Fesih.....	21
2.3. Tefrîk.....	23
2.4. Muhâlea.....	24
2.5. Liân/Mülâane	26
2.6. İlâ.....	28
3. Fesih ve Diğer Boşama Yolları Arasındaki Farklar	29
3.1. Fesih ile Talâk İlişkisi	29
3.2. Fesih ile Tefrîk İlişkisi	30

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAM HUKUKU VE MEDENİ HUKUKA GÖRE NİKÂH AKDİNİN FESİH SEBEPLERİ

1. İslam Hukukuna Göre Nikâh Akdinin Fesih Sebepleri.....	32
1.1. Hâkim Kararını Gerektirmeyen Fesih Sebepleri.....	32
1.1.1. İcâb ve Kabulün Gerekli Şartları Taşımaması	33
1.1.2. Tarafların Gerekli Şartları Taşımaması.....	35
1.1.3. Velinin Bulunmaması	36
1.1.4. Şahitlerin Bulunmaması.....	36
1.1.5. Müt'a ve Muvakkat Nikâh	38
1.1.6. Evlenme Engelinin Bulunması.....	41
1.1.6.1. Sürekli Evlenme Engelleri	41

1.1.6.1.1. Soy Bağı Sebebiyle Evlenme Engeli.....	41
1.1.6.1.2. Süt Bağı Sebebiyle Evlenme Engeli	42
1.1.6.1.3. Sıhriyet Bağından Kaynaklı Evlenme Engeli	44
1.1.6.2. Geçici Evlenme Engelleri	46
1.1.6.2.1. Kadının Başka Biriyle Evli Olması.....	46
1.1.6.2.2. Kadının İddet Beklemesi.....	46
1.1.6.2.3. Kadının Eşin Mahremi Olması	49
1.1.6.2.4. Kadının Beşinci Eş Olması	50
1.1.6.2.5. Eşlerden Birinin Din Değiştirmesi	53
1.1.6.2.5.1. Taraflardan Birinin İslam'dan Çıkması - Riddet	53
1.1.6.2.5.2. Taraflardan Birinin Müslüman Olması - İhtidâ	55
1.2. Hâkimin Kararını Gerektiren Fesih Sebepleri.....	56
1.2.1. Denkliğin Bulunmaması - Kefaet	56
1.2.2. Mehrin Mehr-i Misilden Düşük Olması.....	62
1.2.3. Hastalık veya Fiziksel Kusurun Bulunması	64
1.2.3.1. Erkekten Bulunan Fiziksel Kusurlar	66
1.2.3.2. Kadında Bulunan Fiziksel Kusurlar	67
1.2.3.3. Erkek ve Kadın Açısından Müşterek Kabul Edilen Kusurlar	69
1.2.3.4. Fiziksel Hastalık Sebebiyle Meydana Ayrılmanın Hukuki Sonuçları	71
1.2.3.5. Fiziksel Kusur Açısından Hüsnâ-i Müşkilin Durumu.....	72
1.2.4. Buluş Muhayyerliğinin Bulunması.....	73
1.2.5. Kocanın Nafakayı Karşılamaması	77
1.2.6. Kocanın Kaybolması veya Evi Terk Etmesi	80
1.2.6.1. Kocanın Kaybolması (Mefkud)	81
1.2.6.2. Kocanın Evi Terk Etmesi (Gaib)	82
1.2.7. Liân Yapılması.....	84
1.2.8. İlâ Yapılması.....	85
2. Türk Medeni Hukukuna Göre Nikâh Akdinin Hükümsüzlüğü.....	85
2.1. Türk Medeni Hukukunda Evlenme Kavramı ve Evlenmenin Hukuki Niteliği.....	85
2.2. Evlenmenin Yokluğu	86
2.2.1. Evlenmenin Yokluk Halleri	87
2.2.1.1. Evlenmenin Ayrı Cinsten Kişiler Arasında Yapılmamış Olması.....	87
2.2.1.2. Evlilik Devam Ederken Eşlerden Birinin Cinsiyet Değiştirmesi	88
2.2.1.3. Evlenmenin Evlenme Memuru Önünde Yapılmamış Olması.....	90
2.2.1.4. Tarafların Evlendirme Memuru Huzurunda Hazır Olmaması	91
2.3. Evlenmenin Butlanı	92
2.3.1. Mutlak Butlan ve Sebepleri.....	92
2.3.1.1. Taraflardan Birinin Nikâh Akdi Sırasında Evli Bulunması	93

2.3.1.2. Taraflardan Birinin Nikâh Akdi Sırasında Sürekli Ayırt Etme Gücünden Yoksun Olması	94
2.3.1.3. Akıl Hastalığı	95
2.3.1.4. Taraflar Arasında Evlenmeye Engel Hısımlığın Bulunması	96
2.3.2. Nisbî Butlan ve Sebepleri	98
2.3.2.1. Ayırt Etme Gücünden Geçici Yoksunluk	99
2.3.2.2. İrade Sakatlıkları	99
2.3.2.3. Yasal Temsilcinin İznin Bulunmaması	103
SONUÇ	105
KAYNAKÇA	106
ÖZ GEÇMİŞ	112

KISALTMALAR

a.s.	: Aleyhi's-Selam
b.	: Bin/İbn
bk.	: Bakınız
bt.	: Bint
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
H.z.	: Hazreti
md.	: madde/maddeleri
MK	: Medeni Kanun
ö.	: Ölüm Tarihi
r.a.	: Radiyallahu Anhu/Anha/Anhüm
s.a.s.	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
ts.	: Tarihsiz (Yayın Tarihi Yok)
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: ve benzeri
vs.	: ve saire
vd.	: ve devamı

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Nikâh akdi ve nikâh akdini sonlandıran talak, fesih ve tefrik İslam aile hukukunun en temel konularındandır. Bu çalışmanın konusu ise eşler arası aile hayatını sonlandıran ayrılık türlerinden olan fesihtir. Aile hukuku ile ilgili hükümleri düzenleyen âyet ve hadisler hakkında islam âlimleri farklı yorumlara sahip olabilmektedirler. Medeni hukukun maddelerinde de bazı noksanlıklar bulunmaktadır.

İslam hukuku ve medeni hukukta akdın fesih sebepleri incelendiğinde aile hayatına olan etkisinden dolayı araştırma gerektirdiği görülmektedir. Ayrıca fesih konusu islam hukuku ve medeni hukuk arasında mukayeseli bir şekilde ele alındığından konuyu daha da önemli hale gelmektedir.

Bu konunun mukayeseli olması farklı alanlarda daha kapsamlı çalışmalara öncülük edecektir. Bu sebeple bu tez çalışmasında aile hukukun kapsayan fesih sebeplerinin medeni hukuk mukayesesi neticesinde aralarındaki farklılıklar üzerinde değinilecektir. Çalışmanın kapsamı eşler arası ayrılık yollarından olan fesih ile sınırlandırılmıştır.

Çalışmanın özellikle boşama yollarında fesih konusuyla sınırlandırılması ise islam aile hukukunda feshin üm boyutlarını muhtevi olması hem de çağımızı en fazla ilgilendiren konulardan biri olmasındandır.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Nikâh akdinde hem dünyevi hem de uhrevi açıdan eşler arası bazı hukuki yükümlülükleri bulunmaktadır. Evlilik islam hukuku ve medeni hukuk açısından da sorumluluk barındıran bir sözleşmedir. Akdın feshi ise bazı hukuki sonuçlar doğurmaktadır. Bu itibarla çalışma nikâh akdinde islam hukuku ve medeni hukukun akdın feshine neden olan durumları mukayeseli bir şekilde ele alınması amacı taşımaktadır. Bu bağlamda İslam hukukunda dört mezhebin bakış açısı ve medeni hukukun kabul gördüğü fesih sebeplerini değinilecektir. İslam hukukunda hâkim kararı gerektiren ve hâkim kararı gerektirmeyen fesih sebepleri nedeniyle talak-fesih ve tefrik-fesih arasındaki bağ da bu amaçla izah edilmiş olacaktır. Dolayısıyla bu çalışma, evliliğin fesih yoluyla sonuçlanmasına neden olan ayrılık hallerinin mukayeseli olarak inceleme amacı taşımaktadır.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

İslam alimlerinin yazmış olduğu kaynaklarda akdin feshine sebep olan nedenlerin tespiti büyük önem arz etmektedir. İslam hukuku ve medeni hukuk arasında mukayese yapılarak bir sonuca ulaşılabilmesi için fesih sebeplerine ayrıntılı incelemek gerekmektedir. Çalışma belli bir tarama süreci sonunda belirlemiş olduğumuz kaynaklar taranarak akdin fesih sebepleri tespit edilmiştir. Bu yöntem ile feshin toplum açısından önemine ulaşmaya çalışılmıştır. Bu amaçla –kaynaklar başlığı altında ele alacağımız üzere- çeşitli kitap doktora ve yüksek lisans tezlerinden yararlanılmıştır.

Çalışma mukayese sonucu ulaşılacak ardaki farklar açısından çalışmanın önemini daha da artırmaktadır. Zira günümüzde aileyi ve toplumu önemli ölçüde etkileyen ayrılık sebeplerinin İslam hukuku ve medeni hukuk arasındaki farklılıklarının bilinmesi oldukça önem arz etmektedir.

4. KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR

Yapılan araştırma neticesinde nikâh akdinin fesih sebeplerini, İslam hukuku ve medeni hukuk mukayeseli bir şekilde inceleyen bir çalışma tespit edilememiştir. Ancak islam hukukuna göre akitlerin ve nikâh akdinin feshi türünden bazı çalışmalr tespit edilmiştir. Medeni hukukla alakalı olarak kanun maddelerine bağlı madde madde şeklinde bazı çalışmalar mevcuttur. Tespit edebildiğimiz kadarıyla konusu geçen çalışmalar kısa bir şekilde tanıtılacaktır.

Kitaplar

- 1) Mehmet Selim Aslan. *İslâm Aile Hukuku*. Bursa: Emin Yayınları, 4. Basım, 2020.

Eser aile hukuku ile ilgili konuları dört mezhebin görüşleri çerçevesinde kaleme alınmıştır. Konular âyet ve hadisler dayanılarak zikredilmiştir. Eserde evelnem engellerine değinilmiş ve hâkim kararı gerektiren konulara temas edilmiştir. Gerekli görülen bazı yerlerde medeni hukuk maddelerine de değinilmiştir. Fakat mukayese yapılmaması sebebiyel çalışmamızdan farklıdır.

Tezler

- 1) Üveys Ateş. *İslam Hukukunda Akitlerin Feshi Ve Hukukî Sonuçları*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019.

Bu tez çalışması aslında akitlerin feshini ve hkuki sonuçlarını konu edinmektedir. Fakat tezin kısmında nikâh akdinin de eşler arası yapılan bir akit olamsı sbebiyele kısa bir şekilde bazı fesih sebeplerine değinilmiştir. Biz bu sebeplerinden kısmi olarak da olsa istifade ettik.

2) Gülnihal Yılmaz. *İslam Aile Hukukunda Fesih Talak ve Tefrik İlişkisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Bu çalışma nikâh akdinde fesih talak ve tefrik arasındaki bağı konu edinmektedir.

3) Hussein Bahjat Hussein Ali. *İslam Aile Hukukunda Nikâh Akdinin Feshi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek lisans tezi, 2012.

İslam hukukuna göre nikâhın fesih sebeplerini konu alan müstakil bir çalışmadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM'DA AİLE KURUMU VE NİKÂH AKDİNİ SONA ERDİREN DURUMLAR

1. İslam'da Aile Kurumunun Önemi

2. Nikâh Akdini Sona Erdiren Durumlar

İslam hukuku, evliliğin ne şekilde sona ereceğini veya gereklilik arz ettiği durumlarda nasıl sona erdirilebileceğini ayrıntısıyla açıklığa kavuşturmuştur. Bu çerçevede evlilik akdinin kuruluşunu sağlayan faktörler gibi sonlanmasına sebebiyet veren etkenleri de hukukî bir zemine oturtmuştur.¹

İslam hukukunda evlenme akdini sona erdiren hususlar, ölüm, talâk, tefrik ve fesihten müteşekkildir. Her ne kadar nikâhı sonlandıran muhâlea, liân, zihâr ve îlâ gibi başka hususlar varsa da onlar müstakil değil, talâk veya fesih kapsamında değerlendirilen etkenlerdir.² Ayrıca bazıları her zaman evlenmenin sonlanmasına sebebiyet vermemektedir. İşte bu çalışmada öncelikle ana hatlarıyla evlenmenin ne şekilde sona ereceğine değinilecek, ardından Medeni Hukuk ile mukayeseli olarak feshin nikâh akdi üzerindeki sonuçları ele alınacaktır.

2.1. Talâk

Türkçede boşanma olarak tabir edilen talâk, (الطلاق), sözlükte “serâh”ın “tasrîh” ve “selâm”ın “teslîm” anlamında olması gibi “tatlık” manasında mastar bir isimdir.³ Tatlık ise “bağı çözmek ve serbest bırakmak”⁴ anlamında olup Türkçe karşılığı evlilik birliğinin sona erdirilmesidir.⁵

¹ Muhammed Mehdi Aksoy, *Aile Hukuku İle İlgili Ayetler Bağlamında Fıkhi Görüş Farklılıklarının Usûlî Dayanakları* (Kahramanmaraş; Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023), 234.

² Detaylı bilgi için bk. Aksoy, *Aile Hukuku İle İlgili Ayetler Bağlamında*, 234-302.

³ Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî, *el-Binâye Şerhi'l-Hidâye* (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, 2000), 5/280; Hayreddin Karaman. *Mukayeseli İslam Hukuku* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2016) 1/354.

⁴ Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn İbni Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Daru Sadir, h/1414), 10/225-226; Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *eş-Şihâh tâcü'l-lügati ve sihâhü'l-Arabiyyeti* (Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1987), 4/1518-1519; Ebû't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmîsü'l-Muhît* (Beyrut: Muessesetü'r-Risâle, 2005), 904-905; Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Daru'l-Marife, 1993), 6/2; Abdülganî b. Tâlib b. Hammâde el-Meydânî el-Guneymî ed-Dımaşkî, *El-Lûbab fi Şerh'l-Kitab* (Lübnan: Daru'l-Kitab el-Arabi, 2019), 2/167; Halil İbrahim Acar, “Talâk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/496.

⁵ Acar, “Talâk”, 39/486.

Talâk ıstılâhî açıdan ise “kocanın belirli lafızlarla şer‘î bir bağ olan nikâh akdini sonlandırarak karsını boşaması (şer‘an sabit olan nikâh bağına çözmesi)” manasındadır.⁶ Zira İslam hukukunda asıl hüküm itibariyle boşama kocanın yetkisi dâhilindedir.

Nikâh kavramı bir hukuk terimi olarak şu şekillerde de tarif edilmiştir.

- Nikâh bağının derhal veya gelecekteki bir zamana bağlı belli lafızlarla çözülmesidir.⁷
- Belli lafızlarla nikâh akdinin bozulmasıdır.⁸
- Herhangi bir sebebe bağlı olmaksızın kocanın yetkisi dâhilinde bulunan ve nikâh bağına sona erdiren bir tasarruftur.⁹

Medeni Kanun’da boşanmanın terim itibariyle İslam hukukuna benzer şekilde tanımı yapılmamış; doğrudan maddeler halinde özel ve genel sebepleri açıklanmıştır. Bu sebepler göz önüne alındığında Medeni hukukta dolaylı yoldan boşamanın, kanunda öngörülmuş olan bir sebebe dayanılarak taraflardan birinin açacağı dava sonucunda evlilik birliğine hâkim kararı ile son verilmesidir¹⁰ şeklinde tanımlandığı söylenebilir.

2.1.1. Talâkın Meşruiyeti

İslâm, neslin belli bir düzen içerisinde devamının sağlanabilmesi ve fitrattan gelen arzuların meşru dairede karşılanabilmesi için evliliği teşvik etmiş, mutlu bir aile birliğinin kurulabilmesi için de uyulması gereken hususları belirtmiştir. Bu doğrultuda eşlere evliliklerini karşılıklı sevgi ve saygı ortamı çerçevesinde olabildiğince korumalarını tavsiye etmiştir. Ne var ki bazı hallerde taraflar, evlilik hayatında bulunması gereken sevgi, şefkat ve saygı duygularını yitirebilmektedirler. Bu ise evliliğin sonlandırılmasını kaçınılmaz kılmaktadır. İslam bu hakikati de göz önünde bulundurarak evlilik birliğinin sürdürülmesine imkân kalmadığı durumlarda talâkı başvurulabilecek son çare olarak meşru kılmıştır.¹¹

⁶ Serahsî, el-Mebsût, 6/2; Ebü’l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsîlî, *el-İhtiyâr li-ta’lîl-i-Muhtâr* (Beyrût: Dâru’l-erkam, ts.), 3/150.

⁷ Meydânî, *el-Lübab fî Şerh’l-Kitab*. 2/167.

⁸ Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî, *Fethu’l-Kadir Al’el-Hidaye* (Lübnan: Duru’l-Fikr, 1970), 3/463.

⁹ Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *Tehzibu’l-Esma’ ve’l-Lugat* (Beyrut: Daru’l-kutub’l-İlmiye, h. 1431), 3/188; Aynî, *el-Binâye*, 5/280.

¹⁰ Mustafa Dural vd. *Türk Özel Hukuku Aile Hukuku* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2022), 3/104.

¹¹ Acar; “Talâk”, 39/496.

Erkeğe verilen boşama yetkisinin meşruiyeti Kitap, Sünnet, icmâ ve akli delillerle sabittir.¹² Talâkın meşruiyetine delalet eden ayetler şunlardır:

“Boşama iki keredir. Sonrasında ya iyilikle (ric‘at yaparak) evlilik içinde tutmak veya güzellikle (üçüncü talâkı gerçekleştirerek) serbest bırakmak gerekir...”¹³

“Eğer erkek karısını boşarsa, kadın, onun dışında bir başka kocayla nikâhlanmadıkça ona helal olmaz.”¹⁴

“Eğer onlara mehir tespit eder de kendilerine el sürmeden boşarsanız, tespit ettiğiniz mehrin yarısı onlarındır.”¹⁵

“Ey iman edenler! Mü'min kadınları nikâhlayıp, sonra onlara dokunmadan (cinsel ilişkide bulunmadan) kendilerini boşadığınızda, onlar üzerinde bekleteceğiniz bir iddet hakkınız yoktur.”¹⁶

“Ey peygamber! Kadınları boşayacağınız zaman iddetlerini gözeterek boşayın ve bekleme sürelerini iyice hesap edin. Rabbiniz olan Allah’a saygısızlıktan sakının...”¹⁷

Talâkın meşruiyetine dair Hz. Peygamber’den (s.a.s.) pek çok rivayet nakledilmiştir. Genellikle sahabenin yaşamış olduğu bazı olaylar üzerine meydana gelen uygulama niteliğindeki bu rivayetlerin bazıları şunlardır:

Sahabeden bazı kimseler Hz. Peygamber’e (s.a.s.) gelerek kendi hanımları hakkında şikâyetlerde bulunmuşlardı. Hz. Peygamber de (s.a.s.) onlara imkân ölçüsünde aile birliğinin korunmasına yönelik tavsiyelerde bulunmuş ve “Allah’ın en sevmediği helal şey boşamadır” buyurmuştur.¹⁸

İbn Abbas’tan rivayetle Hz. Peygamber’e (s.a.s.) bir köle gelerek efendisinin kendisini bir cariye ile evlendirdiğini, fakat şimdi kendisini hanımından ayırmak istediğini söyleyerek şikâyetinde bulunmuştu. Bunu üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.) minberinin üzerinde bulunduğu bir ortamda “Ey insanlar, sizden biri bir cariye ile

¹² Mehmet Birsin, *İslam Aile Hukuku*, (İstanbul: Çıra Akademi Yayınları, 2019), 195.

¹³ *Kur’ân Yolu Meâli*, çev. Hayrettin Karaman vd. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016), el-Bakara, 2/229.

¹⁴ el-Bakara, 2/230.

¹⁵ el-Bakara, 2/237.

¹⁶ el-Ahzâb, 33/49.

¹⁷ et-Talâk; 65/1.

¹⁸ Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş‘as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, es-Sünen (Lübnan: Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2010), “Talâk”, 3 (No. 2177)

evlendirdiği kölesini şimdi ayırmak ister. Muhakkak ki talâk yetkisi bacağı tutana (evlilik bağı kurana) aittir.”¹⁹

Abdullah b. Ömer eşini hayızlı günlerinde iken boşamıştı. Hz. Ömer durumu Hz. Peygamber’e (s.a.s.) bildirince, Allah Rasûlü (s.a.s.) şöyle buyurdu; “Oğluna emret hanımına dönsün, Sonra hayızından temizlenip tekrar bir hayız daha görüp sonra temizleninceye kadar nikâhı altında tutsun. Bundan sonra isterse onu nikâhı altında tutar, isterse ilişkide bulunmadan önce boşar. İşte Allah’ın kadınların kendisi içinde boşanmasını emrettiği iddet budur.”²⁰

Said b. Cübeyr, İbni Abbas ve İbni Ömer’in (r.a.) rivayet ettikleri bir hadiste “Hz. Peygamber (s.a.s.) eşi Hafsa’yı (r.a.) boşamış, sonra ona geri dönmüştür.”²¹

Hz. Peygamber’in (s.a.s.) vefatından sonra âlimler tarafından bir erkeğin hanımını boşayamayacağına dair herhangi bir itiraz öne sürülmemiştir. Bu da boşanmanın İslam âlimlerinin icmâıyla da meşru olduğunun göstermektedir.

Boşanmanın meşruiyeti aklın da gerektirdiği bir husustur. Zira ayrılmak zaruri hale geldiğinde eşlerin evliliği devam ettirmekle zorunlu tutulmaları, kişisel veya ruhsal açıdan zarar görmelerine yol açabilir. Ayrıca evlilik sürecinde eşler arsında yaşanabilen şiddetli geçimsizlik, tarafların birbirlerine karşı nefret beslemelerine de sebep olabilmektedir. Bu durumda eşleri aynı çatı altında tutmaya zorlayıp hayatı çekilmez hale getirmek ise akılla bağdaşmaz.²² Kaldı ki bu hal üzere evliliği sürdürmeye çalışmak aile müessesesine fayda sağlamayacağı gibi tarafların dini hayatını da olumsuz yönde etkileyecektir. Bu sebeple tarafların böyle bir evlilikten boşama yoluyla kurtulmaya hakları olmalıdır.

2.1.2. Talâk Yetkisi

İslam hukukunda boşama yetkisi erkeğe verilmiştir. Nitekim bu yetki Kur’an ve Sünnet’te açık bir şekilde beyan edilmiştir. Kur’an’da, “*Kendilerine el sürmeden ya*

¹⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, es-Sünen (Darü’r-Risaletü’l-Alemiye, 1430/2009), “Talâk”, 1 (No. 2081)

²⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu’fî el-Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî* (Riyad: Daru’s-Salam, 1999), “Talâk”, 1-3; Ebû’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahîhi Müslim* (Beyrut: Daru’l-Marife), “Talâk”, 1-5; Ebû Dâvud, “Talâk”, 4; Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, es-Sünen (Beyrut: Daru’l-Kutub’l-İlmiye), “Talâk”, 1-3-5.

²¹ Ebû Dâvud, “Talâk”, 38 (No: 2283); İbn Mâce, “Talâk”, 1 (2016).

²² Birsin, *İslam Aile Hukuku*, 196.

da mehir belirlemeden kadınları boşarsanız...’’²³ buyrulmuştur. Hz. Peygamber ise (s.a.s.) “Boşama hakkı erkeğe, iddet beklemek ise kadınlara aittir’’²⁴ buyurmuştur.

Osmanlının son döneminde mezhepler arası mukayese yapılarak seçmeci bir yöntemle hazırlanan Hukuk-i Aile Kararnamesi’nde de “*Talâk’ın ehli, mükellef olan zevçtir*’’²⁵ şeklinde bir düzenlemeyle talâk yetkisinin erkeğin uhdesinde olduğu kanunlaştırılmıştır.

İslam, başta aile hukuku ile ilgili olmak üzere koyduğu bütün hükümlerde bir yandan maslahatı diğer yandan insanın yapısını ve fitratını gözetmiştir. Bu bağlamda aile ortamının istikrarlı ve huzurlu olabilmesi için sevk-u idareyi eşlerden birine tevdi etmiştir. Zira her iki tarafın yetkili olması durumunda farklı kanaat ve bakış açılarına bağlı olarak görüş ayrılıkları, dolayısıyla düzensizlik ve kargaşa kaçınılmaz olacaktır. Ailede huzurlu bir ortamın sağlanabilmesi ise fiziki ve psikolojik özellikleri müsait olan kişinin idaresiyle mümkün olabilir. Bunun için de uygun olan erkektir. Zira erkek fitratı ve taşıdığı sorumluluklar sebebiyle aile saadeti için daha doğru kararlar alabilmektedir. Kadın ise yaratılış açısından erkekten daha duygusal olduğundan tam boşama yetkisine sahip olması durumunda basit sebeplerden ötürü ailenin yıkılmasına sebebiyet verebilir. Boşamaların basit hale gelip yaygınlaşması ise toplumda huzursuzluğun hâkim olmasına neden olur.²⁶

Öte yandan İslam, yaratılışlarından gelen farklı yapı ve kişilik özelliklerine göre erkek ile kadına değişik görevler yüklemiştir. Bu kapsamda erkeği kadın lehine malî birer hak olan mehir ve nafakayla yükümlü tutmuştur. Bu ise nimet-külfet dengesinin bir gereği olarak boşama yetkisinin birinci derecede kocaya ait olmasını gerektirmektedir.²⁷ Nitekim Kur’an’da “*Allah’ın, (iki cinse) birbirinden farklı özellik ve lütuflar bahşetmesi ve mallarından harcama yapmaları sebebiyle erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar. Saliha kadınlar Allah’a itaatkârdır; Allah’ın korumasına uygun olarak, kimsenin görmediği durumlarda da kendilerini korurlar...*’’²⁸ buyrularak bu hususa vurgu yapılmıştır. Mutlak, formül, yer, görev ve niyet

²³ el-Bakara, 2/236.

²⁴ Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî, *el-Muvaţta’* (Beyrut: Darû’l-erkam, 2007), “Talâk”, 25 (No: 1237).

²⁵ Hukuk-i aile Kararnamesi, md. 102.

²⁶ Halil İbrahim Acar, *Ana Hatlarıyla İslam Aile Hukuku* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018), 189-193.

²⁷ Acar, “Talâk”, 39/497.

²⁸ en-Nisa, 4/34.

2.1.3. Talâkın Rükünü

Talâkın rükünü, temelde koca, mekân, boşama sözcükleri ve boşamaya yönelik irade beyanıdır.²⁹ Boşamayı gerçekleştirecek olan kocanın aynı zamanda mükellef yani akıllı ve ergin olması gerekir.³⁰ Aksi halde yaptığı boşama geçerli olmaz. Nitekim ayet ve hadislerdeki karinelere bağlı olarak klasik fıkıh eserlerinde bu husus açıkça belirtilmiştir. Mesela Meydanî, “Talâk akıl ve baliğ olan koca tarafından gerçekleştirilir”,³¹ Şirbînî ise “Talâkın geçerli olması için boşayan kişinin mükellef olması gerekir”³² demiştir.

Erkek, evlenme akdini tek taraflı irade beyanıyla boşama sözcüklerini kullanarak sona erdirir. Ayrıca İslam hukuku kaynaklarında boşamanın yazılı veya vekil aracılığıyla da yerine getirilebileceği ifade edilmiştir.³³ Koca, boşamada açık ifadeli (sarih) sözcükler ya da boşama niyetiyle söylenen kinayeli lafızlar kullanabilir. Sarih lafızlarla gerçekleştirilen boşamada niyete itibar edilmeyip salt telaffuz ile talâk gerçekleşir.³⁴ Kinayeli lafızlarda ise niyete itibar edilir.³⁵ Dolayısıyla boşamanın gerçekleşip gerçekleşmeyeceği kocanın niyetine bağlı olur. Buna göre boşamanın gerçekleşebilmesi için “seni boşadım, sen boşsun, boşanmışsın” gibi açık lafızlar herhangi bir karineye bakılmaksızın yeterli kabul edilir.³⁶ Ancak “Ailene dön, ipin boynunda, seni terk ettim, seni serbest bıraktım” gibi kinayeli lafızlarda kocanın boşama niyetiyle söylemesi durumunda talâk gerçekleşir.³⁷ Şu var ki kinayeli lafızlar boşama niyetinin varlığına delalet eden bir ortamda söylenmesi halinde Hanefî mezhebine göre boşamanın gerçekleşmesini meydana getirir.³⁸

²⁹ Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc* (Beyrût: Daru'l-kutubi'l-ilmîyye, 1994), 4/455.

³⁰ Burhânüddîn Ebû'l-Hasen Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-Mergînânî, *el-Hidaye Şerhi Bidâyetü'l-mübtedî* (Lübnan: Daru'l-Erkam), 1/264.

³¹ Meydanî, *el-Lübab*, 2/169.

³² Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc* 4/455.

³³ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc* 4/463.

³⁴ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc* 4/463; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/156.

³⁵ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc* 4/456-457; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/156.

³⁶ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/457; Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâ'i'u's-şanâ'i' fî tertîbi's-şerâ'i'* (Lübnan: Daru'l-Kutubi'l-İlmîyye, 1986), 3/98; Mergînânî, *el-Hidaye*, 1/265; Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir* (Kahire: Daru'l-Hadis, 2013), 483-484. Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî, *el-Veciz fî'l-Mezheb el-İmami's-Şafî* (Kahire: Daru'l-Hadis, 2016), 366.

³⁷ Gazzâlî, *el-Veciz*, 366-367. Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 4/457; Meydanî, *el-Lübab*, 2/171.

³⁸ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/354.

İmam Ebû Hanîfe, İmam Malik ve İmam Şafî'ye göre göre bir kimse hanımına “sen hoşsun” demek isterken yanlışlıkla “sen boşsun” derse boşama meydana gelir. Çünkü bu bir sarîh talâk lafzıdır. Bu sebeple hâkim böyle bir boşamayı kabul etmeye mecburdur. İmam Ahmet b. Hanbel'e göre ise söz konusu durumda boşama meydana gelmez. Dolayısıyla hâkim bu durum neticesinde mahkemeye başvurularak açılan davayı reddedebilir.³⁹

2.1.4. Talâk Çeşitleri

İslam hukukunda talâk, bir yandan tekrar dönme imkânının bulunup bulunmaması, diğer yandan Kur'an ve Sünnet'in koyduğu usul ve şekle uyup uymaması gibi muhtelif açılardan çeşitlere ayrılmıştır. İşte bu başlık altında talâkın söz konusu çeşitlerine değinilecektir.

2.1.4.1. Evliliğe Dönme İmkânının Bulunup Bulunmaması Açısından Talâk (Ric'î-Bâin)

Talâk, yeniden dönüş imkânının bulunup bulunmaması açısından *ric'î* ve *bâin* olmak üzere ki kısım şeklinde mütalaa edilmiştir. Ric'î talâk; erkeğin, iddet süresi içerisinde tek taraflı iradesiyle yeni bir nikâh akdi ve mehir gereksizsin rızasını almadan eşine yeniden dönebilme hakkı veren boşamadır.⁴⁰ Bu boşanma türü, şer'î-hukukî dayanağını Kur'an ve Sünnet'ten almaktadır. Konuyla ilgili ayet ve hadisler şunlardır:

*“Boşanan kadınlar kendi başlarına üç âdet süresince beklerler. Allah'a ve âhiret gününe iman ediyorsa, Allah'ın rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara helâl olmaz. Eğer taraflar arayı düzeltmeyi istiyorsa kocaları, onları kendilerine geri çevirme hususunda başkalarından daha ziyade hak sahibidirler...”*⁴¹

*“Boşama iki keredir. Sonrasında ya iyilikle (geri dönerek) evlilik içinde tutmak veya güzellikle serbest bırakmak gerekir...”*⁴²

³⁹ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/354-355.

⁴⁰ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/365; Mehmet Selim Aslan, *İslâm Aile Hukuku* (Bursa: Emin Yayınları, 2020), 203-204; Kahveci, *İslam Aile Hukuku*, 203.

⁴¹ el-Bakara, 2/228.

⁴² el-Bakara, 2/229.

Said b. Cübeyr, İbni Abbas ve İbni Ömer (r.a.) tarafından rivayet edildiğine göre, “Hz. Peygamber (s.a.s.) hanımı Hafsa’yı (r.a.) boşamış, sonra ona yeniden dönmüştür.”⁴³

Bir talâkın ric‘î olabilmesi için bazı şartları barındırması gerekir. Bu bağlamda zifaktan sonra gerçekleşmesi, üçüncü talâk olmaması (birinci ya da ikinci talâk olması) ve bir bedel karşılığında (muḥâlea) yapılmaması gerekir.⁴⁴ Hanefî mezhebine göre sarîh lafızlarla yapılması da şarttır.⁴⁵ Buna göre bir kimse, karısını mezkûr şartlara uygun şekilde boşarsa talâk ric‘î sayılır ve iddet süresinde yeni nikâh gerekmeden geri dönme imkânına sahip olur.⁴⁶

Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî hukukçulara göre hanımını ric‘î talâkla boşayan kocanın eşine dönmesi hem sözlü irade beyanıyla hem de cinsel ilişki, öpme, sarılma ve şehvetle bakma gibi dönmeye delalet eden eylemlerle olabilir.⁴⁷ Şafîîlere göre ise kocanın eşine dönmesi sadece “sana döndüm, seni (nikâha) döndürdüm, seni geri aldım” gibi sarîh ifadelerle veya dönüş niyetini gösteren kinayeli lafızlarla olabilir.⁴⁸ Şu halde çoğunluğa göre ric‘î talâkta iddet süresi boyunca cinsel birleşme haram değildir.⁴⁹ Şafîîlere göre ise dönüşü ifade eden herhangi bir söz kullanılmadan cinsi münasebet haramdır. Çünkü cinsel temasla nikâh akdi meydana gelmediği gibi ric‘at da meydana gelmez.⁵⁰

İfade edildiği üzere kocanın hanımına dönüşünü sağlayan sözlü veya fiili durumlardan birinin meydana gelmesiyle eşler için evlilik hayatı devam eder. Eğer koca hanımına iddet süresi içerisinde dönüş yapmayıp iddet süresi tamamlanırsa, ric‘î talâk küçük bâin talâka (beynunet-i suğra) dönüşür. Bu durumda eşler yeni bir akit ve mehir olmadan bir araya gelemezler.

⁴³ Ebû Dâvud, “*Talâk*”, 38 (No: 2283); İbn Mâce, “*Talâk*”, 1 (2016).

⁴⁴ Abdülaziz Âmir, *el-Ahvâlü’ş-Şahsiyye fi’ş-Şeriatî’l-İslamiyye* (Beyrut: Dârü’l-Fikri’l-Arabi, 1984), 281-283; Hallâf, *Ahkâmü’l-Ahvâlî’ş-Şahsiyye*, 144; Sertâvî, *Şerhü Kânûni’l-Ahvâlî’ş-Şahsiyye*, 273-274.

⁴⁵ Ekmeliüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed el-Bâbertî, er-Rûmî el-Mısırî, *el-Înâye Şerhü’l-Hidâye* (Kahire: Matbaatü Mustafa el-Bâbî, 1970), 4/63; Ebû’l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed el-Kudûrî, et-Tecrîd (Kahire: Dârü’s-Selâm, 2006), 10/4843.

⁴⁶ Âmir, *el-Ahvâlü’ş-Şahsiyye*, 287; Sertâvî, *Şerhü Kânûni’l-Ahvâlî’ş-Şahsiyye*, 277.

⁴⁷ Bâbertî, *el-Înâye*, 4/61-75; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Arafê ed-Desûkî, *Hâşiyetu’d-Desûkî ‘ale’ş-Şerhi’l-Kebîr* (Beyrût: Dârü’l-Fikir), 2/416; Meydânî, *el-Lûbab*, 2/180; İbn Kudâme, *el-Kâfî*, 3/149.

⁴⁸ Şirbînî, *Muğni’l-Muhtâc*, 5/4.

⁴⁹ İbn Rüşd, *Bidâyetu’l-müctehid*, 519.

⁵⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/19; Şirbînî, *Muğni’l-Muhtâc*, 5/6.

Ric'î talâkla boşanmış kadın için iddet süresince sonuç doğurabilecek bütün hukukî durumlar varlığını korur. Yani ric'î boşamada eşlerin helallik durumu devam eder, birbirlerine mirasçı olabilirler ve nikâh anında kadına ödenmesi vaat edilen müeccel⁵¹ mehir muaccel⁵² hale gelmez.⁵³

Bâin talâk, “evlilik bağıni nihayete erdiren kesin boşama” anlamında olup yeni bir nikâh akdi olmadan tarafların yeniden bir araya gelmelerine imkân vermeyen boşamadır.⁵⁴ Bu tür boşamanın kendi içerisinde beynûnet-i suğra ve beynûnet-i kübrâ olmak üzere iki alt türü bulunmaktadır. Küçük bâin anlamına gelen beynûnet-i suğra, kişinin, yeni bir nikâh ve mehirle eşine tekrar dönebildiği boşamadır.⁵⁵ Büyük bâin manasına gelen beynûnet-i kübrâ ise kişinin, boşadığı kadınla kadın bir başkasıyla evlenmediği sürece bir araya gelemediği boşamadır.⁵⁶ Nitekim Kur'an'da “*Eğer erkek karısını (üçüncü defa) boşarsa, kadın, onun dışında bir başka kocayla nikâhlanmadıkça ona helal olmaz. (Bu koca da) onu boşadığı takdirde onlar (kadın ile ilk kocası) Allah'ın koyduğu ölçüleri gözetebileceklerine inanıyorlarsa tekrar birbirlerine dönüp evlenmelerinde bir günah yoktur. İşte bunlar Allah'ın, anlayan bir toplum için açıkladığı ölçüleridir*”⁵⁷ buyrulmuştur.

Küçük bâin talâk; birinci veya ikinci boşamadan sonra dönüş yapılmayıp iddetin sona ermesi, cinsi münasebet vuku bulmadan önce bir veya iki talâkın gerçekleştirilmesi, Hanefî,⁵⁸ Mâlikî⁵⁹ Şâfiîlere göre evliliğin bedel karşılığında (muhâlea) sonlandırılması,⁶⁰ Hanefîlere göre boşamanın kinayeli lafızlarla yapılması,⁶¹ îla süresinin dolması ve mûlaânenede bulunulmasıyla meydana gelir.⁶² Büyük bâin, talâk ise üçüncü boşama hakkının kullanılmasıyla gerçekleşir.⁶³ Beynûnet-i kübra sonucunda eşlerin yeniden bir araya gelebilmeleri için kadının başka bir erkekle sahih bir evlilik

⁵¹ Müeccel: Kadına nikâh anında peşin verilmeyip sonra verilmesi kararlaştırılan mehir veya bedel.

⁵² Muaccel: Kadına nikâh anında hemen, peşin ödenmesi gereken mehir veya bedel

⁵³ Aydın, *İslam Aile Hukuku*, 87.

⁵⁴ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 365; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 398.

⁵⁵ Muhammed Ebu Zehra, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye* (Kâhire: Dâru'l-fikr el-Arabî, 1957), 279; Âmir, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, 281.

⁵⁶ Hallâf, *Ahkâmü'l-Ahvâli's-Şahsiyye*, 144; Sertâvî, *Şerhü Kânûni'l-Ahvâli's-Şahsiyye*, 276.

⁵⁷ el-Bakara, 230.

⁵⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/171; Ebû'l-Meâlî Mahmûd b. Ahmed b. Abdilaziz Burhâneddîn el-Buhârî, *el-Muhîtü'l-bürhânî fi'l-fikhi'n-Nü'mâni*. (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004), 3/335; Zeylaî, *Tebyînü'l-hakâik*, 2/267.

⁵⁹ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/91.

⁶⁰ Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf Şîrâzî, *el-Mühezzebe fi fikhi'l-İmami's-Şâfiî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 2/491; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 10/9; İmrânî, *el-Beyân*, 10/16.

⁶¹ Kudûrî, *et-Tecrid*, 10/4843; Bâbertî, *el-İnâye*, 4/63.

⁶² Âmir, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, 281-283; Sertâvî, *Şerhü Kânûni'l-Ahvâli's-Şahsiyye*, 273-275.

⁶³ Hallâf, *Ahkâmü'l-Ahvâli's-Şahsiyye*, 140; Sertâvî, *Şerhü Kânûni'l-Ahvâli's-Şahsiyye*, 273.

yapıp ondan boşanması veya erkeğin ölmesi gerekmektedir. Buna göre şu durumlarda talâk bâin olur:

a) Hangi şekilde olursa olsun üçüncü talâkın gerçekleştirilmesi: Bu durumda beynûnet-i kübra vuku bulur.⁶⁴ Çünkü erkek bu durumda kendisine tanınmış olan her üç talâk hakkını kullanarak tüketmiş olur.

b) Boşamanın zifaktan önce meydana gelmesi: Bu durumda beynûnet-i suğra meydana gelir. Çünkü böyle bir boşamada kadının iddet beklemesini gerektirecek bir durum yoktur.⁶⁵ Oysa bir veya iki (ric'î) talâkla boşamadan sonraki geri dönüş iddet dönemi içerisinde mümkün olabilmektedir. Bu tür boşamada da iddet gerekmediğine göre talâkın ric'î olmayacağı ortaya çıkmaktadır. Bunun delili şu ayettir; *“Ey iman edenler! Mümin kadınlarla evlenme akdi yapıp da sonra, birleşmeden onları boşadığınızda onlar üzerinde, hesaplayıp bekleteceğiniz bir iddet hakkınız yoktur. Onları bir şeyler vererek memnun ediniz ve güzellikle boşayınız.”*⁶⁶

c) Boşamanın bir bedel karşılığında (muhâlea yoluyla) olması: Bu durumda da beynûnet-i suğra meydana gelir. Zira muhâleanın meşru kılınmasındaki gaye, kadına devam etmek istemediği evlilikten kurtulma imkânının sağlanmasıdır. Kadının evlilik bağından kurtulması ise talâkın bâin olması ile mümkün olur. Aksi halde kocası geri dönüş yapabilir. Bu durumda ise kadının verdiği bedelin bir anlamı olmaz.⁶⁷

d) Ric'î boşamadan sonra dönüş yapılmayıp iddetin sona ermesi: Zira bu süre zarfında dönüşün yapılmaması evliliği tamamen sonlandırma niyetine delalet eder. Böyle bir niyette de talâk bâin olur.

e) Hanefîlere göre yeminden dönülmeyip îla süresinin dolması: Onlara göre böyle bir durumda kendiliğinden bir bâin (küçük bâin) talâk gerçekleşir. Zira îlânın dört aylık bir süreyle sınırlandırılmış olması kadının mağduriyetini önleme amacına dayalıdır. Bunun için ise kocanın dönmemesi halinde îla süresinin dolmasıyla kadının serbest kalması gerekmektedir. Bu da sürenin sonunda bâin talâkın gerçekleşmesine bağlıdır. Aksi takdirde ric'at yapmak suretiyle kadına tekrar dönerek aynı yöntemle ona yaşattığı mağduriyeti yineleyebilir.⁶⁸

⁶⁴ Ebu Zehra, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 309.

⁶⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 18.

⁶⁶ el-Ahzâb, 49.

⁶⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/25; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 399.

⁶⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 7/21; Kâsânî, *Bedâ'iu's-sanâi*, 3/177.

f) Hanefilere göre liân yapılması: Zira koca, karısına zina isnadında bulunup bunu yeminle teyit edince onu boşamış gibi olmaktadır. Böyle ağır bir ithamdan sonra ise geri dönüş düşünülemeyeceğinden meydana gelen talâkın bâin olduğu ortaya çıkmaktadır.

g) Hanefilere göre erkeğin hanımını kinaye, mübalağa ve şiddet ifade eden lafızlarla boşaması: Böyle bir boşamada beynûnet-i suğra vuku bulur. Çünkü boşamanın bu şekilde gerçekleştirilmesi geri dönme niyetinin bulunmadığı anlamına gelir. Bu ise talâkın bâin olmasını gerektirmektedir.⁶⁹ Şafiî, Hanbelî ve Mâlikî mezheplerine göre kinaye lafızlarıyla gerçekleşen talâk ric'îdir. Çünkü sarîh lafızla ric'î talâk gerçekleşiyorsa, kinayeli lafızla evleviyetle gerçekleşmelidir.⁷⁰

h) Hanefilere göre eşlerin hâkim kararıyla boşanmaları (tefrik): Şayet böyle bir durumda talâk ric'î olsaydı erkek geri dönerek hâkimin kararını bozabilirdi. Dolayısıyla mahkemenin bir anlamı olmazdı.

Şu halde Mâlikî ve Şafiîler sadece zifaktan önce, muhâlea yoluyla veya üç talâkla boşamayı bâin talâk olarak kabul ederler. Fakat Malikiler kadının tefvîzu't-talâk⁷¹ yetkisini kullandığı boşamayı da bâin sayarlar.⁷²

Bâin talâk, eşler arasındaki evlilik birliğini hemen sonlandırır. Artık eşler birbirlerine karşı yabancı hale gelirler. Üç boşama hakkı kullanılmadan gerçekleşen bâin talâkta kadının istemesi durumunda gerek iddet süresi içinde gerekse iddet süresi sonrasında taraflar yeni bir nikâh ve mehirle tekrar evlenebilirler. Bâin talâk sonucunda iddet süresince nafaka ve kocanın evinde ikamet etme dışındaki kadına ait bütün hukuki haklar düşer. Ödenmemiş olan mehir muaccel hale gelir. Bazı istisnalar hariç bâin talâk karı-koca arasındaki mirasçılığı da ortadan kaldırır.⁷³

2.1.4.2. Sünnete Uygunluğu Açısından Talâk Çeşitleri (Sünnî-Bid'î)

Talâk, Sünnet'e uygun olup olmaması açısından sünnî ve bid'î olmak üzere iki çeşittir. Sünnî talâk, Sünnet'te belirtilmiş olan esaslara uygun biçimde gerçekleştirilen boşamadır.⁷⁴ Bid'î talâk ise -sünnî talâkın zıddı olup- Sünnet'te belirtilmiş olan esaslara

⁶⁹ Mevsîlî, el-İhtiyâr, 3/164; Ebu Zehra, *el-Ahvâlû's-Şahsiyye*, 310.

⁷⁰ Aslan, *İslam Aile Hukuku*, 207-208.

⁷¹ Tefvîzu't-talâk; kocanın, talâk yetkisini kısmen veya tamamen kadına devretmesi durumudur.

⁷² Yaman, *İslam Aile Hukuku*, 87.

⁷³ Yaman, *İslam Aile Hukuku*, 88; Kahveci, *İslam Aile Hukuku*, 206.

⁷⁴ Ebû Zehra, *el-Ahvâlû's-Şahsiyye*, 286; Âmir, *el-Ahvâlû's-Şahsiyye*, 266; Sertâvî, *Şerhü Kânûni'l-Ahvâli's-Şahsiyye*, 185-186.

aykırı şekilde gerçekleştirilen boşamadır.⁷⁵ Buna göre talâkın sünnî olması, sevap kazandıran bir sünnet olduğu anlamında değil, Sünnet'in müsaade ettiği biçimde gerçekleştirilmesi manasındadır. Bid'î olması da Hz. Peygamber'den sonra ortaya çıkmış bir bidat olduğu manasında değil, Sünnet'te belirtilmiş olan şekle aykırı düşmesi anlamındadır.⁷⁶

Dört mezhebe mensup İslam hukukçuları, bir talâkın sünnî olabilmesi için cinsi münasebette bulunulmayan bir temizlik evresinde gerçekleştirilmesi gerektiği hususunda ittifak etmişlerdir.⁷⁷ Dolayısıyla mezheplerin tamamı nezdinde talâk âdet döneminde veya cinsel ilişkide bulunulmuş bir temizlik evresinde gerçekleştirilecek olursa bid'î sayılır. Buna göre sünnî talâk, erkeğin hanımını cinsel birleşmenin bulunmadığı bir temizlik süresi içinde;⁷⁸ bid'î talâk ise erkeğin hanımını hayız döneminde veya cinsel ilişkiye girdiği bir temizlik evresinde boşamasıdır.

Mezhepler, hayız döneminde veya cinsi münasebetin vuku bulduğu temizlik evresinde gerçekleştirilecek olan talâkın bid'î olduğu konusunda “*Ey peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde onları iddetlerini dikkate alarak boşayın ve iddeti sayın...*”⁷⁹ ayetini delil almışlardır. Zira bu ayette boşamada kadınların iddetlerini dikkate almanın gerektiği bildirilmiştir. Bu ise söz konusu şartlara riayet etmekle mümkün olur. Nitekim şu hadis bu hususu açıkça beyan etmektedir: “*Abdullah b. Ömer eşini hayızlı günlerinde boşamıştı. Hz. Ömer durumu Hz. Peygamber (s.a.s.)’e bildirince, Allah Rasulü (s.a.s.) şöyle buyurmuştur; “Oğluna emret hanımına dönsün, Sonra hayızından temizlenip tekrar bir hayız daha görüp sonra temizleninceye kadar nikâhı altında tutsun. Bundan sonra isterse onu nikâhı altında tutar, isterse ilişkide bulunmadan önce boşar. İşte Allah’ın kadınların kendisi içinde boşanmasını emrettiği iddet budur.*”⁸⁰

Buraya kadar ittifak halinde olan mezhepler, bir talâkın sünnî sayılabilmesi için birden fazla gerçekleştirilmemesinin şart olup olmadığı konusunda ihtilaf etmişlerdir.

⁷⁵ Ebû Zehra, *el-Ahvâlü’ş-Şahsiyye*, 286.

⁷⁶ Ülfet Görgülü, “İslam Aile Hukukunda Bid’î Talâk Meselesi”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 30 (2017), 340.

⁷⁷ Ebû'l-Hasan Ali b. el-Hüseyin b. Muhammed es-Suğdî, *en-Nüteffî'l-fetâva* (Amman: Dârü'l-Furkan, 1984), 1/319; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 501; Ebû'l-Hasen Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Mehâmîlî ed-Dabbî İbnü'l-Mehâmîlî, *el-Lübâb fi'l-fikhi’ş-Şâfiî* (Medine: Dârü'l-Buhârî, 1416), 328; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10/325.

⁷⁸ Nesâî, “*Talâk*”, 2 (3392); Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 3/151.

⁷⁹ et-Talâk, 65/1.

⁸⁰ Buhârî, “*Talâk*”, 1 (No: 5251); Müslim, “*Talâk*”, 1-5; Ebû Dâvud, “*Talâk*”, 4 (No: 2179); Nesâî, “*Talâk*”, 1-3 (No: 3386, 3393).

Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre talâkın sünnî olabilmesi için birden fazla olmayacak şekilde gerçekleştirilmesi şarttır. Şayet aynı anda birden fazla talâk hakkı kullanılırsa boşama bid'î sayılır. Şâfiî mezhebine göre ise talâkın sünnî niteliğini alabilmesi için birden fazla olmayacak şekilde gerçekleştirilmesi şart değildir. Dolayısıyla talâk, âdet döneminde ve cinsel ilişkinin yapıldığı bir temizlik evresinde olmadıktan sonra birden fazla gerçekleştirilse de sünnî sayılır. Ancak evla olan bir talâkla yetinmektir.⁸¹

Talâkın sünnî olabilmesi için birden fazla gerçekleştirilmemesi gerektiğini benimseyen Hanefî, Mâlikî ve Hanbelîlere göre birden fazla talâkın aynı anda gerçekleştirilmesi ile bir temizlik evresinin farklı zaman dilimlerinde gerçekleştirilmesi arasında bir fark bulunmamaktadır. Binaenaleyh birden fazla talâk aynı anda gerçekleştirilme durumunda olduğu gibi bir temizlik evresinin farklı dilimlerinde gerçekleştirilecek olursa bid'î sayılır. Fakat bu hususlarda hemfikir olan üç mezhep, sayı şartı ile ilgili meselenin detayında farklı yaklaşımlar sergilemişlerdir.

Hanefiler sünnî talâkı, *hasen* ve *ahsen* olmak üzere iki kısım şeklinde değerlendirmişlerdir. Hasen sünnî, erkeğin hanımını cinsel birleşmenin olmadığı temizlik döneminde bir talâkla boşadıktan sonra müteakip iki temizlik döneminin her birinde birer talâkla boşamasıdır.⁸² Ahsen sünnî ise kişinin cinsel birleşmenin olmadığı temizlik döneminde hanımını bir talâkla boşadıktan sonra müteakip iki temizlik döneminde diğer talâk haklarını kullanmadan iddetin bitmesini beklediği talâktır.⁸³ Mâlikî ve Hanbelîler ise Hanefîlerin ahsen olarak nitelendirdikleri talâkı sünnî saymış, fakat hasen olarak değerlendirdiklerini bid'î addetmişlerdir.⁸⁴ Dolayısıyla Hanefîlere göre art arda olan üç ayrı temizlik evresinde birer talâkla boşamak tıpkı iddet dönemi içerisinde bir daha boşamamak gibi sünnî iken Mâlikî ve Hanbelîlere göre böyle bir boşama aynı anda birden fazla talâk gerçekleştirilmişçesine bid'î sayılır.

İslam hukukçuları arasında ihtilafli olan diğer bir konu, bid'î talâkın hukukî geçerliliği meselesidir. Bu bağlamda fakihler, hem hayız döneminde veya cinsel

⁸¹ Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî, *el-Vasût fi'l-mezheb* (Kahire: Daru's-Selâm, h.1417), 5/363; Nevevî, *Ravdatü't-tâlibîn*, 8/9.

⁸² Serahsî, *el-Mebsût*, 6/5; Meydânî, *el-Lübâb*, 2/168.

⁸³ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/3; Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/261.

⁸⁴ Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî. *el-Muğnî li İbni Kudâme* (Kâhire: Mektebetü'l-kâhire, 1968-1969) 7/365; Ebû Zekeriyâ Muhayyiddin Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *Ravdatu't-talibîn umdetu'l-Müftiyin* (Beyrût-Dmaşk-Ummân: el-Mektebetü'l-islamî, 1991), 8/3-5; Desûkî, *Hâşiyetu'd-Desûkî*, 2/361-362.

birleşmenin meydana geldiği temizlik evresinde gerçekleştirilen talâkın hem de aynı mecliste gerçekleştirilen üç talâkın hukuken geçerli olup olmadığı konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir:

1) Hayızlı Halde veya Cinsel Birleşmenin Meydana Geldiği Temizlik Süresi İçinde Boşamak

İslam hukukçuları, hayız döneminde veya cinsel birlikteliğin yapıldığı temizlik evresinde gerçekleştirilen boşamanın bid'î sayıldığı ve bid'î boşamanın dinen haram olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Kadının nifâs halinde boşanması da aynı hükme tâbidir.⁸⁵ Fakat böyle bir boşamanın hukuken muteber/geçerli olup olmadığı hususunda farklı yaklaşımlar sergilenmiştir.⁸⁶ Bu görüş farklılıklarının iki başlıkta incelenmesi mümkündür.

a) Talâkın Gerçekleştiği Kanaatine Sahip Olanlar

Dört mezhebe mensup fakihler başta olmak üzere İslam hukukçularının çoğunluğuna göre bid'î boşama haram olmakla birlikte hukuki sonuç doğurur.⁸⁷ Onlara göre erkeğin, talâk için belirlenmiş olan vakti (dönem-evre) dikkate almadan eşini boşaması İslam hukukunda uygun karşılanmamıştır. Nitekim boşamanın sünnî veya bid'î şeklinde ayrıştırılması dini açıdan helal ve haram olması bakımından önem arz etmektedir. Fakat hukuki sonuçları bakımından ikisi arasında fark yoktur. Yani sünnete uygun şekilde gerçekleştirilmeyen bid'î boşamalar, dinî açıdan uygun değilse de hukuken geçerlidir.⁸⁸ Dolayısıyla söz konusu ayırım hukukî olmaktan ziyade dinîdir.⁸⁹

Bid'î talâkın hukuken geçerli olduğunu benimseyen çoğunluk, “Eğer erkek karısını (üçüncü defa) boşarsa...”⁹⁰, “...boşamanızda size bir günah yoktur..”,⁹¹ “Eğer onlara mehir tespit eder de kendilerine el sürmeden boşarsanız...”⁹² “Boşanmış kadınların örfe göre geçimlerinin sağlanması onların hakkıdır”⁹³ gibi ayetlere dayanmışlardır. Zira bu ayetlerde mutlak ifadeler kullanılmış, talâkın geçerliliği belli bir

⁸⁵ Nevevî, *Ravzatu't-tâlibîn*, 8/5.

⁸⁶ Düsukî, *el-Ahvalü's-şahsiyye*, 164.

⁸⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/366.

⁸⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/16, 57.

⁸⁹ Abdullah Çolak, *İslam Aile Hukuku* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2021), 228.

⁹⁰ el-Bakara 2/230.

⁹¹ el-Bakara 2/236.

⁹² el-Bakara 2/237.

⁹³ el-Bakara 2/241.

vakitle mukayyet kılınmamıştır. Bu da bid'î talâkın hukuken geçerli olduğunu göstermektedir.⁹⁴

Çoğunluk bu konuda bazı hadisleri de dayanak göstermişlerdir. Onlara göre - zikri geçmiş olan- İbn Ömer hadisinde⁹⁵ Hz. Peygamber'in, hayızlı iken hanımını boşayan İbn Ömer'e eşine geri dönmesini emretmiş olması hayız dönemindeki boşamanın geçerli olduğuna delalet etmektedir. Çünkü ric'at ric'î talâktan sonra yapılabilir. Şayet İbn Ömer'in boşaması geçerli olmasaydı, zaten nikâhı devam ediyor olacağından Hz. Peygamber ona ric'at yapmasını emretmezdi.⁹⁶ Kaldı ki İbn Ömer aynı hadisin başka bir varyantında *"Hz. Peygamber bana dönmemi emretti ve gerçekleştirdiğim talâkı geçerli saydı"*⁹⁷ diyerek bid'î talâkın hukuken sonuç doğurduğunu açıkça beyan etmiştir.

b) Talâkın Gerçekleşmediği Kanaatine Sahip Olanlar

İbn Hazm (ö.456/1064), İbn Teymiyye (726/1327) ve İbn Kayyim el-Cevziyye (751/1350), hayız döneminde veya cinsel birlikteliğin vuku bulduğu temizlik evresinde gerçekleştirilen talâkın dinen haram olduğu gibi hukuken de geçerli olmadığını benimsemişlerdir. Çünkü bu tür talâk, ilgili ayetlere ve Hz. Peygamber'den (s.a.s.) gelen rivayetlere aykırı düşmektedir. Naslara aykırı olan bir tasarrufun geçerli olması ise düşünülemez.⁹⁸

İbn Teymiyye ve İbn Kayyim'e göre kişi *"Ey peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde onları iddetlerini dikkate alarak boşayın ve iddeti sayın"*⁹⁹ ayetindeki emre uyup boşamada iddeti göz önünde bulundurmak zorundadır. Çünkü ayette yer alan *"...iddetlerini dikkate alarak boşayın"* emri vücûba delalet etmektedir. Vâcib olana aykırı düşen ise hukuken geçerli sayılamaz.¹⁰⁰ Nitekim Hz. Peygamber *"Kim*

⁹⁴ Ahmed b. Ali Ebû Bekr er-Râzî Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994), 1/467-468; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 10/118-119.

⁹⁵ Buhârî, "Talâk", 1 (No: 5251); Müslim, "Talâk", 1-5; Ebû Dâvud, "Talâk", 4 (No: 2179); Nesâî, "Talâk", 1-3 (No: 3386, 3393).

⁹⁶ Ahmed b. Ali Ebû Bekr er-Râzî Cessâs, *Şerhü'l-Mühtasari't-Tahâvî* (Beyrût: Dârü'l-Beşâiri'l-İslamiyye, 2010), 5/18; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 10/116; Buhûû, *Keşşâfü'l-kina'*, 5/240.

⁹⁷ Müslim, "Talâk", 1 (No: 3643).

⁹⁸ Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî, el-Muhallâ bi'l-Âsâr (Beyrut: Darû'l-fikr, ts.), 9/363; Ebû Zehra, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, 287.

⁹⁹ et-Talâk, 65/1.

¹⁰⁰ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd fi Hedyi Hayri'l-ibâd* (Beyrût: mektebetü'l-menar el-İslâmiye, 1994), 5/205.

bizim emrimize aykırı davranırsa ondan o iş reddedilir”¹⁰¹ hadisinde bu hususu açıkça beyan etmiştir.¹⁰²

Bu görüşte olanlara göre karşıt görüştekilerin delil aldıkları İbn Ömer hadisi, talâkın geçerliliğine değil, tam tersine geçersizliğine delalet etmektedir.¹⁰³ Çünkü Hz. Peygamber, eşini hayız halinde boşayan İbn Ömer’e eşini döndürmesini emretmemiş, birbirlerine dönmelerini emretmiştir. Bu ise talâkın geçerli olmadığını göstermektedir. Zira evliliğe dönme hususundaki yetki erkeğin uhdesinde olup kadının bu konuda bir yetkisi bulunmamaktadır. Hâlbuki Hz. Peygamber ikisinin birbirlerine dönmelerini emrederek kadına da bir pay biçmiştir.¹⁰⁴

Konu hakkında son dönem İslam hukukçuları arasında da benzer bir farklılaşma görülmektedir. M. Muhammed Şeltût, M. Ali es-Sâyis, Ömer Nasuhi Bilmen gibi âlimler cumhurun görüşünü tercih etmişken, Muhammed Abduh, Ahmet Muhammed Şakir, M. Reşit Rıza ve Ebû Zehrâ gibi âlimler ise diğer kanaati benimsemişlerdir.¹⁰⁵

2) Bir Temizlik Süresi İçinde veya Aynı Mecliste Üç Talâkla boşamak

İslam hukukçuları aynı mecliste telaffuz edilen üç talâkın hukukî geçerliliğinin keyfiyeti hakkında da ihtilaf etmişlerdir. Kimileri böyle bir durumda üç talâkın tamamının geçerli olacağını benimsemişken bazıları sadece bir talâkın vuku bulacağını ileri sürmüşlerdir.

a) Talâkların Tamamının Geçerli Olduğu Kanaatine Sahip Olanlar

Dört mezhep fakihler, aynı anda gerçekleştirilen üç talâkın bid’î olup olmadığı ile ilgili farklı yaklaşımlar sergilemiş olsalar da hukuken geçerli olduğu konusunda aynı görüşü benimsemişlerdir. Dolayısıyla dört mezhebe göre kişi aynı mecliste veya bir temizlik evresine karısını üç talâkla boşarsa büyük bâin (beynûnet-i kübrâ) gerçekleşir.¹⁰⁶ Bu görüşte olan çoğunluk görüşlerini konuyla ilgili ayet ve hadislerle temellendirmişlerdir. Bu delillerin bazıları şunlardır:

¹⁰¹ Buhârî, “İ’tisâm”, 20.

¹⁰² İbn Kayyim, *Zâdü’l-me’âd*, 5/204-205.

¹⁰³ İbn Kayyim, *Zâdü’l-me’âd*, 5/209-210.

¹⁰⁴ Ebû’l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-fetâvâ* (Medine: Mücemme’ü’l-Melik Fehd, 2004), 33/22.

¹⁰⁵ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 368.

¹⁰⁶ Kâsânî, *Bedâ’iu’s-sanâi’*, 3/96; Zeylaî, *Tebyînu’l-hakâik*, 2/191; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid*, 499; Nefrâvî, *el-Fevâkihü’d-devânî*, 2/31; İmam Şâfiî, *el-Ümm*, 5/197; Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, 10/118; Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, 10/8; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10/334; Buhûfî, *Keşşâfü’l-kina’*, 5/241.

“Boşama iki keredir. Her ikisinden sonra ya iyilikle evlilik içinde tutmak veya güzellikle serbest bırakmak gerekir...”¹⁰⁷

“Ey iman edenler! Mümin kadınlarla evlenme akdi yapıp da sonra, birleşmeden onları boşadığınızda onlar üzerinde, hesaplayıp bekleteceğiniz bir iddet hakkınız yoktur...”¹⁰⁸

Cumhura göre bu ayetlerde talâk lafzı mutlak olarak zikredilmiştir. Bu sebeple bir mecliste gerçekleştirilen üç talâk muteber olup hukuken geçerli sayılır.¹⁰⁹

Hz. Aişe'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Rifaa el-Kurazî'nin karısı Hz. Peygamber'e (s.a.s.) gelerek, “Ya Rasulullah Rifaa' beni üç talâkla boşayarak talâkı kat'î kılmıştı. Daha sonra ben Abdurrahman b. Zübeyr'le evlendim. Fakat Abdurrahman'ın erliği şu elbise süsü gibi gevşektir” dedi. Bunu üzerine Resûlullah (s.a.s.) “herhalde sen Rifaa'ya dönmek istiyorsun, fakat sen ikinci eşinle ilişkide bulunmadan önceki eşine dönemezsin” buyurdu.¹¹⁰

Cumhura göre Hz. Peygamber'den yapılan bu rivayet de aynı anda gerçekleştirilen üç talâkın hukuken geçerli olduğuna delildir. Ayrıca Hz. Ömer'in, aynı mecliste telaffuz edilen üç talâkın geçerli olduğu şeklindeki nihai yargı kararının bulunması bu kanaati desteklemektedir. Hatta bu konu üzerinde sahabe icmaı olduğu da ileri sürülmüştür.¹¹¹

b) Sadece Bir Talâkın Geçerli Olduğu Kanaatine Sahip Olanlar

İbn Teymiyye ve öğrencisi İbn Kayyim, bir mecliste veya bir temizlik dönemi içinde gerçekleştirilen birden fazla boşamaları bir ric'î boşama olarak kabul etmişlerdir.¹¹² Sahabeden İbn Abbas, Zübeyr b. el-Avvam, Abdurrahman b. Avf ve Abdullah b. Mes'ûd, tabiûndan ve sonraki bazı âlimlerden de bu görüş nakledilmiştir.

Aynı anda telaffuz edilen üç talâkı tek talâk sayan fakihler, *“Boşama iki keredir. Her ikisinden sonra ya iyilikle evlilik içinde tutmak veya güzellikle serbest bırakmak gerekir...”¹¹³* ayetini delil almışlardır. Zira bu ayette talâkın iki defa (kere) olduğu ifade edilmiştir. Bu da birden fazla talâkın geçerli olması için ayrı kerelerde

¹⁰⁷ el-Bakara, 229.

¹⁰⁸ el-Ahzâb, 33/49.

¹⁰⁹ Çolak, *İslam Aile Hukuku*, 229.

¹¹⁰ Buharî, “Talâk”, 4 (No: 5260).

¹¹¹ Yaman, *İslam Aile Hukuku*, 103.

¹¹² Ebu Zehra, *el-Ahvâlü 'ş-Şahsiyye*, 306; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 368.

¹¹³ el-Bakara, 229.

gerçekleştirilmesi gerektiğine, aksi takdirde bir talâkın vuku bulacağına delalet etmektedir.¹¹⁴

Bu görüşte olanlar, İbn Abbas'ın şu rivayetini de dayanak göstermişlerdir:¹¹⁵ *“Resûlullah (s.a.s.) ile Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in ilk iki yılı zamanlarında üç talâk bir talâk olarak kabul edilirdi. Hz. Ömer dedi ki, insanlar düşünerek yapmaları gereken bir işi aceleye getirir oldular. Bunu kendi aleyhlerine geçerli saysak dedi ve üç talâkı geçerli saydı.”*¹¹⁶

Belirtmek gerekir ki yaşadığımız dönem itibarıyla bazı insanlar nikâhın ve talâkın öneminin ne olduğuna vakıf değillerdir. Basit sebeplerle üç talâk hakkını bir anda kullanıp dönüşü mümkün olmayan büyük zararlara sebebiyet verebilmektedirler. Bu da aile kurumu başta olmak üzere çocuklar ve toplumun olumsuz bir biçimde etkilenmesine neden olmaktadır. Onun için İbn Teymiyye ve İbn Kayyim'in kabul ettiği aynı anda telaffuz edilen üç talâkın bir talâk sayılması görüşü günümüz açısından daha uygun olduğu kabul edilebilir.

2.2. Fesih

Fesih kavramı sözlükte “zayıflık, bilmemek, çıkarmak, geçersiz kılmak, bir şeyin bozulması, ayrılık, akıl ve beden zayıflığı”¹¹⁷ anlamlarına gelmektedir. Fıkıh terimi olarak ise fesih, geniş mana itibarıyla bir akdin veya hukukî bir bağın iradî olarak ortadan kaldırılmasını ifade etmektedir.¹¹⁸ Evlenme akdi özelinde ise “nikâh akdi esnasında mevcut olan veya akit tamamlandıktan sonra meydana gelen bir eksiklik ya da bozukluk sebebiyle akdin bozulması” biçiminde tanımlanmıştır¹¹⁹

Fesih kelimesi veya türevleri Kur'an'da geçmemektedir. Fakat Hz. Peygamber'den (s.a.s.) rivayet edilen bazı hadislerde¹²⁰ geçmektedir. Fesih kelimesinin sözlük manasıyla kullanıldığı¹²¹ söz konusu hadisler, bazı sahabîlerin hac

¹¹⁴ İbn Kayyim, *Zâdu'l-me'âd*, 5/223.

¹¹⁵ İbn Kayyim, *Zâdu'l-me'âd*, 5/227.

¹¹⁶ Müslim, “Talâk”, 2 (No: 3658)

¹¹⁷ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 3/44-45; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhît*, 257; Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk el-Hüseynî ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs* (Dâru'l-Hidâye, H/1431) 7/319.

¹¹⁸ Ali Bardakoğlu, “Fesih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 12/427.

¹¹⁹ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/355.

¹²⁰ Nesâî, “Menâsik”, 77; Ebu Davûd, *Menâsik*, 24.

¹²¹ Bardakoğlu, “Fesih”, 12/427.

esnasında bilmeden haccın feshine neden olabilecek birtakım sıkıntılar yaşamaları üzerine varit olmuştur.

Zikredilen ilk tanımdan anlaşılacağı üzere geniş manada fesih bütün akitler/hukukî muameleler için geçerlidir. Akitler ise iki türlü olup bir kısmı tek taraflı irade beyanına, diğer bir kısmı çift taraflı irade beyanına dayalıdır. Fakat akit her ne şekilde olursa olsun feshi ancak tarafların irade beyanı veya mahkeme kararıyla mümkün olabilir.¹²²

Nikâh, evlenen eşler arasında gerçekleştirilen ve iki taraf açısından bağlayıcılığı bulunan bir akit olup diğer akitlerden farklı olarak geriye dönük tek taraflı veya karşılıklı rızayla feshedilemez. Ancak kuruluşundan önce veya sonra ortaya çıkan bir eksiklik ve bozukluk sebebiyle kendiliğinden ya da mahkeme yoluyla fesholabilir. Buna göre nikâh akdinde fesih, biri kendiliğinden diğeri mahkeme yoluyla olmak üzere iki şekilde meydana gelir. Bunların her biri de evlilikte meydana gelen bir kusur ve evliliğin devamını engelleyen bir bozukluk sebebi olmak üzere iki sebepten biriyle gerçekleşir.

- 1) Bir kusur nedeniyle evliliğin feshedilmesi;
 - a) Evlenenlerin nikâh akdinden sonra kardeş, sütkardeş veya başkasının eşi olması gibi aralarında nikâhın sahih olmadığı kişilerden olması.¹²³
 - b) Kadının iddet süresinin tamamlanmamış olması.¹²⁴
 - c) Âlimlerin çoğunluğuna göre Nikâh akdinin şahitsiz olarak yapılmış olması.¹²⁵
 - d) Hanefî mezhebine göre ergenlik çağından önce evlendirilen erkek veya kız çocuğun ergenlik çağından sonra bulûğ muhayyerliği hakkını kullanarak nikâhı kabul etmemesi.¹²⁶
 - e) Akıl ve bâliğ olan kadının velisinin rızası olmadan, dengi olmayan birisiyle veya mehr-i mislinden daha az miktarda bir mehirle evlenmesi.¹²⁷
- 2) Evliliğin devamını engelleyen bir durum sebebiyle evliliğin feshedilmesi;
 - a) İrtidat yani eşlerden birinin dinden çıkması.¹²⁸

¹²² Detaylı bilgi için bk. Karaman, “Akid”, 2/251-256.

¹²³ Hallaf, *el-Ahvâlü’ş-Şahsiyye*, 172.

¹²⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetu’l-müctehid*, 3/138.

¹²⁵ Muhammed Dusûkî, *el-Ahvâlü’ş-Şahsiyye fi’l-mezhebi’ş-Şafîyye* (Kâhire: Dâru’s-selâm, 2011), 217.

¹²⁶ Vehbe b. Mutafa ez-Zuhaylî, *el-Fıkhu’l-İslamî ve Edilletuhu*, (Dımaşk: Dâru’l-fıkr, ts.), 9/6866.

¹²⁷ Ebu Zehra, *el-Ahvâlü’ş-Şahsiyye*, 277; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 355.

¹²⁸ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 355.

- b) İslam'ı kabul eden erkeğin kitabî olmayan karısının din değiştirmeyi kabul etmemesi¹²⁹
- c) Eşlerden birisinin diğer eşin hısımlarından birisiyle hürmet-i muhasara gerektiren bir fiil işlemesi.¹³⁰

Nikâh akdinin sonlandırılma şekli olarak fesih nedenleri araştırmanın temel konusunu teşkil ettiği için bu konu çalışmanın ikinci bölümünde kapsamlı bir şekilde ele alınacaktır.

2.3. Tefrîk

Tefrîk sözlükte “iki şeyi birbirinden ayırmak”¹³¹ anlamındadır. Fıkıh ıstılahında ise kadının mahkemeye başvurması üzerine hâkimin kararıyla evliliğe son verilmesi yani kazâî boşanma manasındadır.¹³² Buna göre tefrîki, bir sebebe binaen evlilik hayatının hâkim tarafından sona erdirilmesi şeklinde tanımlamak mümkündür. Klasik dönem İslam hukukçuları tefrîk (yargı) yoluyla meydana gelen boşamalar için daha çok *talâk* terimini kullanmışlarken günümüz İslam hukukçuları *tefrîk* terimini kullanmayı tercih etmektedirler.¹³³ Dolayısıyla klasik kaynaklarda *tefrîk* kelimesi bulunmakla birlikte bu kavramın hâkim kararıyla/yargı yoluyla eşler arası boşamalarda başvurulmuş müstakil bir yöntem olarak kabul edilmesi sonraki süreçlerde olmuştur.¹³⁴

Hiz. Peygamber (s.a.s.) döneminde, günümüzdeki durumlara benzer şekilde hâkim kararını gerektiren boşamalar pek görülmemektedir. Fakat bazı örneklere rastlamak da mümkündür. Mesela Hiz. Peygamber'in bir kişinin eşine zina isnadında bulunması sebebiyle kişi ile eşi arasında liân uygulaması¹³⁵ tefrik yoluyla ayrılığa örnek verilebilir. Ayrıca raşit halifeler döneminde Hiz. Ömer'in vermiş olduğu bir karar da bulunmaktadır. Bir kadın Hiz. Ömer'e gelip kocasının kendisiyle cinsel ilişkide (cima) bulunmadığını söyledi. Hiz. Ömer ise kadına bir sene mühlet verdi. Mühletin sonunda kocasının henüz cinsel ilişkiye giremediği anlaşıncaya, Hiz. Ömer kadını muhayyer bıraktı. Kadın da kocasından ayrılmayı tercih etti. Bunun üzerine Hiz. Ömer,

¹²⁹ Hallaf, *el-Ahvâlu'ş-şahsiyye*, 173.

¹³⁰ Hallaf, *el-Ahvâlu'ş-şahsiyye*, 173; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 355.

¹³¹ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmisü'l-Muhîd*, 918; Halil İbrahim Acar, “Tefrik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/277.

¹³² Acar, “Tefrik”, 40/277.

¹³³ Aslan, *İslam Aile Hukuku*, 228-229.

¹³⁴ İbrahim Yılmaz, *Yetki ve Sistem Açısından İslam Hukukunda Boşanma* (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006), 141.

¹³⁵ Buhârî, “Talâk”, 30 (No: 5309).

karı koca arasında tefrîke karar verdi ve bu tefrîki bir bâ'in talâk saydı.¹³⁶ İslam'ın geniş coğrafyalara yayılması, zamanla karşılaşılan yeni meseleler ve eşler arasında yaşanan çeşitli problemler, boşama hususunda karar merciinde olan hâkime (kadı) farklı bir rol sağlamıştır.

İslam hukukunda boşama yetkisi erkeğe verilmiş olduğundan normalde erkeğin evliliği sonlandırmak için mahkemeye başvurmasına gerek yoktur. Ancak bazı durumlarda mehirle yükümlü olmaması için erkeğe mahkeme yoluyla evliliği sonlandırma hakkı da verilmiştir. Bununla birlikte zarurî bazı hallerde kadına da bu hak tanınmıştır. Dolayısıyla İslam hukukçuları, prensip olarak kadının boşama yetkisinin bulmadığını benimsemekle beraber, hukuken geçerli kabul edilebilecek bazı gerekçelere binaen mahkemeye müracaat ederek boşanma talebinde bulunabileceği esasını kabul etmişlerdir.¹³⁷

İslam hukukçularına göre kadının mahkemeye başvurabilmesi için tefrik sebeplerinin teşekkül etmiş olması zorunludur.¹³⁸ Binaenaleyh kadın herhangi bir sebep yokken boşama için mahkemeye başvuramaz. Mezhepler arası birtakım farklılıklar bulunmakla beraber kadın açısından mahkemeye başvurma hakkı tanıyan tefrik sebeplerinin başlıcaları, hastalık veya bedeni kusurlar, kötü davranma ve şiddetli geçimsizlik, nafakanın karşılanmaması, kocanın kaybolması, evini terk etmesi, hapse düşmesi, îlâ ve zihârdır. Bu sebepler neticesinde meydana gelen tefrik, talâk niteliğinde olabileceği gibi, evliliği temelden yok sayan fesih niteliğinde de olabilir. Eşlerin ayrılması kendi isteğiyle değil de dinin gereği ise bu durumda ayrılık mutlak surette fesih sayılır. Şayet eşler bir kusur sebebiyle hâkim kararıyla ayrılmışlarsa boşama bir bâ'in talâk olarak kabul edilir. Bu durumda erkeğin üç boşama hakkından biri eksilmiş olur.¹³⁹

2.4. Muhâlea

Muhâlea, sözlükte “elbiseyi çıkarmak,¹⁴⁰ ayırmak”¹⁴¹ manalarına gelen *hul'* kelimesinden türemiş olup fikhî ıstılahta “kadının kocasına vereceği bir bedel

¹³⁶ Ghulam Hazrat Rayeq, “İslâm Âile Hukukunda ve Afgân Hukuk Sisteminde Bedensel Kusur Ve Hastalık Nedeni İle Kazâi Boşanma”, *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/2 (2019), 145-146.

¹³⁷ Kahveci, *İslam Aile Hukuku*, 215.

¹³⁸ Kahveci, *İslam Aile Hukuku*, 217.

¹³⁹ Döndüren, *İslam aile İlmihali*, 423-424.

¹⁴⁰ İbn Manzûr, *Lisanul Arab*, 8/76.

¹⁴¹ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmîsü'l-Muhîd*, 713.

karşılığında evlilik bağından kurtulması” manasındadır¹⁴² Başka bir ifadeyle eşlerin karşılıklı rızayla anlaşma yoluna giderek kadının vereceği bedel karşılığında evliliğe son vermeleridir. Eşlerin bu yolla ayrılabilmesine dair hüküm Kur’an ve Sünnet’te mevcuttur.

*“Allah’ın koyduğu kurallara uymamalarından korkmadığınız sürece onlara verdiğiniz mehirden hiçbir miktarı geri almanız sizin için helâl olmaz. Eğer Allah’ın kurallarına uymamalarından korkarsanız, kadının evlilikten kurtulmak için bir meblâğ vermesinde taraflara bir vebal yoktur.”*¹⁴³

*İbni Abbas (r.a.)’tan rivayetle Sabit b. Kays adındaki sahâbînin hanımı Hz. Peygamber (s.a.s.)’e gelerek, “Ya Rasulallah ben Sabit b. Kays’ı dini ve ahlakı bakımından kınamıyorum. Fakat İslam’a aykırı şeyleri yapmaktan çekiniyorum” dedi. Hz. Peygamber (s.a.s.) de “bahçesini geri verecek misin?” diye sordu. Kadın da “evet” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.) Sabit b. Kays’a “Bahçeyi kabul et ve hanımını boşa dedi.”*¹⁴⁴

Bu delillerden anlaşıldığı üzere muhâlea yoluyla boşanma meşrudur.¹⁴⁵ Dört mezhebe göre tarafların muhâlea yoluyla gerçekleştirdikleri boşamada hâkimin kararına gerek yoktur.¹⁴⁶ Dolayısıyla tarafların anlaşmalarıyla ayrılık kendiliğinden gerçekleşir. Muhâlea neticesinde meydana gelen boşama hakkında fakihler ihtilaf etmişlerdir. Hanefi, Mâlikî ve Şafiilere göre bir bâin talâktır.¹⁴⁷ Hanbelilere göre ise fesihtir.¹⁴⁸

Muhâlea ancak akıllı ve ergin olan eşler tarafından gerçekleştirilebilir.¹⁴⁹ Muhâleanın hukuki açıdan geçerli olabilmesi için erkeğin boşama ehliyetine haiz olması gerekirken, kadının da tam eda ehliyetine sahip olması yani mali tasarruflarda

¹⁴² Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/190; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/371.

¹⁴³ Bakara, 2/229.

¹⁴⁴ Buhârî, *es-Sahîhi Buhârî*, “Talâk”, 12 (No: 5273); Nesâî, Sünen, “Talâk”, 34 (No: 3460).

¹⁴⁵ Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Ahmed İbn Rüşd el-Kurtubî, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid* (Kâhire: Mektebtü İbn. Teymiyye, H/1415), 3/130.

¹⁴⁶ Aslan, *İslâm Aile Hukuku*, 252.

¹⁴⁷ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed İbn Abdilberr en-Nemerî, *el-Kâfî fî Fıkhi Ehli'l-Medîne* (Riyad: Mektebeti'r-Riyad, 1980), 2/593; Merğînânî, *el-Hidâye*, 2/301; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/193; Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 3/342.

¹⁴⁸ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 7/328.

¹⁴⁹ Ebû İshâk İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf eş-Şîrâzî, *et-Tenbih fî'l-fıkhi's-Şâfi'i* (Beyrut: Âlemu'l-Kutub, 1983), 171.

bulunabilmesi şarttır. Çünkü eda ehliyeti nakıs olan akıl hastası veya temyiz çağında olan küçük bir kadının yapacağı malî tasarruflar hukuken geçersizdir.¹⁵⁰

Muhâlea bedeli olarak evlilik esnasında mehir konusu olan her türlü mal verilebilir. Ayrıca emzirme gibi menfaat sağlayan bir şeyin de muhâlea bedeli kılınması caizdir. Bedelin miktarı için ise herhangi bir sınır konulmamıştır. Dolayısıyla muhâlea bedeli kadına verilen mehre denk, ondan az veya fazla olabilir.¹⁵¹ Şu halde taşınır-taşınmaz mallar, bazı menfaatler, müeccel olarak belirlenmiş mehir ve iddet nafakası muhâlea için bedel kabul edilebilir.¹⁵² Hanefî ve Şafîîler muhâleanın bedelsiz yapılamayacağını savunurken, Mâlikî ve Hanbelîler bedelsiz olarak da yapılabileceğini kabul etmişlerdir.¹⁵³

2.5. Liân/Mülâane

Mülâane/liân, sözlükte “karşılıklı lanetleşme” anlamındadır.¹⁵⁴ Fıkıh terimi olarak ise “karısının zina ettiğini veya doğan/doğacak çocuğun zina ürünü olduğunu iddia eden kocanın hâkim huzurunda bunu yeminle teyit etmesi, kadının da kocasının yalan söylediğine ve kendisinin masum olduğuna aynı tarzda yemin etmesidir.”¹⁵⁵ Bu çerçevede hâkim huzurunda koca karısının zina yaptığını veya doğan/doğacak çocuğun kendisinden olmadığını dört defa yemin ederek söyler. Akabinde “eğer yalan söylüyorsam Allah’ın laneti üzerime olsun” der. Kadın da dört kere yeminde bulunarak zina yaptığını inkâr eder. Sonra “eğer kocam doğru söylüyorsa Allah’ın gazabı üzerime olsun” der.¹⁵⁶ Mülâane neticesinde koca iftira cezasından, kadın da zina için belirlenmiş olan had cezasından kurtulur.¹⁵⁷ Ancak erkek yalan söylediğini itiraf ederse kendisine kazif cezası uygulanır.¹⁵⁸

Mülâane hükümleri hem Kur’an hem de Sünnet tarafından düzenlenmiştir:

“Eşlerine zina isnat edip de kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince, onların her birinin şahitliği; kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dair, Allah

¹⁵⁰ Nuri Kahveci, *İslam Aile Hukuku* (İstanbul: Hikmet Yayınları, 2017), 215.

¹⁵¹ Aslan, *İslâm Aile Hukuku*, 252.

¹⁵² eş-Şîrâzî, *et-Tenbîh fî'l-fikhi's-Şâfi'i*, 172; Ahmet Yaman, *İslam Aile Hukuku* (İstanbul: Marmara İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2018), 91.

¹⁵³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/337-338.

¹⁵⁴ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 13/388.

¹⁵⁵ Mehmet Âkif Aydın, “Liân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/172.

¹⁵⁶ Aydın, “Liân”, 27/172.

¹⁵⁷ Aslan, *İslam Aile Hukuku*, 253-254.

¹⁵⁸ Şîrbînî, *Muğnî'l-Muhtâc*, 3/524.

adına dört defa yemin ederek şahitlik etmesi, beşinci defada da; eğer yalancılardan ise, Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını ifade etmesiyle yerine gelir. İftiraya uğrayan kadının dört kere, kocasının yalan söyleyenlerden olduğuna Allah'ı tanık göstermesi kendisini ceza görmekten kurtarır. Kadının beşinci tanıklık ifadesi, "eğer kocası doğru söyleyenlerden ise kendisinin Allah'ın gazabına uğramayı dilemesi" olacaktır."¹⁵⁹

"Ensar'dan bir adam eşine zina isnadında bulunmuştu, Peygamber (s.a.s.) ikisine mülâane yaptırdı, sonra aralarını ayırdı."¹⁶⁰

"Resulullah (s.a.s.) Uveymir el-Aclani ile hanımı arasında liân uyguladı. Hanımı bu sırada hamile idi."¹⁶¹ Aydın, "Liân", 27/172.

Hilal b. Ümeyye hanımına zina isnadında bulunup bu duruma şahit olduğunu Hz. Peygambere bildirdi. Allah Resülü (s.a.s.) "muhakkak ki Allah biliyor ikinizden biri yalancıdır. İkinizde yaptığınızdan pişman mısınız? dedi, sonra "kalk şahitlik yap" buyurdu.¹⁶²

Peygamber (s.a.s.) birbirine liânda bulunan iki eşe liânlaşmayı teklif etti, beşinci yeminde erkeğe elini ağzının üzerine koymasını emretti ve: "Bu (Allah'ın azabını) gerektiricidir!" buyurdu.¹⁶³

İslam hukukuna göre bir kadına zina isnadında bulunan bir şahsın bunu dört şahitle ispat etmesi istenir. Aksi durumda zina iftirasından ötürü seksen değnekle cezalandırılır.¹⁶⁴ Ancak karısına iftira etmesi düşünülemeyeceğinden koca bu hükümden istisna edilmiştir.

Mülâane için erkeğin baliğ, hür ve âkil olması, kadının da baliğ, hür, âkil ve iffetli olması gerekir. Aynı zamanda her ikisi de daha önce bir iftiradan dolayı sabıkalı olmamalıdır.¹⁶⁵

¹⁵⁹ en-Nûr, 24/6-9.

¹⁶⁰ Buhârî, "Talâk", 27 (No: 5306).

¹⁶¹ Nesâî, "Talâk", 36 (No: 3464).

¹⁶² Buhârî, "Talâk", 28 (No: 5307).

¹⁶³ Nesâî, "Talâk", 40 (No: 3469).

¹⁶⁴ en-Nûr, 24/4.

¹⁶⁵ Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 3/510-511; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 382.

Mülâaneden sonra erkek ve kadın arasında evlilik hayatı sona erer.¹⁶⁶ Bu ayrılık Hanefi mezhebine göre bir bâin talâktır.¹⁶⁷ Diğer üç mezhebe göre ise fesihtir.¹⁶⁸ Bazı Hanefîler de dâhil olmak üzere cumhura göre mülâane neticesinde eşler arasında ebedi haramlık meydana gelir.¹⁶⁹

2.6. İlâ

Îlâ, sözlükte “yemin etmek”¹⁷⁰ anlamındadır. Fıkıh terimi olarak ise bir kimsenin dört ay veya daha fazla bir zaman için hanımına yaklaşmayacağına Allah adına yemin etmesi ya da bir adakta bulunmasıdır.¹⁷¹ Buna göre bir kimse hanımına “vallahi dört ay boyunca sana yaklaşmayacağım” veya “vallahi seninle dört ay ilişkide bulunmayacağım”¹⁷² yahut “”dört ay boyunca seninle temasta bulunursam üzerime namaz, oruç veya hac farz olsun” derse îlâ yapmış olur.¹⁷³

Îlânın hükmü Kitap ve Sünnet’te düzenlenmiştir.

*“Kadınlarından uzaklaşmaya yemin edenler için dört ay beklemek vardır. Eğer geri dönerlerse Allah çok bağışlayıcıdır, sonsuz rahmet sahibidir. Boşamaya karar vermiş olurlarsa, şüphe yok ki Allah her şeyi işitir ve bilir”*¹⁷⁴

*Enes b. Malik (rab.) ve Hz. Aişe (r.a.)’den rivayet edildiğine göre, “Rasulullah (s.a.s.) hanımlarına îlâ yaptı ve kendisine helali haram kıldı, ardından da haramı helal kıldı ve (bu sebeple) yeminden dolayı kefareti verdi.”*¹⁷⁵

Hanefi mezhebine göre kocanın hanımına yaklaşmayacağına dair yemininin îlâ sayılabilmesi için dört ay veya daha fazla bir süre için yemin etmiş olması gerekmektedir.¹⁷⁶ Diğer mezheplere göre ise îlânın söz konusu olabilmesi için kocanın dört aydan fazla eşine yaklaşmamaya yemin edilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla dört aydan az için yapılan yemin îlâ sayılmadığı gibi dört ayla sınırlandırılan yemin de îlâ sayılmaz.¹⁷⁷ Şayet koca yemin etmeksizin hanımına yaklaşmayacağına dair bir ifade

¹⁶⁶ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/205.

¹⁶⁷ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/206.

¹⁶⁸ İbn Abdilberr, *el-Kâfi*, 2/614; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 8/65; Şirbînî, *Muğni’l-Muhtac*, 3/524.

¹⁶⁹ Merğînânî, *el-Hidâye*, 2/312

¹⁷⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 7/19; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/185; Hamdi Döndüren, “Îlâ”, *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/61.

¹⁷¹ İbn Hümâm, *Fethu’l-Kadîr*, 4/189.

¹⁷² Serahsî, *el-Mebsût*, 7/19.

¹⁷³ Şirbînî, *Muğni’l-Muhtac*, 3/468.

¹⁷⁴ el-Bakara, 2/226-227.

¹⁷⁵ Buhârî, “Talâk”, 21 (No: 5289); Tirmizî, “Talâk”, 21 (No: 1201); Nesâî, “Talâk”, 32 (No: 3453).

¹⁷⁶ Merğînânî, *el-Hidâye*, 2/299.

¹⁷⁷ Şirbînî, *Muğni’l-Muhtac*, 3/469.

kullansa îlâ yapmış olmaz.¹⁷⁸ Hanımına yaklaşmayacağına dair îlâ yapan bir kimse dört ay dolmadan eşiyle karı-koca hayatı yaşarsa îlânın hükmü ortadan kalkar ve yemin kefareti gerekir.¹⁷⁹

Hanefî mezhebine göre îlâ yapan koca dört ay içinde dönüş yapmaz da süre dolarsa hanımı kendiliğinden bir bâin talâkla boşanır.¹⁸⁰ Diğer mezheplere göre ise sürenin dolmasıyla doğrudan talâk vuku bulmaz. Böyle bir durumda erkek dönme ile boşama seçeneklerinden birini seçmeye mecbur bırakılır. Şayet ne döner ne de boşarsa mesele hâkime intikal ettirilir ve evlilik mahkeme kararıyla sonlanır. Hâkimin boşaması da bir ric'î talâk sayılır.¹⁸¹

3. Fesih ve Diğer Boşama Yolları Arasındaki Farklar

3.1. Fesih ile Talâk İlişkisi

Talâk ve fesih, eşler arası evlilik birliğini ortadan kaldırmaya yönelik sonuç doğuran hukuki işlemler olma konusunda ortak noktaya sahip olsalar da aralarında bazı farklılıklar bulunmaktadır.

Daha önce değinildiği üzere evlilik birliğini talakla sona erdirmeye yetkisi kocaya aittir. Koca boşama hakkını bizzat kendisi kullanabileceği gibi bu hakkı kullanma konusunda *tefviz-i talâk*¹⁸² yoluyla kadını veya vekâlet aracılığıyla vekili de yetkilendirebilir. Kullanılan talâk, duruma göre *bâin* veya *ric'î* kabilinden olur. Bâin talâk evlilik hayatına derhal son verirken ric'î talâk erkeğe evlilik hayatına tek taraflı dönüş imkânını sağlamaktadır.

Fesih ise nikâh akdinin kuruluşunda veya sonradan meydana gelen bir eksiklik ve bozukluk sebebiyle evlilik birliğinin sonlanmasıdır.¹⁸³ Nikâh akdi, söz konusu sebeplerden ötürü bazen kendiliğinden fesih olurken (infisâh) bazı durumlarda fesholabilmesi hâkimin kararına bağlı olmaktadır.

¹⁷⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 7/25.

¹⁷⁹ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/186; Yemin kefareti: on fakiri doyurmak veya giydirmek, bir köle azat etmek veya üç gün oruç tutmaktır.

¹⁸⁰ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/186.

¹⁸¹ İbn Abdilberr, *el-Kâfî*, 2/598-599; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/563; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtac*, 3/475-480.

¹⁸² Tefviz-i Talâk: Erkeğin bir veya daha fazla talâk yetkisini eşine devretmesidir.

¹⁸³ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/355.

Talâk ve fesih mahiyet itibariyle bazı farklılıklar barındıkları gibi meydana getirdikleri hukuki neticeler bakımından da farklılıklar arz etmektedirler.¹⁸⁴ Bu farklılıkları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1) Fesih evlilik birliğini derhal sona erdirir. Dolayısıyla tarafların birbirlerine haram olması sonucunu hemen doğurur. Ancak kardeş, sütkardeş olma gibi durumlar ortaya çıkmadığı sürece erkek ile kadına yeni bir mehir ve nikâh akdiyle evliliğe tekrar dönüş imkânını sağlar. Talâk ise türüne göre değişkenlik göstermektedir. Bâin talâkta evlilik birliği hemen sona ererken ric'î talâkta hemen sona ermemektedir.¹⁸⁵ Zira ric'î talâkta iddet süresi dolmadan kocanın vazgeçip dönme hakkı vardır.

2) Talâk ile ayrılıkta kocanın sahip olduğu boşama haklarında eksilme meydana gelir. Fesih ile meydana gelen ayrılıkta ise boşama sayısında azalma olmaz. Örneğin, buluş muhayyerliği veya denkliğin olmaması sebebiyle nikâh akdi feshedilmişse, eşler tekrar evlenmeye karar verdiklerinde erkeğin sahip olduğu üç talâk hakkı kaldığı yerden devam eder.¹⁸⁶

3) Talâk, zifaktan önce olması durumunda, kadın açısından belirenmişse mehir, belirlenmemişse Müt'a hakkının terettüp etmesi sonucunu meydana getirir. Fesih ise zifaktan önce olması halinde kadın açısından malî herhangi bir hakkın tahakkukunu sağlamaz.¹⁸⁷

4) Talâk genellikle hâkimin hükmüne bağlı değildir. Fesih ise bu açıdan iki kısma ayrılır. Denkliğin bulunmaması ve mehrin mehr-i misilden eksik olması gibi durumlarda hâkimin hükmüne bağlıdır. İrtidat, hürmet-i musahara ve yakın akrabalık gibi durumlarda ise hâkimin hükmüne gerek olmadan hemen meydana gelir.

5) Talâk, bağlayıcılığı ve geçerliliği olan sahih bir evlilikten sonra meydana gelir. Fesih ise genellikle evliliğin devam etmesine engel olan bir sebepten dolayı meydana gelir.

3.2. Fesih ile Tefrîk İlişkisi

Bazı durumlarda nikâhın fesih için hâkimin kararı gerekli iken bazı durumlarda hâkimin kararı gereksizdir. Mesela denkliğin bulunmaması, mehrin mehr-i misilden eksik olması ve buluş muhayyerliği gibi sebeplerle nikâhın fesholması hâkimin kararına bağlıdır. Dolayısıyla hâkim tefrik

¹⁸⁴ Aslan, *İslam Aile Hukuku*, 166.

¹⁸⁵ Hallâf, *Ahkâmu'l-ahvâli's-şahsiyye*, 173.

¹⁸⁶ Hallâf, *Ahkâmu'l-ahvâli's-şahsiyye*, 173.

¹⁸⁷ Hallâf, *Ahkâmu'l-ahvâli's-şahsiyye*, 173.

kararı vermediği sürece bu sebepler neticesinde akit doğrudan fesholmaz. Ancak sütkardeşliği, hürmet-i müsahere ve irtidat, araştırma ve hâkimin tefrîk kararı gerekmeksizin akdin feshini doğrudan meydana getirirler. Binaenaleyh bu gibi durumların tespiti halinde evlenenler arasında evlilik birliği derhal sona erer.

Bazı durumlarda feshi gerektiren bir sebep yokken de hâkim kararıyla tefrik mümkün olabilmektedir. Bu durum genellikle kadının anlaşmazlık gibi haklı bazı nedenlerden dolayı mahkemeye boşama talebiyle başvurması durumunda söz konusu olmaktadır.¹⁸⁸

¹⁸⁸ Mehmet Akif Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku* (İstanbul: Klasik Yayınları, 2020), 123.

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAM HUKUKU VE MEDENİ HUKUKA GÖRE NİKÂH AKDİNİN FESİH SEBEPLERİ

1. İslam Hukukuna Göre Nikâh Akdinin Fesih Sebepleri

İslam, aile kurumuna büyük bir önem vermiştir. Bu çerçevede nikâh akdiyle kurulan aile yuvasının sevgi, saygı ve merhamet ortamında bir ömür boyu sürmesini esas almıştır. Ailenin huzurunu bozacak ve kurulan yuvanın dağılmasına sebep olacak tutum ve davranışlardan da kaçınılmasını istemiştir. Fakat aile yuvası bazı nedenlerden dolayı hedeflenen huzur ortamından yoksun kalabilmekte, taraflar için çekilmez bir hal alabilmektedir.¹⁸⁹

Nikâh akdi, çeşitli işlem ve sebeplerle son bulmaktadır. Bu işlem ve sebeplerin durumuna bağlı olarak da hukuki sonuçlar değişim göstermektedir. İslam’da nikâh akdini sona erdiren işlemlerden biri feshidir. Feshi ise bazen arizî bazen zorunlu sebeplere dayanabilmektedir. Ayrıca kimi zaman hâkimin kararıyla gerçekleşirken kimi zaman hâkim kararına gerek kalmaksızın oluşan zorunlu sebep neticesinde gerçekleşebilmektedir.

1.1. Hâkim Kararını Gerektirmeyen Fesih Sebepleri

Bütün akitlerde olduğu gibi nikâh akdinin de geçerli sayılabilmesi için birtakım rükün ve şartları barındırması gerekmektedir.¹⁹⁰ Rükün bir şeyin aslından bir parçayı teşkil edip varlığı kendi varlığına bağlı olan unsurdur. Şart ise bir şeyin aslından bir parçayı teşkil etmeyen, fakat varlığı kendi varlığına bağlı olan unsurdur.¹⁹¹

İslam hukukçuları nikâh akdinin kuruluşu ve meydana getirdiği hükümlerde farklı bakış açılarına sahiptirler. Özellikle Hanefî hukukçular akitlerin kuruluşunu bazı temel şartlara bağlamışlardır. Akid kavramından hareket ederek teknik bir yaklaşımla, akdi meydan getiren bazı temel unsurlar belirlemişlerdir.¹⁹² Bu unsurları *in ‘ikad*,

¹⁸⁹ Mevsilî, el-İhtiyâr, 3/150.

¹⁹⁰ Fahrettin Atar, “Nikâh”, *Türkiye diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/112.

¹⁹¹ Zekiyüddin Şa’ban, *İslam Hukuku İminin Esasları*, çev. İbrahim Kâfi Dönmez (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2015), 265.

¹⁹² Karaman, “Akid”, 2/253.

sıhhat, *nefâz* ve *lüzum* şartları olmak üzere dört mertebeye ayırmışlardır.¹⁹³ Her bir mertebedeki eksikliği de farklı hükümsüzlük müeyyidesine tâbi tutmuşlardır.¹⁹⁴

Hanefilere göre aslı ve vasfı hukuka uygun olan akitlere sahih, aslı hukuka uygun olmayan akitlere batıl, vasfı hukuka uygun olmayanlara ise fasit akid denilir.¹⁹⁵ Dolayısıyla Hanefî hukukçular çoğunluğun aksine asıl ve vasıf ayırımına tâbi tuttıkları akitleri sahih, batıl ve fasit diye üç kısma ayırmışlardır.¹⁹⁶ İslam hukukçularının çoğunluğu ise prensip olarak akidlerin kuruluşunda asıl ve vasıf ayırımına gitmemişlerdir. Onlar akitlerde tek dereceli hükümsüzlük görüşünü benimseyerek fesat ve butlanın aynı anlamda olduğunu kabul etmişlerdir. Binaenaleyh akitlerin hukuken ya sahih ya da batıl ve aynı anlama gelmek üzere fasit olduğunu belirtmişlerdir.¹⁹⁷

Hülâsa İslam hukukuna göre nikâh akdinin, temel esaslara uygun şekilde yapılması gerekir. Bu esaslar fıkıh eserlerinde nikâh akdinin rükün ve şartları başlığı altında ayrıntılı olarak incelenmiştir. Belirlenen rükün ve şartlardan biri ya da bir kaçında eksiklik bulunması halinde hâkim kararına ihtiyaç duyulmaksızın nikâh akdi derhal sonlanır ve taraflar birbirinden ayrılırlar. Tarafların ayrılmamaları durumunda bundan haberdar olan Müslümanların, toplumun huzuru ve düzeni için ayrılmalarını sağlamak üzere meseleyi hâkime veya yetkili mercilere intikal ettirmeleri gerekir.

Hâkim kararını gerekmeksizin nikâhın feshini gerektiren durumların başında, icâb-kabulün gerekli şartları taşımaması, tarafların gerekli şartları taşımaması, velinin bulunmaması, şahitlerin bulunmaması, akdin süreli olması, taraflar arasında evlenme engelinin bulunması durumları gelmektedir.

1.1.1. İcâb ve Kabulün Gerekli Şartları Taşımaması

Mezhepler, icâb ve kabulün evlenme akdinin bir rükünü olduğu konusunda ittifak etmişlerdir.¹⁹⁸ Belki de mezheplerin ittifak ettikleri nikâh akdinin yegâne rükünü icâb ve

¹⁹³ Atar, “Nikâh”, 33/112.

¹⁹⁴ Apaydın, “Fesad”, 12/417.

¹⁹⁵ Hayreddin Karaman, “Akid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/252.

¹⁹⁶ Apaydın, “Fesad”, 12/417.

¹⁹⁷ Hacı Yunus Apaydın, “Fesad”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/417.

¹⁹⁸ Zeylaî, *Tebyînü'l-hakâik*, 2/95; Muhammed b. Feramuz b. Ali. Molla Hüseyin, *Dürerü'l-Hukkam şerhu Gureru'l-ahkâm*, (Beyrût: Daru İhya'u Kutbi'l-Arabiye, ts.), 1/326; Şihâbüddîn Ahmed b. Gânim b. Sâlim el-Ezherî en-Nefrâvî el-Mâlikî, *el-Fevâkihü'd-devâni 'ala risâleti Ebî Zeyd el-Kayravânî* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1995), 2/4; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/226; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kina'*, 5/37.

kabuldür.¹⁹⁹ Ancak karşılıklı irade beyanı olan icâb ve kabulün gelişi güzel değil, belirli bazı şartlara uygun şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Hanefilerin in'ikad, diğer mezheplerin ise sıhhat şartı olarak değerlendirdikleri söz konusu şartlar şunlardır:

1) İcâb ve kabul, akdin mahalli olan kadın ve akit esnasında belirlenen mehir miktarı konusunda birbiriyle uyumlu olmalıdır. Aksi halde icâb ve kabul geçerli sayılmaz.²⁰⁰ Buna göre veli, “kızım Ayşe’yi seninle evlendirdim” diyerek icâbta bulunursa, erkek de, “kızın Fatma’yı kendime eş olarak kabul ettim” derse icâb ve kabul akdin mahalli açısından, kadın “elli gram altın mukabilinde kendimi sana nikâhladım” diyerek icâbta bulunursa, erkek de “yirmi gram altın mukabilinde seni nikâhladım” derse icâb ve kabul mehrin miktarı bakımından birbiriyle uyumlu olmaz.²⁰¹ Ancak Hanefî mezhebine göre akde taraf olan erkek, velinin veya kadının istediğinden daha fazla mehir zikrederse kadının yararı söz konusu olduğundan icâb ve kabul geçerli sayılır.²⁰²

2) İcâb ve kabul, aynı mecliste gerçekleştirilmelidir.²⁰³ Şayet irade beyanı esnasında tafralardan biri bir süreliğine meclisten ayrılırsa, meclis birliğine hâlel gelmesi sebebiyle icâb ve kabul geçerli sayılmaz. Mezhepler, meclis birliğinde ittifak etmiş olmalarına karşın icâb ve kabulün ardı sıra olmasının gerekli olup olmadığı hususunda ihtilaf etmişlerdir. Hanefî ve Hanbelîler aynı meclis devam ettiği sürece araya fasıla girmesinin caiz olduğunu belirtmişlerdir.²⁰⁴ Mâlikîlere göre az bir zaman dilimi olması şartıyla fasıla caizdir.²⁰⁵ Şafiîler ise icâb ve kabulün peş peşe (fevrî) olmasını şart koşmuşlardır.²⁰⁶

3) İcâb ve kabul birbirine bağlanmadan önce akdi iptal edecek, bir söz veya fiil meydana gelmemelidir. Dolayısıyla icâbta bulunan taraf, icabını diğer tarafın kabulüne kadar devam ettirmelidir. Diğer taraf da icâbı hükümsüz hale getirecek bir söylem veya eylemde bulunmamalıdır. Buna göre kabulden önce taraflardan biri evlenmekten

¹⁹⁹ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/102; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/226; İbn Kudâme, *el-Kâfi*, 3/17; Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülaziz İbn Âbidîn, *Reddu'l-muhtâr alâ durri'l muhtâr şerhu Tenviru'l-ebâr* (Beyrut: Dâru'l-fikr, 1966), 3/9.

²⁰⁰ İbn Kudâme, *el-Kâfi*, 3/17.

²⁰¹ Nevevî, *Ravdatu't-tâlibîn*, 7/43; Haccâvî, *el-İknâ'*, 3/169; Muhammed Mihdi Aksoy, *Suriye Ahvâl-İ Şahsiyye Kânunu Bağlamında Evlenmenin Mezheplerarası Mukayesesi* (Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 27.

²⁰² İbn Âbidîn, *Reddu'l-muhtâr* 3/10.

²⁰³ Nevevî, *Ravdatu't-tâlibîn*, 7/43; İbn Âbidîn, *Reddu'l-muhtâr* 3/14; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 7/80.

²⁰⁴ İbn Âbidîn, *Reddu'l-muhtâr* 3/14; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 7/80.

²⁰⁵ Dusûkî, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 56.

²⁰⁶ Nevevî, *Ravdatu't-tâlibîn*, 7/43; Dusûkî, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 56

cayarsa ya da bir taraf icâbta bulunduktan sonra diğer taraf evlenmek istemediğini söylerse icâb ve kabul geçerli sayılmaz.

4) İcâb ve kabul vuku bulmamış bir şarta veya gelecek zamana bağlanmamalıdır. Mesela baba “kızımı gelecek aybaşında sana nikâhladım” veya kadın “şu günden itibaren kendim sana nikâhladım” ya da erkek “şu tarih itibarıyla seni nikâhladım” derse icâb ve kabul geçersiz olur.²⁰⁷

Mezhepler, icâb ve kabulde bulunması gereken mezkûr şartların yerin gelmemesi halinde nikâh akdinin batıl-fasit olacağı konusunda ittifak etmişlerdir. Bu ise söz konusu durumlarda akdin hâkim kararı gerekmesizin fesholacağı anlamına gelmektedir. Zira bir akdin batıl olması, baştan beri hükümsüz olması demektir. Tarafların ise hükümsüz bir akit üzere devam etmeleri caiz olmayıp şayet bir araya gelmişlerse derhal ayrılmaları gerekmektedir. Bunun için hâkimin kararına gerek yoktur.

1.1.2. Tarafların Gerekli Şartları Taşımaması

Evlenme akdinin unsurlarından biri *tarafeyn* olarak nitelendirilen zevc ve zevcedir. Hanefîlerin dışındaki mezheplere göre taraflar, evlenme akdinin bir rükünüdür. Hanefîlerin ise bu konudaki görüşleri çok net değildir. Zira birçok Hanefî kaynakta evlenme akdinin tek rükünün bulunduğu, onun da icâb-kabul olduğu belirtilmiştir. Fakat diğer yandan Hanefî kaynaklarda in‘ikad şartları ele alınırken taraflarda bulunması gereken şartlar da bu kapsamda ele alınmıştır. Bu ise tarafları rükün gördükleri anlamına gelmektedir. Zira in‘ikad şartları tarafların rükünlerinde bulunması gereken şartlardır.

Bütün mezheplere göre nikâhın tarafları bazı şartları haiz olmak durumundadır. Hanefîlerin in‘ikad, diğer mezheplerin ise sıhhat şartı olarak kabul ettikleri söz konusu şartlar şunlardır:

1) Akdin tarafları, şayet akdi bizzat kendileri kendi adlarına üstleniyorlarsa tasarruf ehliyetine sahip olmadırlar. Bunun için âkil ve bâliğ olmaları şarttır.

²⁰⁷ Nevevî, *Ravdatu’t-tâlibîn*, 7/43; İbn Nüceym, *el-Bahru’r-râik*, 3/89; Haccâvî, *el-İknâ’*, 3/168; İbn Âbidîn, *Reddu'l-muhtâr* 3/15.

Hanefîlerin dışındaki mezheplere göre erkeklik de şarttır. Bu sebeple onlara göre - ileride değinileceği üzere- kadın adına velisi akdi üstlenir.²⁰⁸

2) Taraflar irade beyanlarını karşılıklı işitip anlamalıdır. Çünkü icâb ve kabulden maksat tarafların rızalarını ortaya koymalarıdır. Tarafların birbirlerinin rızasından emin olabilmeleri için ise irade beyanlarını işitip anlamaları gerekir.²⁰⁹

3) Taraflar arasında herhangi bir evlenme engelinin bulunmaması gerekir.²¹⁰ Evlenme engellerine ise ileride değinilecektir.

Bir nikâh akdinin tarafları mezkûr şartları taşımazlarsa akit fasit-batıl sayılır. Bu ise söz konusu şartların yerinde olmaması halinde akdin hâkim kararına gerek olmaksızın fesholacağı anlamına gelir. Zira daha önce belirtildiği üzere akdin batıl-fasit olması, hükümsüz olması demektir. Hükümsüz bir akit ise taraflar arasında karı-koca münasebeti, dolayısıyla helallik sağlamaz. O sebeple tarafların böyle bir durumda derhal ayrılmaları gerekir. Bunun için hâkimin kararına gerek yoktur. Şayet ayrılmazlarsa o takdirde hâkim devreye girer ve kamu otoritesi adına onları cebren ayırır.

1.1.3. Velinin Bulunmaması

1.1.4. Şahitlerin Bulunmaması

Hanefî, Şâfiî ve Hanbelîler, “İki şahitsiz nikâh geçerli değildir”²¹¹ ve “nikâh akdi ancak veli ve iki adil şahitle meydana gelir”²¹² hadislerini delil alarak nikâh akdinde şahitliğin olmazsa olmaz bir unsur olduğunu,²¹³ buna binaen nikâh akdi esnasına şahitlerin hazır bulunmalarının gereklilik arz ettiğini belirtmişlerdir.²¹⁴ Fakat şahitliğin akdin aslı mı yoksa vasfı mı olduğu konusunda farklı yaklaşımlar sergilemişlerdir. Hanefî hukukçular şahitliği nikâh akdinin vasfı (sıhhat şartı),²¹⁵ cumhur nikâh akdinin aslı (rüknu) görmüşlerdir.²¹⁶ Mâlikîler ise “*Nikâhı mescitlerde*

²⁰⁸ İbn Hümâm, Fethu'l-kadîr, 3/398; Desûkî, Hâşiyetu'd-Desûkî, 2/241; Şirbînî, Muğni'l-muhtâc, 3/225-232; Buhûtî, Kuşşafu'l-kinâ', 5/44.

²⁰⁹ İbn Âbidîn, Reddu'l-muhtâr, 3/22; Ebû Zehra, el-Ahvâlü's-şahsiyye, 40; Sartâvi, Şerhu Kânuni'l-ahvâlî's-şahsiyye, s.37.

²¹⁰ Âmir, el-Ahvâlü's-şahsiyye, 52.

²¹¹ Buhârî, “Şehadet”, 8.

²¹² Ebû'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî, Sünen e'd-dârakutnî (Beyrût: muesesetu'r-risâle, 2004) 4/315.

²¹³ Kâsânî, Bedâiu's-Sanâi', 2/252; Ebû Zehra, el-Ahvâlü's-şahsiyye, 52.

²¹⁴ Mevsilî, el-İhtiyâr, 3/103; Şirbînî, Muğni'l-Muhtac, 4/234; İbn Kudâme, el-Muğnî, 7/9-10.

²¹⁵ Atar, “Nikâh”, 33/114.

²¹⁶ Atar, “Nikâh”, 33/114.

yapın ve onu ilan edin, üzerine def vurun”²¹⁷ hadisine dayanarak şahitliği şart koşmamış, ona alternatif olarak ilanı şart koşmuşlardır. Onlara göre akit anında şahit bulundurmamak zorunlu değildir. Zorunlu olan akdin gizli tutulmayıp fiili birleşmeden önce ilan edilmesidir.²¹⁸ Şu halde nikâh akdinin hukuken geçerli olabilmesi ve birtakım sonuçlar doğurabilmesi için şahitlerin huzurunda yapılması veya ilan edilmesi gerekmektedir.²¹⁹ Çünkü evliliğin zinadan ayırt edilebilmesi, gerektiğinde karşılıklı hakların ispat edilebilmesi ve muhtemel mağduriyetlerin önlenebilmesi şahitlerin bulunmasına bağlıdır. Bu sebeple hemen her hukuk sistemlerinde şahitlik ve ilan üzerinde önemle durulmuştur.²²⁰

İslam hukukçuları nikâh akdindeki şahitlik için akıl, buluğ ve hürriyetin şart olduğunu belirtmişlerdir.²²¹ Buna göre ergenlik çağına ulaşmayan çocukların yanı sıra zihinsel engelliler ile kölelerin şahitlikleri kabul edilmez. Zira şahitlik velayet kabilinden kabul edildiği için kendileri için velayet noktasında tasarruf yetkileri bulunmayanların başkaları için tasarrufla bulunmaları söz konusu olmaz.²²² Şahitlerin duyabilen kimseler olmaları da şarttır. Hanefî ve Şafîîlerin sahih görüşüne göre şahitlerin görebilen kimseler olmaları da şarttır.²²³

Mezkûr şartlarda ittifak halinde olan İslam hukukçuları İslam, adalet ve erkeklik vasıfları ile ilgili ihtilaf etmişlerdir. Hanefîler göre kadının ehl-i kitaptan (zimmî) olması halinde şahitlerden biri ehl-i kitaptan olabilir Cumhur göre ise şahitlerin her hâlükârda Müslüman olmaları şarttır. Hanefîlere göre evlenme akdinde bir erkek ile beraber iki kadının şahitliği muteberdir.²²⁴ Cumhura göre ise her iki şahidin erkek olması şarttır.²²⁵ Hanefîlere göre şahitlerin adalet vasfını haiz olmaları şart değildir. Dolayısıyla fâsık kimselerin de şahitlikleri geçerlidir. Cumhur ise şahitlerde adalet vasfını şart koşmuştur.²²⁶

Şahitlerin sıhhat şartı olduğunu belirten Hanefîlere göre şahitler bulunmadan yapılan nikâh akdi fasittir.²²⁷ Şahitleri rükün kabul eden Şafîî ve Hanbelîlere göre ise

²¹⁷ Tirmizî, “Nikâh”, 6 (No: 1089).

²¹⁸ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, 460.

²¹⁹ Kahveci, *İslam Aile Hukuku*, 111.

²²⁰ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 333.

²²¹ Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/224.

²²² Acar, *İslam Aile Hukuku*, 88-89.

²²³ Şirbinî, *Muğni'l-Muhtac*, 4/235.

²²⁴ Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/224.

²²⁵ Gazâlî, *el-Vecîz*, 319; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/8; Aslan, *İslam Aile Hukuku*, 105.

²²⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/31.

²²⁷ Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 3/103.

şahitlerin bulunmadığı nikâh akdi batıldır.²²⁸ Dolayısıyla üç mezhebe göre şahitlerin huzurunda akdedilmeyen nikâh akdi taraflarca derhal feshedilmelidir. Taraflar bunu yapmadıkları takdirde akid hâkimin cebri ile feshedilir.

1.1.5. Müt‘a ve Muvakkat Nikâh

Yüce Allah, neslin devamıyla birlikte huzurlu bir aile ortamı için insanları evlenmeye teşvik etmiştir. Ancak evliliğin gelişigüzel değil, sağlam temeller üzerine inşa edilmesi adına belli bir hukukî düzen içerisinde yapılmasını öngörmüştür. Bu bağlamda nikâh akdi için birtakım rükün ve şartlar belirlemiş, bunlara riayet edilmeden yapılan nikâhları geçersiz saymıştır.

Cahiliye döneminde toplumda bozulmaya ve yozlaşmaya sebebiyet veren bazı nikâh türleri vardı. İslam dini, neslin sağlıklı yollardan devamına engel olan bu nikâh türlerine düzenlemeler getirerek, risalet dönemi boyunca zamana ve şartlara uygun bir şekilde ortadan kaldırılmıştır. Müt‘a ve muvakkat nikâh da bunlardandır.

Müt‘a sözlükte “menfaat ve faydalanma/yararlanma” anlamındadır. Fıkıh terimi olarak ise Müt‘a, nikâh ve talâk açısından farklı mânalarda kullanılmıştır. Nikâhta Müt‘a, aralarında evlenme engeli bulunmayan bir erkek ile kadının belirli süre için tespit edilen bir bedel karşılığında, Müt‘a (yararlanma) sözcüğünü kullanmak suretiyle aralarında yaptıkları geçici evlilik türüdür. Talâkta ise Müt‘a, mehir belirlenmeden yapılan sahih bir nikâhtan sonra zifaf gerçekleşmeden boşanan kadına mehre bedel olarak verilecek maddî destek anlamındadır.²²⁹

Hz. Peygamber (s.a.s.) müt‘a nikâhını haram kılmıştır. Buna istinaden ehl-i sünnet âlimlerinin yanı sıra²³⁰ Şia’nın Zeydiyye²³¹ ve İsmailiyye kolları müt‘a nikâhını batıl saymışlardır.²³² Şia’nın İmâmiyye kolu ise “فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ” ayetini delil olarak .../Onlardan faydalanmanıza karşılık ücretlerini veriniz...” ayetini delil olarak Müslüman ve ehl-i kitap kadınlarla yapılacak müt‘a nikâhını caiz görmüşlerdir.²³³

²²⁸ İbn Kudâme, el-Muğnî, 7/8; Şirbînî, Muğni’l-muhtâc, 4/234.

²²⁹ İbrahim Kafi Dönmez, “Müt‘a”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/174.

²³⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî, *el-Ümm* (Beyrût: Dâru’l-Marife, 1990), 5/85; İbn Hümâm, *Fethu’l-Kadir*, 3/246; İbn Kudame, *el-Muğnî*, 7/178; Ebu Zehra, *el-Ahvâlü’s-şahsiyye*, 47.

²³¹ Yaman, *İslam Aile Hukuku*, 56.

²³² Acar, *İslam Aile Hukuku*, 99.

²³³ Döndüren, *Delilleriyle İslam İlmihali*, 208.

Onlara göre ayet, “belirli bir vakte kadar faydalanmanıza karşılık ücretlerini veriniz” anlamındadır. Bu da süreli evliliğin caiz olduğunu göstermektedir.

Ehl-i sünnet âlimleri ise mezkûr ayetin müt‘a ile ilgili olmadığını belirtmişlerdir. Ayetteki “ücûr” kelimesinin mehir anlamına geldiğini ve nikâh ile faydalanılmak istenen kadınlara mehir verilmesi gerektiğine delalet ettiğini beyan etmişlerdir.²³⁴ Müt‘a nikâhını batıl kabul eden İslam hukukçuları görüşlerini Hz. Peygamber’den (s.a.s.) nakledilen şu delillere dayandırmışlardır:

*“Ey insanlar! Ben sizin kadınlarla müt‘a nikâhı yapmanıza izin vermiştim. Şimdi Allah Teâla onu kıyamet gününe kadar haram kılmış bulunmaktadır. Öyleyse kimin yanında böyle bir nikâhlı kadın varsa, artık ona yol versin. Onlara ücret olarak verdiklerinizden herhangi bir şeyi geri almayın.”*²³⁵

Hz. Ali’den nakledildiğine göre, “Hz. Peygamber (s.a.s.) Hayber günü kadınlarla müt‘a yapmayı ve ehli eşek etini haram kılmıştır.”²³⁶

Batıl olduğu için müt‘a nikâhında taraflar arasında talâk, zihar, îlâ ve liân gibi nikâhın sonlanmasına ilişkin hususlar söz konusu olmaz.²³⁷ Evlilik süresi zarfında erkeğin nafaka sorumluluğu bulunmaz. Kadın ile erkek arasında miras hükümleri cereyan etmez.²³⁸ Evlenen taraflar arasında zifaf olmamışsa kadın lehine mehir hakkı meydana gelmez. Fakat müt‘a batıl bir nikâh türü kabul edilmekle birlikte bazı hukukî sonuçlar da meydana getirmektedir. Şayet müt‘a kapsamında bir araya gelen taraflar, zifaf gerçekleştikten sonra ayrılırlarsa kadın açısından mehir tahakkuk eder. Hanefîlere göre kadın mehir belirlenmişse mehri misil ile belirlenen mehirden hangisi daha az ise onu alır; mehir belirlenmemişse mehir-i misil alır. Mâlikî ve Hanbelîlere göre kadın, mehir belirlenmişse mehr-i misilden az veya çok olduğuna bakılmaksızın belirlenen mehir, belirlenmemişse mehr-i misil alır.²³⁹ Şafîîlere göre ise kadın her hâlükârda mehir-i misil alır. Bunun yanı sıra müt‘a nikâhı sonucu doğan çocuğun nesebi sabit olur.²⁴⁰ Ayrıca taraflar arasında hürmet-i müsâhere denilen sıhrî hısımlık meydana gelir.

²³⁴ Dönmez, “Müt‘a”, 32/174.

²³⁵ Müslim, “Nikâh”, 3 (No: 3408); İbn Mâce, “Nikâh”, 44 (No: 1962).

²³⁶ Buhârî, “Nikâh”, 32 (5115).

²³⁷ Şafîî, *el-Ümm* 5/86; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/179.

²³⁸ Şafîî, *el-Ümm* 5/86.

²³⁹ Aslan, *İslam Aile Hukuku*, 123-124.

²⁴⁰ Şafîî, *el-Ümm* 5/86; İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadir*, 3/246.

Müt'a batıl bir akit olsa da akit şüphesini barındırmaktadır. Şüphe durumlarında ise had cezası uygulanmaz. Bu sebeple müt'a ile bir araya gelen taraflar zina cezasına çarptırılmazlar. Nitekim Hanefî kaynaklarda müt'a için batıl yerine fasit kavramının kullanılmış olması nikâh şüphesi bulunması sebebiyle tarafları doğrudan zina töhmetine karşı koruma amacına matuftur.²⁴¹ Fakat müt'a nikâhının haram olduğunu bildikleri halde evlenen taraflara hâkimin uygun gördüğü ta'zir cezası verilir.²⁴²

Fıkıh kaynaklarında müt'a ile beraber muvakkat nikâh diye isimlendirilen farklı bir nikâh türüne de yer verilmiştir. Muvakkat nikâh, herhangi bir ücret konuşulmaksızın şahitler huzurunda sahih akit sözleri kullanılarak belirli bir süre için yapılan geçici evlilik demektir.²⁴³ Örneğin bir erkeğin kadına “seni bir aylığına nikâhladım” sözüne mukabil kadının “kabul ettim” demesi neticesinde gerçekleşen nikâh böyledir.²⁴⁴

Fakihlerin çoğunluğu muvakkat nikâhı da batıl bir nikâh türü olarak görmektedirler.²⁴⁵ Bu görüşe sahip olanlar, akitlerde itibar lafza değil manayadır prensibini benimseyerek muvakkat nikâhı müt'a gibi değerlendirmişlerdir.²⁴⁶ Fakat İmam Züfer (ö. 158/775), nikâh akdinin fasit şartlarla batıl hale gelmeyeceğini benimseyerek muvakkat nikâhta koşulan süre şartının geçersiz olduğunu, akdin ise koşulan şarttan bağımsız olarak süresiz bir şekilde geçerli olacağını belirtmiştir.²⁴⁷

Bazı fıkıh kaynaklarında muvakkat nikâh müt'a nikâhının bir çeşidi olarak nitelendirilmişse de²⁴⁸ âlimlerin çoğunluğu bu iki tür nikâh arasında bazı farklar bulunduğu kanaatindedirler. Zira müt'a nikâhında süre belirleme söz konusudur. Ayrıca şahitlerin huzurunda akdedilmesi şart değildir. İlaveten müt'a sözcüğü veya kadının kadınlık özelliklerinden yararlanma anlamına delalet eden ifadeler kullanılarak yapılmaktadır. Ancak muvakkat nikâh, şahitlerin huzurunda akid sözcükleri kullanılarak yapılmaktadır. Müt'aya benzer tek yönü süreli olmasıdır.²⁴⁹

²⁴¹ Döndüren, *Delilleriyle İslam İlmihali*, 212.

²⁴² Aslan, *İslam Aile Hukuku*, 124.

²⁴³ Ebu Zehra, *el-Ahvâlu 'ş-şahsiyye*, 48.

²⁴⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/153.

²⁴⁵ İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadir*, 3/248.

²⁴⁶ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 208.

²⁴⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/153; İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadir*, 3/249.

²⁴⁸ İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadir*, 3/247.

²⁴⁹ İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadir*, 3/246; Ebu Zehra, *el-Ahvâlu 'ş-şahsiyye*, 48; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 208.

Fakihlerin çoğunluğu, hem müt'a nikâhını hem de muvakkat nikâhı fasit-bâtıl gördüklerinden feshedilmesi gerektiğini, bunun için hâkimin kararına gerek olmadığını belirtmişlerdir. Zira bir akdin fasit-batıl olması demek, baştan beri hukuken geçersiz olması demektir. Hukuken geçersiz olan bir akdin sona erdirilmesi için ise hâkimin kararına gerek yoktur. Çünkü hâkim, bir akdin arızî sebeplerden ötürü geçersiz olduğuna hükmetmek veya geçersiz olan akit üzerinde devam etmekte ısrarcı olanları cebren ayırmak için devreye girer.

1.1.6. Evlenme Engelinin Bulunması

Evlenecek taraflar arasında şer'an herhangi bir evlenme engelinin bulunmaması gerekir. Evlenme engelleri ise sürekli ve geçici olmak üzere iki türlüdür. Sürekli evlenme engelleri de soy, süt ve sıhriyet olmak üzere üç sebepten kaynaklanır.

1.1.6.1. Sürekli Evlenme Engelleri

Bir nikâh akdinin geçerli olabilmesi için taraflar arasında sürekli evlenme engelinin bulunmaması gerekir. Soy, süt ve sıhriyetten kaynaklanan sürekli evlenme engelinin bulunmaması, Hanefilere göre in'ikad, diğer mezheplere göre ise sıhhat şartıdır. Dolayısıyla bütün mezheplere göre mezkûr türden akrabalarla yapılan evlilik mutlak suretle batıl sayılır.

1.1.6.1.1. Soy Bağı Sebebiyle Evlenme Engeli

Evlenme engelleri, hem erkekler hem de kadınlar için geçerli olan bir hükümdür. Zira erkekler açısından evlenilmesi haram kadınlar olduğu gibi kadınlar açısından da evlenilmesi haram erkekler vardır. Fakat bu durumlar birbiriyle bağlantılı olduğundan bir tarafın kimlerle evlenmesinin haram olduğu bilindiğinde bilvasıta diğer tarafın da kimlerle evlenmesinin haram olduğu bilinir. Bu sebeple evlenme engelinin iki taraf açısından ayrı ele alınması tekrara neden olur.

İslam'da da aile reisliği rolü erkeğe biçildiğinden evlenme engelleri Kur'an'da kadınlar üzerinden ele alınmış, buna bağlı olarak fıkıh kitaplarında evlenilmesi haram olan kadınlar başlığı altında incelenmiştir.

Soy bağı (nesep) sebebiyle evlenilmesi sürekli olarak haram olan kadınlar dört gruptur. Bütün mezhepler bunlarla evlenmenin haram olduğu konusunda ittifak halindedirler. Çünkü bunların haram olduğu Kur'an ile sabittir.

- 1) Usul: Bunlar anne ve yukarıya doğru ninelerdir.²⁵⁰
- 2) Furû: Bunlar kız, kızın kızı, oğlun kızı ve aşağıya doğru kıza torunlardır.
- 3) Ebeveynin furu'u: Bunlar anne-baba bir (öz) kız kardeş, baba bir kız kardeş, anne bir kız kardeş, kız ve erkek kardeşlerin kızları ile torunlarıdır.
- 4) Dede ve ninenin birinci dereceden furu'u: Bunlar kişinin kendisinin, babasının, annesinin ve yukarıya doğru dedeleri ile ninelerinin halaları ve teyzeleridir.

1.1.6.1.2. Süt Bağı Sebebiyle Evlenme Engeli

Süt yoluyla haramlığın meydana geleceği kitap, sünnet ve icmayla sabittir. Bu sebeple İslam âlimleri süt yoluyla evlenme engelinin oluştuğu noktasında fikir birliğine sahiptirler. Kur'an'ın "...Sizi emziren süt anneleriniz, süt kız kardeşleriniz de size (haram kılındı)..."²⁵¹ ayeti süt yoluyla evlenme engeli oluştuğuna işaret etmektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) "*nesep yoluyla haram olanlar, süt bağından da haram olurlar*"²⁵² hadisi de bu engelin kapsamını bildirmektedir.

Süt hısımlığı bir kimsenin öz annesi dışında başka bir kadının sütünü emmesiyle meydana gelir.²⁵³ Bu, sütü emenle emziren arasında bir akrabalık bağı oluşmaktadır. Dolayısıyla bu durum hukuki açıdan evlenme engeline de neden olmaktadır. Süt yoluyla evlenme engelinin meydana gelmesi ise İslam hukukuna has bir husustur.²⁵⁴ Çünkü günümüzdeki medeni hukuk süt emmeden doğan akrabalığa hiç değinmemekte ve süt hısımlığını evlenme engeli olarak görmemektedir.

Süt emmen çocuğun durumu ana rahminde beslenen öz çocuğa benzer. Ayet ve hadiste de sütü emen çocuk emzirenin öz çocuğu gibi kabul edildiğine işaret etmektedir. Emziren kadının öz çocuğu kimlerle evlenemiyorsa sütü emen çocukta aynı kişilerle evlenemez. Dolayısıyla süt bağı soy bağı gibi kabul edilmiştir.²⁵⁵ Buna göre süt emme sebebiyle evlenilmesi haram olanlar;

Birincisi, usûl yönünden sütanne, sütbaba, sütnine ve sütdede ve üstüyle evlenmek yasaktır.

²⁵⁰ Sartâvi, *Şerhu Kânuni ahvâlî-ş-şahsiyye*, 59. Aksoy, *Suriye Ahvâl-İ Şahsiyye Kânunu bağlamında*, 57.

²⁵¹ en-Nisâ, 4/23.

²⁵² Buhârî, *Şehâdât*, 7 (No: 2645-2646); Ebû Dâvûd, *Nikâh*, 6 (No: 2055).

²⁵³ Aksoy, *Suriye Ahvâl-İ Şahsiyye Kânunu bağlamında*, 59.

²⁵⁴ Kahveci, *İslam Aile Hukuku*, 92.

²⁵⁵ Aslan, *İslam Aile Hukuku*, 94.

İkincisi, süt yönünden fûru' süt çocuklar v süt torunlardır.

Üçüncüsü, süt ebeveyninin fûru'u bunlar sütkardeşler ve sütkardeşlerin fûru', yani süt yeğenlerdir. Bu durumda sütkardeşliğin anne baba bir, baba bir veya anne bir olması hali aynıdır.

Dördüncüsü, sütnine ve süt dedelerin fûru'u bunlar süt hala, süt teyze, süt amca ve süt dayılardır.

Beşincisi, eşin süt usulü bir kimsenin eşinin sütnanesi, sütbabası, sütninesi ve sütdedesidir.

Altıncısı, eşin süt fûru'u yani eşin süt çocukları ve süt torunlarıdır.

Yedinci, süt usulünün eşleri olan sütnanne sütbaba, sütnine ve sütdedenin eşleri.

Sekizinci ise süt fûru'un eşleri yani süt çocukların ve süt torunların eşleridir.²⁵⁶

İslam âlimleri çoğunlukla süt emme süresinin iki yıl olduğu yani iki yaşına kadar olduğu kanaatindedirler.²⁵⁷ Çünkü onlar “*Anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler*”²⁵⁸ ve “*Onun süttten kesilmesi de iki yıl içinde olur*”²⁵⁹ ayetlerini delil olarak kabul görmüşlerdir. Buna göre bir çocuk iki yaşına kadar iki yıl içerisinde meydana gelen emzirmeler süt akrabalığı meydana getirir. İki yıldan sonraki emzirmeler ise hiçbir şekilde akrabalık oluşturmaz.

Hısımlığı teşkil eden süt emme miktarın ne kadar olacağı konusunda ise farklı görüşler mevcuttur. Hanefî ve Mâlikî mezheplerine göre miktarın az veya çok olması önemli değildir. Onlar bir seferde az bir miktar emmeyi de süt hısımlığı için yeterli görmüşlerdir.²⁶⁰ Şâfiî ve Hanbelî mezhepleri ise süt akrabalığının meydana gelebilmesi için en az beş ayrı doyurucu emmeyi şart görürler.²⁶¹ Aksi halde süt hısımlığı meydana gelmeyecektir.

²⁵⁶ Ebu Zehra, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 74-75; Ayrıntılı bilgi için bkz. Osman Kaşıkçı, “Radâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/384-386.

²⁵⁷ İbn Rüşd, *el-Bidâyetü'l-müctehid*, 475; Serahsî, *el-Mebsût*, 5/136; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 3/142; Buhûtî, *Keşşâfu'l-kınâ*, 5/445.

²⁵⁸ el-Bakara, 2/233.

²⁵⁹ Lokmân, 30/14.

²⁶⁰ İbn Abdilberr, *el-Kâfi*, 2/539; Serahsî, *el-Mebsût*, 5/135-136; Meydânî, *el-Lübâb*, 2/163.

²⁶¹ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 3/142; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 8/175.

Kan bağı doğumla meydana gelmektedir. Fakat soy bağında olduğu gibi süt emmeyle de yeni bir akrabalık bağı oluşmaktadır. Bu durumunun neticesinde emenle emziren arasında soy bağında olduğu gibi evlenme engeli hali ortaya çıkmaktadır.

İslam hukukuna göre aralarında süt hısımlığı bulunan kimselerin evlenmesi durumunda yapılan evliliğin batıl-fasit olduğu konusunda firkirbirliğine sahiptirler.²⁶² Böyle bir evlilik soy bağına bağlı olarak yapılan evlilik gibi haram kabul edilir. Tarafların yapmış olduğu nikâh akdine devam etmeleri caiz olmadığından akit kendiliğinden fesholur. Bu nedenle evlenen tarafların hâkim kararına gerek duymadan derhal ayrılmaları gerekir. Aksi halde hâkim aralarını hemen ayırır.

1.1.6.1.3. Sıhriyet Bağından Kaynaklı Evlenme Engeli

Sıhr kelimesi sözlükte “yakınlık” anlamına gelir.²⁶³ Erkek ve kadının evliliği sebebiyle yakınların kaynaşmasını sağlayan hısımlığa sıhriyyet denir. Sıhriyet sebebiyle meydana gelen akrabalığa da hürmet- musâhere denilmektedir.²⁶⁴ Bu açıdan sıhri hısımlığın meydana gelmesi için nikâh akdinin yapılması yeterli görülmektedir.

Evlenme engelini teşkil eden sıhri hısımlık dört şekilde meydana gelir. Birincisi; usulün eşleri yani baba ve dedelerin hanımları yani üvey anne ve nineler kastedilmektedir. İkincisi; furûun eşleri yani çocuk ve torunların eşleriyle evlenilmez. Üçüncüsü; hanımın usulü bundan kayınvalide ve kayın nineler kastedilir. Dördüncüsü; Hanımın furûu bu evlendiği hanımının önceki kocasından olan üvey kızları ile evlenmek haram olur. Fakat bu dördüncü madde nikâhlanan kadınla zıfaf meydana gelmemiş ise evlenmek haram olmaz.²⁶⁵ Çünkü bu hükmü ayeti “*zıfafa girmediğiniz eşlerinizden olup himayenizde bulunan üvey kızlarınız evlenmenizde size bir günah yoktur*”²⁶⁶ açık bir şekilde ifade etmektedir. Bütün bu durumların taraflar arsında sıhri hısımlık meydana getireceğine dair âlimlerin ittifak etmişlerdir. Fakat ihtilaf ettikleri bazı durumlar da vardır.

Hanefilere göre taraflar arındaki hürmet-i musâhere nikâh akdinden sonra eşlerin birliktelik yaşamasıyla beraber şehvetle öpme, tenasül uzvuna bakma ve dokunmayla da meydana gelir. Ayrıca zina yoluyla yaşanan birliktelik her iki taraf için de sıhri

²⁶² Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 3/146-147; Desûkî, *Hâşiyetu 'd-desûkî*, 2/506; Buhûfî, *Keşşâfu 'l-knâ*, 5/449.

²⁶³ ez-Zebîdî, *Tâcu 'l-arûs*, 12/367.

²⁶⁴ Hamza Aktan, “Sıhriyyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009) 37/111.

²⁶⁵ İbn Rüşd, *Bidâyetu 'l-müctehid*, 473; Haccâvî, *el-İknâ*, 3/181; Ebû Zehre, *el-Ahvâlu 'ş-Şahsiyye*, 67.

²⁶⁶ en-Nisâ, 4/23.

hısımlık meydana getirir. Çünkü nikâh cinsi temas anlamındadır. Bu birlikteliğin meşru veya gayr-i meşru olması arasında fark yoktur.²⁶⁷ Gelen rivayete göre Hz Ömer'in uygulaması da bu yöndedir.²⁶⁸ Bu sebeple zina eden kadın ve erkek birbirlerinin usul ve furûu ile evlenemezler. İbn Kasım'ın rivayetiyle İmam Malik bir görüşünde Hanefilerle aynı görüşü benimsemektedir.²⁶⁹

Şafiî hukukçulara göre nikâh akit anlamında olduğu için zina sıhri hısımlık meydana getirmez. Çünkü zina edenler arasında herhangi bir akit bulunmamaktadır. Dolayısıyla bir evlenme engeli meydana getirmez. Mâlikî mezhebinin önde gelen âlimlerinden Sahnûn'a göre ise zina sıhri hısımlık meydana getirmez.²⁷⁰

Aralarında sıhri hısımlık bulunan erkek ve kadının evlenmesi haramdır. Nesep yönünden ebedi haramlık gibi taraflar arsında ebedi haramlığı gerektirir ve nikâh akdi batıl kabul edilir.²⁷¹ Sıhriyete sebep olan durumlara riayet edilmeden yapılan nikâh akdi taraflar arsında ayrılığı meydana getirir. Kaynaklarda akdin bozulma durumunu *intakada* fiili ile ifade etmişlerdir. Bu fiil akdin fesih halini ifade etmek için kullanılmıştır. Kâsânî de nikâhın feshi nikâhı bozmaktır, bu da ayrılık anlamında olup ayrılığı gerektirir demiştir.²⁷²

Serahsî de nesep ve süt yoluyla meydana haramlık evliliğin başlamasına engel olduğu gibi evliliğin devamına da engeldir. Aynı şekilde sıhriyet de evliliğin başlamasına engel olduğu gibi evliliğin devamına da engel bir durumdur.²⁷³ Bu nedenle taraflar arsında sıhri hısımlık olduğu bilinmeden yapılan nikâh akdi derhal feshedilir.

İslam hukukunda soy bağı buluna kimseler ile evlenmek kesin bir şekilde yasaklanmıştır. Buna rağmen eğer bir evlilik meydana gelmiş olursa herhangi bir mahkeme kararı gerekmeden akit derhal kendiliğinden fesholur.

²⁶⁷ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 9/215; Serahsî, *el-Mebsût*, 4/206-207; İbn Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 3/219-222; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 3/109.

²⁶⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 4/207.

²⁶⁹ İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-müctehid*, 475.

²⁷⁰ İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-müctehid*, 475; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 9/215-216; İbn Abdilberr, *el-Kâfi*, 2/542; İbn Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 3/223; Dusûkî, *el-Ahvâlu's-Şahsiyye*, 73-74; Ebû Zehre, *el-Ahvâlu's-Şahsiyye*, 72.

²⁷¹ İbn Abdilberr, *el-Kâfi*, 2/536; Haccâvî, *el-İknâ'*, 3/181; Dusûkî, *el-Ahvâlu's-Şahsiyye*, 75.

²⁷² Yılmaz, *İslam Aile Hukukunda Fesih Talak ve Tefrik İlişkisi*, 49.

²⁷³ Serahsî, *el-Mebsût*, 4/208.

Türk Medeni Kanunu (md.129/1) ve hemen hemen bütün hukuk sistemlerinde usûl, fûrû ve yan soyla akrabalık bağı bulunan kimselerle evlilik yasak kabul edilmiştir. Bu konuya ileride ayrıntılı bir şekilde değinilecektir.

1.1.6.2. Geçici Evlenme Engelleri

1.1.6.2.1. Kadının Başka Biriyle Evli Olması

Bir kadın nikâhı altında bulunduğu erkeğin dışında başka bir erkekle evlenemez. Çünkü soyların karışması şüphesi söz konusudur.²⁷⁴ Ayrıca bu durum aile kurumunun saygınlığını da ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle evli bir kadının boşanması, kocasının vefat etmesi ya da beklemesi gereken iddetini tamamlamadan başka biriyle evlenmesi caiz değildir.²⁷⁵

Kur'an'da da böyle bir evliliğin haram olduğu bildirilmiştir. *“Elinizin altında bulunan câriyeler müstesna, evli kadınlar da size haram kılındı; Allah'ın size emri budur...”*²⁷⁶ Bu durumda başkasıyla nikâhlı olduğu bilinen bir kadınla yapılan nikâh batıl kabul edilir. Elmuğni- ibn kudame- 7/11. bak

1.1.6.2.2. Kadının İddet Beklemesi

Evli veya iddet bekleyen bir kadının başka bir erkekle evlenmesi yasaktır. Bu nedenle her hangi bir sebebe binaen boşanan kadın iddet bekler. İddet erkeğin ölümü, talâka yoluyla veya fesih sebeplerinden biri sebebiyle kadının başka bir evlilik yapabilmek için beklemek durumunda kaldığı süredir.²⁷⁷ Kadının iddet beklemesinin en önemli hikmeti kadının hamile olmadığına ortaya çıkması ve soyların karışmamasıdır. Ayrıca Ric'î talâkla eşini boşayan kocaya iddet süresince yeniden dönüş imkânını barındırır.²⁷⁸ Kadın iddet beklemesi, sahih bir nikâh akdinden sonra ayrılığa neden olan sebeplerden birisinin meydana gelmesi, fasit nikâh veya erkeğin ölümü sebebiyle olur.²⁷⁹ Bunlar boşama ve ölüm iddetidir.

Boşama iddeti, zifaf veya sahih halvetin gerçekleştiği sahih bir evlilikte, boşama veya fesih yoluyla meydana gelen ayrılık sonucu kadının beklediği süredir.²⁸⁰

²⁷⁴ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/107.

²⁷⁵ Dusûkî, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 76.

²⁷⁶ Nisâ, 4/24.

²⁷⁷ Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc*, 5/78.

²⁷⁸ Dusûkî, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 230.

²⁷⁹ Dusûkî, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 231.

²⁸⁰ Hallâf, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 176.

“Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç kurû (ay hali) beklerler.”²⁸¹ Kur’an’ın bu ayeti kadının beklemesi gereken sürenin üç temizlik veya hayız dönemi olduğunu belirtmektedir. Kadının hayız veya hayızdan sonraki temizlik dönemine işaret eden *kur*’ kelimesi “müşterek” bir lafızdır.²⁸² İslam hukukçuları bu lafzın her iki manaya dalalet ettiğine dair ittifak halindedirler. Fakat hangi manaya işaret olduğu hususunda ise ihtilaflar etmişlerdir.

Hanefî ve Hanbelî hukukçulara göre *kur*’ sözcüğü kadının hayız görme halini ifade eder. Kadın iddet süresi olarak üç hayız dönemi bekler.²⁸³ Buna göre kadının üçüncü hayız döneminin bitmesiyle iddeti tamamlanmış olur. Mâlikî ve Şafiîlere göre *kur*’ kadının temizlik dönemidir. Lügat açısından temizlik dönemini ifade eder ve kadın üç temizlik dönemi bekler.²⁸⁴ Bu duruma göre ise içinde cinsel ilişki bulunmayan üçüncü temizlik dönemin bitmesiyle iddet dönemi bitmiş olur. Normal yaşta olup hayız görmeyen veya menopoz dönemine giren kadınların iddeti ise üç ay olarak hesaplanır.²⁸⁵ Hamile kadının iddeti doğum yapıncadır.²⁸⁶ “Kadınlarınızdan âdetten kesilmiş olanlarla, henüz âdet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır. Hamile olanların bekleme süresi, doğum yapmalarıyla sona erer.”²⁸⁷ Bu ayet bu durumdaki kadınların iddetini açıkça ifade etmektedir.

Ölüm iddeti ise sahih bir evlilikten sonra zifaf veya sahih halvet olsun omasın, kocanın ölümü sonrası kadın beklediği süredir. Bu durum Kur’an’da da açıkça beyan edilmiştir; “İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri, kendi kendilerine dört ay on gün (iddet) beklerler.”²⁸⁸ Âlimlerin ittifakıyla kocası ölen kadın hamilelik dışında içinde bulunduğu duruma bakılmaksızın ölüm anından itibaren dört ay on gün iddet bekler.²⁸⁹ Hamilelik olması durumunda boşama iddetinde olduğu gibi kadının doğum yapmasıyla iddeti bitmiş olur.

²⁸¹ el-Bakara, 2/228.

²⁸² Şabân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 386.

²⁸³ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/211; İbn Kudâme, *el-Kâfî*, 3/195-197.

²⁸⁴ İbn Rüşd, *bidâyetu’l-mictehid*, 522-523; Nevevî, *Ravdâtu’t-tâlibîn*, 8/366; Ebû Abdillâh Muhammed el-Hiraşî, *Şerhu’l-hiraşî Ala Muhtasari Halîl ve ma’hu Hâşiyetu’l-adevî* (Beyrût: Dâru’l-fikr, h.1317), 4/137.

²⁸⁵ Hallâf, *el-Ahvâlu’s-şahsiyye*, 177.

²⁸⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/31; Şirbinî, *Muğni’l-muhtâc*, 5/84.

²⁸⁷ et-Talâk, 65/4.

²⁸⁸ el-Bakara, 2/234.

²⁸⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 631; İbn Kudâme, *el-Kâfî*, 3/198; Nevevî, *Ravdâtu’t-tâlibîn*, 8/398; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/209.

İslam hukukuna göre iddet halindeki kadınla evlenmek caiz değildir.²⁹⁰ Boşama iddeti bekleyen kadına açıktan veya üstü kapalı hiçbir şekilde evlilik teklifinde bulunmak da caiz değildir. Fakat nişan için üstü kapalı teklif yapılabilir.²⁹¹ Çünkü rahmin temizlenmesi ve neslin korunması için kadının belirli bir süre iddet beklemesi gerekli görülmüştür.²⁹² İddet bekleyen kadının erkek üzerinde nafaka ve mesken hakkı sürdüğü için evlilik devam ettiği kabul edilir.²⁹³ Ayrıca erkek ric'i talâkla boşadığı eşine iddet müddeti içerisinde tek taraflı dönüş hakkı bulunması sebebiyle evlilik devam etmektedir. Beynûnet-i suğra olarak gerçekleşen boşamada da kadın iddet müddetinin sonunda kocasına yeni bir nikâh ve mehirle yeniden dönüş imkânı bulunmaktadır. Erkeğin ölümü sonrası kadının iddet beklemesi kocaya karşı bir vefa göstergesidir. Boşama sonrası evlenmeyi güçleştirerek aile kurumunun bağımlı değerini korumak gibi durumlar iddetin hikmetleri kabul edilmektedir.²⁹⁴

Ayrıca böyle bir evlilik teklifi kadını her türlü töhmetle karşı karşıya bırakır. Özellikle kadına evlilik teklifinde bulunan kişiye karşı, kadının önceki eşten boşanmasına sebep olduğu zannı oluşturur.²⁹⁵ Bununla beraber iddeti süresi tamamlanmamış bir kadına talip olmak birtakım münakaşalara da yol açabilir.

Bu nedenlerle boşanan eşler arasında iddet müddetince bazı hakların söz konusu olması sebebiyle iddet bekleyen kadın evli gibi kabul edilir. İslam dini aile onurunu zedeleyici davranışları yasaklamıştır. İddet bekleyen kadınla evlenmeyi, hatta evlilik teklifi yapmasını da uygun kabul etmemiştir. Bu nedenle iddet halindeki kadınla yapılan evlilik geçersiz kabul edilmiştir. Bu açıdan iddet bekleyen kadının başka bir erkekle evlenmesi durumunda nikâh akdi feshedilir.²⁹⁶

İslam hukukçuları iddet bekleyen kadınla evlenmenin caiz olmadığı konusunda görüş birliği halindedirler. Fakat hukuki sonucu bakımından ise ihtilaf halindedirler. Hanefî ve Şafîlilere göre nikâh akdi derhal feshedilir. Taraflar iddet bittikten sonra istemeleri halinde yeniden evlenebilirler. Çünkü Kur'an, Sünnet ve İcmada iddet sonrası tekrar evliliği yasaklayan bir delil bulunmamaktadır.²⁹⁷ Mâlikî ve Hanbelîler

²⁹⁰ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi*, 3/204; Dusûkî, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 238; Ebû Zehre, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 382.

²⁹¹ Dusûkî, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 41; Yaman, *İslam Aile Hukuku*, 112.

²⁹² Serahsî, *el-Mebsût*, 6/33; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/211; Dusûkî, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 238.

²⁹³ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 470.

²⁹⁴ Hallâf, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 176; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/387.

²⁹⁵ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 469.

²⁹⁶ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 470.

²⁹⁷ İbn Rüşd, *bidâyetu'l-mictahid*, 485;

ise Hz. Ömer'in uygulamasına dayanarak tarafların nikâhlarının feshedileceğini, birbiriyle ebedi olarak evlenemeyeceğini kabul ederler. Çünkü kadının iddet halinde haram bir şeyi kendilerine helal kılmaları sebebiyledir.²⁹⁸ Bu durum varisin murisini öldürmesi sebebiyle mirastan mahrum kalmasına benzer.

1.1.6.2.3. Kadının Eşin Mahremi Olması

Bir kimse akraba olan iki kadını aynı anda bir arada nikâhı altında tutması caiz değildir.²⁹⁹ Böyle bir evliliğin yasak olması Kitap ve Sünnetle sabittir. “...iki kız kardeşi birlikte nikâhlamanız da size haram kılındı...”³⁰⁰ ayeti yasağı bildirmiştir. Hz. Peygamber'den (s.a.s.) rivayet edilen “bir kadın, hala ve teyzesiyle bir nikâh altında toplanamaz”³⁰¹ hadisi ise bu yasağı genişletmiştir. Dolayısıyla erkek bir kadını kız kardeş, hala, teyze ve yeğeniyle (yani erkek ve kız kardeşin kızları) bir arada nikâhlanması yasaklanmıştır.³⁰² Baba veya ana bir olan kardeşler ve sütkardeşler de öz kız kardeş gibi evlenmenin yasak olması konusunda araların herhangi bir fark bulunmamaktadır.³⁰³ Bütün bu durumlar akdin feshini gerektirir. Çünkü böyle evlilik akrabalar arası kıskançlığa sebep olur ve akrabalık bağlarının kopmasına neden olur.

Zikredilen bu civar akrabalar için geçici evlenme yasağı vardır. Erkek boşadığı kadının civar akrabalarıyla evlenebilmesi için kadının iddetini tamamlaması gerekir. Eğer vefat meydana gelse eşinin civar akrabalarıyla evlenmek için iddet süresi beklemesi gerekmez.³⁰⁴

Bir kimse aynı anada evlenilmesi yasak olan iki kadınla evlilik yaptığı takdirde duruma bakılır. İki nikâh akdi de aynı tarihte akdedilmiş veya hangi nikâh tarihinin önce olduğu bilinmiyorsa her iki nikâh akdi de fasittir ve tarafların derhal ayrılmaları gerekir. Bu şekil bir nikâh iki dirhemi bir dirhemle almaya benzetilmektedir. Fakat nikâh tarihleri arasında fark bulunuyor ve biliniyorsa önce yapılan nikâh akdi muteber sonraki ise fasit kabul edilir. Yani nikâh akdi kendiliğinden feshedilir.³⁰⁵

²⁹⁸ İbn Rüşd, *bidâyetu'l-mictehid*, 485; İbn Kudâme, *el-Kâfi*, 3/204-205.

²⁹⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 4/201; İbn Abdilberr, *el-Kâfi*, 2/536; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 9/201; Haccâvî, *el-İknâ*, 3/183.

³⁰⁰ en-Nisâ, 4/23.

³⁰¹ Buhârî, *Nikâh*, 27 (No: 5108); Ebû Dâvud, *Nikâh*, 12 (No: 2066)

³⁰² Şafiî, *el-Ümm*, 5/3-5; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi*, 2/262; İbn Kudâme, *el-Kâfi*, 3/29; İbn Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 3/216.

³⁰³ İbn Kudâme, *el-Kâfi*, 3/29; İbn Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 3/212.

³⁰⁴ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 9/204; Haccâvî, *el-İknâ*, 3/183-184.

³⁰⁵ Şafiî, *el-Ümm*, 5/6; Serahsî, *el-Mebsût*, 4/201; İbn Abdilberr, *el-Kâfi*, 2/537; İbn Kudâme, *el-Kâfi*, 3/30.

Akraba olan iki kadınla yapılan evlilik haram kabul edildiğinden derhal ayrılmaları gerekir. Ayrılmazlarsa hâkim akdi feshedip aralarını ayırır.³⁰⁶ Nikâh akdi feshedilen kadınla erkek arasında zifaf meydana gelmemişse herhangi bir mehir vermesi gerekmez. Fakat aralarında zifaf vuku bulmuşsa mehri müsemmanın veya mehri mislin az olanını almaya hak kazanır ve kadın iddet bekler.³⁰⁷

1.1.6.2.4. Kadının Beşinci Eş Olması

İslam öncesi toplumlarda çok eşliliğe dayalı evlilikler bulunmaktaydı. Câhiliye dönemi Arapları arasında da çoklu evlilik konusunda herhangi bir sınırlama bulunmamaktaydı. Artan iş gücü ve savaşlar sebebiyle güç kabile ve ailedeki çoklu nüfusa dayandığından, çoklu evlilik o günkü yerleşik ve göçebe Arapların hayat tarzı, gelenek ve kültürlerinin bir sonucu idi. Hatta çok evlilik kuvvet ve servetin, tek evlilikse zayıflık ve fakirliğin sembolü kabul edilmekteydi. Bu sebeple çok evlilik toplum içinde bir iftihar ve itibar vesilesi sayılmaktaydı.³⁰⁸ Erkeğin egemen konumda bulunduğu Câhiliye dönemi toplumunda, adalet şartı gözetmeksizin kadınlarla evlilikler yapılmaktaydı. Bu durum en küçük toplum birimi olan aile kurumunun değerini ikinci planda itmekteydi. Aynı zamanda kadın-erkek arasında hukuki açıdan birçok problemi de barındırmaktaydı.

İslam dini ise toplumsal hayatın temeli olan aile kurumuna büyük değer vermiştir. Bu meydana cahiliye âdeti olan çoklu evliliğe bir düzenleme getirmiştir. Bu nedenle aralarında adil davranmak şartıyla dört kadınla evlenmeye müsaade edilmiştir. Adaleti gözetme endişesi bulunuyorsa, İslam dininde tavsiye edilen tek eşliliktir. Çünkü Allah, Hz. Âdem (a.s.) için eş olarak tek kadın Hz. Havva'yı yaratmıştır.³⁰⁹

İslam hukuku bir kadının birden fazla erkekle aynı anda nikâhlanmasına ise müsaade etmemiştir.³¹⁰ Fakat ihtiyaç halinde bir erkeğe aralarında adaleti sağlamak şartıyla en fazla dört kadınla evlenmeye müsaade etmiştir. Bu sınırlama kadınlar arasında adalet ilkesini sağlamanın zor olması endişesi sebebiyledir.³¹¹ Bu durum Kur'an'da da açıkça beyan edilmiştir. "...sizin için helal olan kadınlardan ikişer, üçer,

³⁰⁶ Acar, *İslam Aile Hukuku*, 85.

³⁰⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 4/201; İbn Kudâme, *el-Kâfi*, 3/32.

³⁰⁸ Kevser Kâmil Ali-salim Ögüt, "Çok Evlilik", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/366.

³⁰⁹ İlhami Güler, "Kur'an'da Kadın Erkek Eşitsizliğinin Temelleri", *İslami Araştırma Dergisi*, 5/4 (1991), 313.

³¹⁰ Acar, *İslam Aile Hukuku*, 73.

³¹¹ Çolak, *İslam Aile Hukuku*, 91.

dörder nikâhlayın. Haksızlık etmekten korkarsanız tek kadın veya mülkiyetinizde bulunan câriye ile yetinin; bu, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır.”³¹²

Ayetin nüzul sebebiyle ilgili Hz. Aişe’den (r.a.) yapılan bir rivayete göre bir adam gönlünde evlenmek arzusu olmadığı halde velayeti altında bulunan yetim bir kızla sahip olduğu hurmalığı için evlenmişti.³¹³

Diğer bir rivayette ise Urve b. Zübeyr, Hz. Aişe’ye (r.a.) ayetin tefsirini sorunca; Hz Aişe (r.a.) ey kardeşimin oğlu bu ayette bahsedilen yetim kız velisinin velayeti altındadır. Onun zenginliği ve güzelliği velisi olan erkeğin hoşuna gider. Bu sebeple velisi olan kişi kızla evlenmek ister. Fakat kıza vereceği mehir konusunda adaletli davranamayacağından başkasının verebileceği mehri vermek istemez.³¹⁴ Ayet malları ve güzelliklerine meyledilen yetim kızların velileri bu kızlar hakkında adaleti sağlamadıkça ve mehirlerini yüksek tutmadıkça nikâhlanmalarını yasaklamaktadır. Bu durumda bulunan kimselerin yetim kızları bırakıp, kendilerine helal olan başka kadınlarla evlenmelerini istemektedir.³¹⁵

Ayetten ve yapılan rivayetlerden de anlaşılacağı gibi İslam hukuku çoklu evliliği tavsiye etmeyip adaleti gözeterek, bu sayıyı iki, üç veya dörtle sınırlandırmıştır. Bu da adaleti sağlama gibi zor bir şarta bağlanmıştır.³¹⁶ Bu sınırlamanın asıl hedefi çoklu evliliğin işleyişi ve aile kurumunun düzeni açısından getirilmiş bir düzenlemedir.³¹⁷ Bu düzeni sağlamak için de her konuda olduğu gibi adalet şartı ön planda tutulmuştur.

İslam hukukçuları eşler arası adaleti nafaka ve birlikte kalacağı gün taksiminde eşit davranma konusunda ayırım yapılmaması olarak tarif etmişlerdir.³¹⁸ Sadece dış görünüşe göre adil davranmak adaleti sağlamak sayılmamalıdır. Aksine adalet vasfı bunların dışında sevgi, muhabbet ve şefkat göstermede de eşitliği gözetmekle mümkün olur.³¹⁹ Kur’an’dan şu ayeti bütün bunlarda adaleti eşit bir şekilde sağlamanın mümkün olamayacağına işaret etmektedir; “*Ne kadar uğraşırsanız uğraşın, kadınlar arasında adaleti yerine getiremezsiniz. Öyle ise (birine) büsbütün gönül verip ötekini askıda*

³¹² en-Nisâ, 4/3.

³¹³ Acar, *İslam Aile Hukuku*, 74.

³¹⁴ Ebû'l-Fidâ' İsmâil b. Ömer b. Kesîr b. Dav' İbn. Kesîr el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-'azîm* (Dâru Tayibeti'n-neşr ve'l-tevzî', 1999), 2/209.

³¹⁵ Acar, *İslam Aile Hukuku*, 74.

³¹⁶ Ebû Zehra, *el-Ahvâlu'sh-Shahiyye*, 90.

³¹⁷ Çolak, *İslam Aile Hukuku*, 91-92.

³¹⁸ Ebû Zehra, *el-Ahvâlu'sh-Shahiyye*, 90.

³¹⁹ Acar, *İslam Aile Hukuku*, 78.

*kalmış kadın gibi bırakmayın...*³²⁰ Ayette kast edilen eşler arası adaleti sağlama endişesi ve haksızlığı önleme amacıdır. Dolayısıyla eşler arasında adaletli olmayacağından korkan kimse tek eşle yetinmesi doğru bir davranış olarak kabul edilebilir.

Çoklu evlilik konusunda Hz. Peygamber'in (s.a.s.) evlilikleri sürekli tartışma konusu yapılmıştır. Bu nedenle art niyete sahip bazı araştırmacılar tarafından, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) evlilikleri dünyevi zevklere düşkünlükle yorumlanmak istenmiştir. Fakat Rasulullah'ın (s.a.s.) dörtten fazla evlilik yapmasına müsaade edilmesi ayetle³²¹ sabittir. Bu sadece ona has istisnai bir durumdur. Aynı zaman o'nun (s.a.s.) bütün evliliklerinin bazı hikmetler barındırdığı da şüphesizdir.³²² Be nedenle o'nun (s.a.s.) bu evliliklerini bu hukuki meselenin dışında tutmak en uygun olandır.

Bir erkeğin nikâhı altında bulunan dört kadının dışında beşinci bir kadınla evlilik yapması caiz değildir.³²³ Beşinci bir kadını nikâhlayan kişinin yaptığı nikâh fasittir.³²⁴ Beşinci bir kadınla evlilik yapabilmesi için evli olduğu kadınlardan biriyle olan nikâh bağının tamamen ortadan kalkması gerekir. Bu kadının ölümü, talâk ya da tefrik yani mahkemenin boşamasıyla olur. Ölüm dışındaki durumlarda kadının ayrıca iddet süresinin de sona ermesi gerekmektedir.³²⁵ Şafî mezhebine göre dört hanımı bulunan bir kimse bu hanımlarından birini bâin bir talâkla boşadığı takdirde iddetin bitmesini beklemeden beşinci bir evlilik yapabilir.³²⁶

Çok eşliliğin caiz olmasını engelleyen şey, aile değerlerinin yok olmasına sebep olmasıdır. Çünkü eşler arasındaki kıskançlık bitmez, farklı annelerden dünyaya gelen çocuklar arasında yaşanacak olan münakaşalar birbirlerinden nefret etmelerine sebebiyet verebilir. Erkek çoğu zaman eşleri arasında adalet ortamını oluşturamadığı ve onların tüm işlerini idare etmede yetersiz kalabilmektedir.³²⁷ Erkeğin daha genç, daha güzel ve daha çok yakınlık gösteren eşine yakınlık hissetmesi de doğal bir durumdur. Bu nedenlerle eşler arası adaleti sağlamak zor bir durumdur. Sağlıklı

³²⁰ en-Nisâ, 4/129.

³²¹ Ahzâb, 33/50.

³²² Kevser Kâmil Ali-salim Ögüt, "Çok Evlilik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 8/368.

³²³ Kâsânî, *Bedâi' u 's-sanâi'*, 2/265; İbn Kudâme, *el-Kâfî*, 3/32; Zuhayli, *el-Fıkhu'l-islâmî*, 9/6667.

³²⁴ Hallâf, *el-Ahvâlu's-Şahsiyye*, 53.

³²⁵ Dusûkî, *el-Ahvâlu's-Şahsiyye*, 77; Ebû Zehra, *el-Ahvâlu's-Şahsiyye*, 88.

³²⁶ Mâvedî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 9/169; Ebû Zehra, *el-Ahvâlu's-Şahsiyye*, 88-89.

³²⁷ Hallâf, *el-Ahvâlu's-Şahsiyye*, 54.

nesiller ve huzurlu bir toplum hedefiyle günümüz açısından evlilikte doğru olanın tek eşle evlilik olduğu kanaatindeyiz.

1.1.6.2.5. Eşlerden Birinin Din Değiştirmesi

İslam dini evlenen kişilerin inanç bakımından uyum içerisinde olmasını önemsemiştir. İslam'da aile kurumunun huzuru ve iyi bir neslin var olabilmesi için evlenen erkek ve kadının Müslüman olması gerekli görülmektedir. Evlilik öncesi veya evlilikten meydana gelecek din farkı ise eşler arasındaki evlilik hayatının devam edebilmesinin önünde önemli bir engel kabul edilmiştir. Bu açıdan evlilik sürecinde Müslüman eşlerden birinin din değiştirmesi veya gayrimüslim eşlerden birinin İslam dinine girmesi tarafların evlilik hayatına etki eden önemli hususlardandır.

İslam hukuku açısından nikâh akdi devam ederken taraflardan birinin din değiştirmesi akdin feshine götüren sebeplerden kabul edilmektedir. Buna göre erkek veya kadından birinin din değiştirmesi durumunda, din değiştiren tarafın hangi dine girdiği ve hangisinin din değiştirdiği de göz önünde bulundurulmuştur. Bu duruma bağlı olarak Müslüman veya gayrimüslim olan eşlerin evliliklerinin sona erip ermeyeceği ayrı ayrı incelenmiştir. Evlilik devam ederken taraflardan birinin İslam'dan ayrılması (irtidat) veya gayrimüslim eşlerden birinin Müslüman olması (ihtida) şeklinde iki temel başlıkta değerlendirilmişlerdir.

1.1.6.2.5.1. Taraflardan Birinin İslam'dan Çıkması - Riddet

Arapça 'Ra-de-de' kökünden türeyen *riddet* kavramı sözlükte *geldiği yoldan geri dönmek, bir şeyden geri çevirmek* anlamlarına gelir.³²⁸ Terim olarak ise Müslümanın kendi iradesiyle İslâm dininden çıkmasını ifade eder.³²⁹ İslam dininden dönen kişiye de *mürted* denir.

İslâm hukukçuları mürted kişinin fiili İslam dininin temel hükümlerini kısmen veya tamamen inkâr etmesi sebebiyle özel bir suç tipi olarak görülmüş ve farklı hükümlere tabi tutarak ele almışlardır.³³⁰ Bu nedenle mürted kişi cazai yaptırımlarla beraber, İslam aile hukuku açısından da bazı hukuki yaptırımlara muhatap olur. İslam

³²⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-arab*, 3/172-173.

³²⁹ İrfan İnce, "Ridde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/88.

³³⁰ İnce, "Ridde", 35/88.

hukukçuları, eşlerden birinin din değiştirmesi durumunda nikâh akdinin devamı veya sonlandırılması noktasında bazı hukuki hükümler belirlemişlerdir.

İslam hukukçularının genel kanaatine göre eşlerden birinin dinden dönmesi nikâh akdinin feshine sebeptir.³³¹ Ayrıca bu durum talâk sözlerinin kullanılmasını gerektirmeden gerçekleşmektedir. Erkeğin talâk yetkisine sahip olması sebebiyle İmam Muhammed eş-Şeybânî ise erkeğin riddet fiilini talâk olarak kabul etmektedir.³³² Bu duruma göre irtidat, eşler arasındaki evlilik hayatını hukuken sona erdiren bir davranıştır. Dolayısıyla hâkim kararına ihtiyaç duyulmadan eşlerin ayrılması gerekir.³³³

İslam âlimleri irtidat fiilinin nikâh akdine yönelik hukuki sonuçları bakımından farklı görüşlere sahiptirler. Hanefî ve Mâlikîler, nikâh akdinin derhal fesih olunacağını savunurlar.³³⁴ Şafiî ve Hanbelî âlimler ise irtidat, zifaf gerçekleşmeden önce olursa nikâh akdinin hemen sona ereceği kanaatini taşırlar. Fakat bu fiil zifaf gerçekleştikten sonra olursa, iddet müddeti tamamlandıktan sonra akdin sona ereceği görüşüne sahiptirler. Çünkü müşrik olan eşlerden biri zifaftan sonra Müslüman olup diğer eşin de İslam'a girme ihtimaline kıyasla iddet müddeti bitinceye kadar aralarındaki nikâh akdi devam eder. Ric'i talâkta olduğu gibi iddet süresince beklemesi caiz kabul edilmiştir.³³⁵ Bu duruma göre kadının iddet müddeti bitmeden İslam'a dönüş olursa taraflar arasındaki nikâh akdi devam eder, aksi durumda evlilik akdi kendiliğinden fesih olunmuş olur. Nitekim Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) hilafeti döneminde, riddet hadisesinde, dinden ayrılanlar tekrar İslam'a döndüklerinde eşleriyle aralarındaki evliliği devam ettirilmiştir.³³⁶

İrtidat sebebiyle eşlerin ayrılması durumunda, kadının sahip olacağı haklar açısından da farklı hükümler ortaya çıkmaktadır. Kadın zifaftan önce irtidat ederse kendisi için mehir ve nafaka söz konusu olmaz. Çünkü bu durumda talâk vuku bulmaksızın ayrılık gerçekleşmiş olur. Dolayısıyla akit kendiliğinden fesih olur. Şayet kadın zifaftan sonra irtidat ederse o zaman kadın için mehir söz konusu olur, fakat

³³¹ Şafiî, *el-Ümm*, 5/62; Serahsî, *el-Mebsût*, 5/48; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanaî*, 7/136; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/174.

³³² Kâsânî, *Bedâiu's-Sanaî*, 2/337.

³³³ Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed İbn Nüceym el-Mısırî, *el-Baḥrû'r-râ'ik Şerhu Kenzü'd-dekâ'ik* (Dâru'l-Kutâbu'l-İslâmî, ts.) 3/231.

³³⁴ İbn Nüceym, *el-Baḥrû'r-râ'ik*, 3/231.

³³⁵ Ebu'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, 1999), 9/295; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/174.

³³⁶ Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr*, 9/296; Serahsî, *el-Mebsût*, 5/49; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanaî*, 2/337-338.

ayrılık kendisinden kaynaklı olduğu için nafakayı hak etmez. Çünkü fıkhi kaide gereği ayrılığın kadından kaynaklanması halinde kadın için mehir ve nafaka tahakkuk etmez. Ayrılığın erkekten kaynaklanması durumuna gelince; bu ayrılığın zifaktan önce meydana gelmesi halinde, mehir belirlenmişse belirlenenin yarısı, belirlenmemişse Müt'a³³⁷ (teselli mehri) gerekir. Söz konusu ayrılığın zifaktan sonra meydana gelmesi durumunda ise mehrin tamamının yanı sıra nafaka da gerekir.³³⁸

1.1.6.2.5.2. Taraflardan Birinin Müslüman Olması - İhtidâ

Sözlükte “*doğru yolu bulmak; yol göstermek*” anlamlarına gelir. İhtida terim olarak inançsız iken veya başka bir dine mensupken İslâm dinini benimsemeyi ifade eder.³³⁹ Gayrimüslim eşlerden birinin İslam dinine ihtida etmesi, aralarındaki evlilik bağının devam edip etmeyeceği İslam hukukçular tarafından değerlendirilmiştir. Bu nedenle evli bulunan erkek veya kadından birisinin din değiştirmesi ve diğer eşin de hangi dine mensup olması hukuki yaptırım olarak farklı hükümlere tabi olmaktadır.

Müslüman olmayan eşlerden koca İslam dinine ihtida eder fakat kadın etmezse ve ehl-i kitaptan olursa; eşlerin nikâhları üzere kalmasında bir sakınca bulunmamaktadır.³⁴⁰ Çünkü Müslüman bir erkeğin ehl-i kitap kadınla evlenmesi geçerli olduğuna göre mevcut durumda da evliliğin devam etmesi geçerli olur.

Koca İslam dinine ihtida eder, fakat kadın ihtida etmeyip ehl-i kitaptan olmazsa kadına Müslüman olması teklif edilir, kabul ederse evli olduğu kocasıyla evlilik hayatına devam eder. Kadın İslam dinine girmeyi kabul etmezse hâkim aralarını ayırır.³⁴¹ Çünkü Müslüman bir erkeğin müşrik veya ilah tanımayan ateist bir kadınla evlenmesi haram olduğu gibi bu durumda evli kalması da caiz kabul edilmemektedir. Kadının talâk yetkisi bulunmadığından bu ayrılık talâk niteliğinde olmayıp akdin feshi olarak kabul edilir. Çünkü ayrılmaya kadın neden olmuştur. Fakat hâkimin aralarını ayırması durumunda hâkim kocanın yerine karar vermiş olduğundan ayrılık talâk olarak gerçekleşir. Bu durumda eşler arasında zifaf meydana gelmemişse, ayrılığa

³³⁷ Mut'a: Boşanma veya evliliğin feshinden sonra kocanın, kadına verdiği ayni veya mali hediyeye denir.

³³⁸ Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr*, 9/297-298; Serahsî, *el-Mebsût*, 5/49; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/338.

³³⁹ Ali Köse, “İhtida”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/554.

³⁴⁰ Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr*, 9/258; Serahsî, *el-Mebsût*, 5/45; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/169.

³⁴¹ Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr*, 9/258; Serahsî, *el-Mebsût*, 5/45.

kadının sebep olması sebebiyle mehir alamaz, fakat zifaf gerçekleştikten sonra olursa kadın sadece iddet nafakası alır.³⁴²

Müslüman eşlerden kadın ihtida eder koca İslam dinini kabul etmezse, İslam hâkimi erkeğe Müslüman olmasını teklif eder. Eğer erkek İslam'ı kabul ederse evliliklerine engel bir durum ortada kalmadığı için evlilik hayatına devam ederler. Fakat koca İslam'ı kabul etmezse hâkim aralarını ayırır.³⁴³ Çünkü Müslüman bir kadın gayrimüslim bir erkekle evlenmesi haram kabul edilmesi nedeniyle Müslüman olmayan bir erkeğin nikâhı altında kalması da caiz değildir.³⁴⁴

Hâkim aralarını ayırdıktan sonra erkek İslam'ı kabul ederse yani bir nikâhla evlenmeleri caiz olur. Hâkimin bu ayırması İmam Ebu Hanife ve İmam Muhammed'e göre bir bâin talâktır. İmam Ebu Yusuf'a göre ise erkek ve kadın İslam'dan kaçınma hususunda eşit sayılmaktadır. Bu nedenle akit feshedilmiş olarak kabul edilir.³⁴⁵ Yani boşama sayısını eksiltmeyen ayrılıktır. Mâlikî ve Şafîlilere göre nikâhtan sonra zifaf meydana gelmemişse aralarındaki evlilik batıl olur ve derhal ayrılırlar, zifaf gerçekleşmişse iddet süresi tamamlandıktan aralarındaki ayrılık kesinleşmiş olur.³⁴⁶ Bu durumda İslam'ı kabul etmeyen erkek olursa nikâh akdinden sonra zifaf meydana gelmişse kadına mehrin yarısı verilir. Zifaf gerçekleşmişse kadına iddet nafakası vardır.³⁴⁷

Erkek ile kadın beraber ihtida ederlerse aralarında İslam'a göre bir engel durumu bulunmadıkça eski nikâhları üzerine hayatlarına devam ederler. Ayrıca yeni bir nikâh akdi de gerekmez.

1.2. Hâkimin Kararını Gerektiren Fesih Sebepleri

1.2.1. Denkliğin Bulunmaması - Kefaet

Sözlükte “*eşitlik, benzerlik, yeterlik ve denklik*” manalarına gelmektedir.³⁴⁸ Terim olarak evlenecek olan eşlerden erkeğin kız tarafına içtimaî durum ve iktisadî seviye bakımından yakınlık ve denkliğini ifade eder.³⁴⁹ Diğer bir ifadeyle evlenecek

³⁴² Serahsî, *el-Mebsût*, 5/46.

³⁴³ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/45; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/169.

³⁴⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/169.

³⁴⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/45.

³⁴⁶ Mâverî, *el-Hâvî'l-Kebîr*, 9/258.

³⁴⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/46.

³⁴⁸ İsfeahânî, *el-Müfredât*,

³⁴⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/35; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/320.

olan eşlerden erkeğin dini, eğitim, mali durum ve sosyal gibi belli açılardan bulunması gereken denkliği ifade eder.

İslam dini eşler arasında evlilik birliğinin sağlam temeller üzerine kurulmasını ister. Bu nedenle huzurlu ve mutlu bir aile düzeni için Kur'an'da bir dizi tedbir ve öğüt yer almaktadır. Fakat evlilikte denkliğin gözetilmesi gerektiğiyle ilgili Kur'an'da bir hüküm de bulunmamaktadır.³⁵⁰ Bu sebeple klasik dönem İslam hukukçuları denklik meselesiyle ilgili sahip oldukları görüşlerini hadislere dayanarak temellendirmişlerdir. Fakat mezkûr konudaki hadislere farklı yaklaşımlar, evlenen taraflar arasında denkliğin gerekli olup olmaması hususunda âlimler arasında ihtilafa sebep olmuştur.

Âlimlerin çoğunluğu denkliği şart kabul ederken bazıları ise kabul etmezler. Süfyan es-Sevri, el-Cessâs, Hasanü'l-Basri, Ebû Bekir er-Râzi ve Ebu'l-Hasan el-Kerhi gibi bazı âlimler evlilikte denkliğin şart olmadığını söylemişlerdir.³⁵¹ Bunun için dayandıkları deliller “Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır”³⁵² ayeti ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) “İnsanlar tarak dişi gibi eşittirler, Arap'ın Arap olmayana üstünlüğü yoktur; üstünlük ancak takvadadır” hadisidir.³⁵³ Denkliği şart görmeyen bu grup İslam hukukçularına göre ayet ve hadisler göstermektedir ki müminlerin eşit olduğu üstünlüğün ancak takva ile olduğu kabul edilmektedir.³⁵⁴ Fakat huzurlu ve mutlu bir aile hayatı için denkliği aramanın uygun olacağını söylemişlerdir.³⁵⁵ Bu görüşe benzer görüş beyan eden Hz. Ömer, Abdullah b. Ömer, İbn Mes'ud, İbn Sirin, Hammad b. Ebi Süleyman ve Ömer b. Abdulaziz gibi sahabe ve tabiinden fakihler de vardır.³⁵⁶

Denkliği gözetmenin şart olmadığına dair Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde yaşanan bazı olaylar da delil olarak kabul edilmiştir. Nitekim Ebû Taybe (r.a.) Beyâde oğullarından bir kız istemişti, fakat onlar aralarında denkliğin bulunmaması sebebiyle kızı vermek istememişlerdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.) “Ebû Taybe'yi evlendirin, yoksa yeryüzünde büyük fitne ve fesat olur” buyurmuştur. Onlar da “hürmetle evet” dediler.³⁵⁷

³⁵⁰ Hamza Aktan, “Kefâet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/167.

³⁵¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/22-23; Kâsânî, *Bedaiu's-Sanâî*, 2/317.

³⁵² Hucurât, 49/13.

³⁵³ Bu hadis Serahsî ve Kâsânî adlı eserlerde delil olarak kullanılmıştır.

³⁵⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/22-23; Kâsânî, *Bedaiu's-Sanâî*, 2/317.

³⁵⁵ Aktan, “Kefâet”, 25/167.

³⁵⁶ Acar, *İslam Aile Hukuku*, 112.

³⁵⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/23; Kâsânî, *Bedaiu's-Sanâî*, 2/317.

Bilal el-Habeşî (r.a.) Arap bir kavimden evlenme isteğinde bulunmuştu. Ailesi de aralarında denkliğin bulunmaması sebebiyle kızı vermek istemedi. Durum Hz. Peygamber'e (s.a.s.) bildirilince Bilal'e dedi ki, *"Git onlara şöyle söyle: Rasulullah (s.a.s.) beni evlendirmenizi emrediyor."*³⁵⁸

İslam hukukçularının çoğunluğu eşler arası bir kusuru defetmek ve huzurlu bir aile hayatı için nikâh akdinden önce denkliğin gözetilmesini gerekli görmüşlerdir. Onlar bu görüşlerinde Hz. Peygamber'den (s.a.s.) rivayet edilen *"Ey Ali! Üç şeyi geciktirme: Vakit geldiğinde namazı, hazır olduğunda cenazeyi ve dengini bulunca evlenecek kızı"*³⁵⁹ ve *"Kadınları ancak velilileri evlendirsın ve denkleriyle evlendirsınlar"*³⁶⁰ hadisleri eşler arsında denkliğin gözetilmesinin gerekliliği için delil olarak kabul etmişlerdir. Ayrıca denkliğin gerekliliği için akli delil olarak da şu iki sebebi de zikretmişlerdir: Birincisi, kadının bulunduğu durumdan daha düşük bir durumda bulana erkeğin kadını ve velilerini toplum nezdinde küçük düşüreceği sebebidir. İkincisi ise farklı konumda olan eşler arsında genellikle huzursuzluk meydana geldiği kanaatinin tecrübe dilmiş olmasıdır.³⁶¹

İstikrarlı ve huzurlu bir evlilik hayatı için denkliği şart olarak kabul eden İslam âlimleri, erkeğin evleneceği kadına bazı noktalarda denk olmasının gerekliliği üzerinde durmuşlardır. Fakat denkliğin hangi şartlara bağlı olacağı konusunda ise farklı görüşlere sahiptirler. Eşler arasındaki denkliği sosyal ve ictimai açıdan en geniş tutanlar Hanefîlerdir. Bu durum onların kadına velisinin izni olmadan evlenebilme yetkisini tanımalarından kaynaklanmaktadır.³⁶² Onlar İslam'a giriş tarihi, dindarlık, nesep, baba ve dedeye doğru hür oluş, meslek ve zenginlik bakımından denkliğin bulunmasının gerekli olduğunu söylemişlerdir.³⁶³

Mâlikîler denkliği dindarlık, hür olmak ve erkeğin fiziki ve ruhi hastalık ve kusurlardan uzak olması gibi durumlarda ararlar. Fakat mezhebe bağlı olan bazı âlimler arasında nesep, mal ve şeref gibi durumlarda da denkliğin aranıp aranmayacağı ise ihtilaflıdır.³⁶⁴

³⁵⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/23; Kâsânî, *Bedaiu's-Sanâî*, 2/317.

³⁵⁹ Tirmizî, *Salât*, 13 (No:172).

³⁶⁰ Maverdî *el-Havi'l-Kebîr*, 9/100; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/122.

³⁶¹ Maverdî *el-Havi'l-Kebîr*, 9/100; Birsin, *İslam Aile Hukuku*, 66.

³⁶² Aktan, "Kefâet", 25/167; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 182.

³⁶³ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/122-123.

³⁶⁴ Desûkî, *Hâşiyetu'd-Desûkî*, 2/249; Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed el-Halvetî es-Sâvî, *Bulğat's-sâlik li-Akrabi'l-mesâlik el-Ma'ruf Hâşiyetu's-Sâvî Alâ eş-Şerhi's-Sağir* (Dâru'l-me'ârif, ts.), 2/400-401.

Şafî mezhebinde dindarlık, nesep, hürriyet, meslek, bedensel ve zihinsel özürllük eşler arası denklik için temel şartlar olarak kabul edilmektedir. Ayrıca mezheb fakihleri şu beş şartın dışında aşırı yaş farkı ve zenginliği de denklik için gözetilmesi gereken durumlardan kabul etmişlerdir.³⁶⁵

Ahmet b. Hanbel eşler arası denklikte dindarlık ve nesep dışındaki kalan diğer hususlara itibar edilmemesi gerektiği görüşüne sahiptir. Fakat mezhebe mensup bazı fakihler zenginlik, hürriyet ve meslek şartlarını denklik için gerekli olduğunu kabul etmişlerdir.³⁶⁶

Mezheb imamları dâhil İslam hukukçularının çoğunluğu kendi yaşadıkları dönemin sosyal durumunu göz önüne alarak, evlenen eşler arasında denkliğin bulunmasının gerekliliğini şart olarak kabul etmişlerdir. Çünkü denkliğin olmadığı bir aile yuvasında sevgi, şefkat ve topluma yararlı nesillerin yetişmesinin mümkün olamayacağını düşünmüşlerdir. Evlilikte denkliği şart kabul eden İslam âlimleri, denkliği nikâh akdinin sıhhat veya lüzum şartı olduğu konusunda ise ihtilaf etmişlerdir.

Şafî mezhebinde denklik gözetilmeden ve kızın velisinin izni olmadan yapılan evlilikte, velinin izin hakkı sebebiyle nikâh akdinin batıl olduğu kabul edilmiştir.³⁶⁷ Ahmed b. Hanbel göre ise bazı durumlarda denklik evliliğin sıhhat şartıdır, denklik bulunmadığı takdirde nikâh akdinin batıl olduğunu, bazı durumlarda ise lüzum şartıdır ve denklik bulunmayınca yapılan akdin bağlayıcı olmayacağı olarak kabul edilmiştir. Hanbeli mezhebinde denklik konusunda ise iki ayrı görüş vardır. İlk görüşe göre denklik evliliğin sıhhat şartı, ikincisine göre ise lüzum şartıdır. Sıhhat şartını esas alanlara göre denklik mevcut değilse nikâh akdi batıldır. Lüzum şartını esas alanlara göre ise denklik yoksa akit bağlayıcı değildir.³⁶⁸

Hanefî ve Mâlikî âlimler denkliği nikâh akdinin lüzum şartı olarak kabul etmektedirler. Onlara göre hür bir kadın dengi olmayan bir erkek ile evlendiği takdirde velisi izin verinceye kadar nikâh akdi gayr-i لازم olarak meydana gelmiş olur. Çünkü

³⁶⁵ Mâverî, *el-Hâvi'l-Kebîr*, 9/100-106.

³⁶⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/35-36.

³⁶⁷ Mâverî, *el-Hâvi'l-Kebîr*, 9/107; Şirbînî, *Muğnî'l-muhtâc*, 4/270.

³⁶⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/36-38.

velinin denkliği arama hakkı vardır.³⁶⁹ Dolayısıyla velinin talep etmesi halinde nikâh akdini feshedilebilir. Eğer veli akdi feshetmezse nikâh akdi bağlayıcı hale gelir.³⁷⁰

Nikâh akdini feshetme hakkı öncelikle asabeden en yakın veliye aittir. Bu nedenle öncelikli velinin akde rıza göstermesi bütün velilerin rıza göstermesi gibidir. Fakat İmam Ebu Yusuf bu konuda farklı kanaate sahiptir. Ona göre, nasıl ki birkaç kişiye müşterek borcu olan bireyin üzerinden, alacaklılardan birinin hakkından vazgeçmesiyle diğer alacaklıların hakkı düşmüyorsa, denklik sebebiyle velilerden birinin hakkından vazgeçmesiyle diğer velilerin fesih hakkı da düşmez.³⁷¹ Kadının hamile olması veya doğum yapması durumlarında ise velinin nikâh akdini feshetme yetkisi ortadan kalkmaktadır.³⁷² Osmanlının son dönemlerinde dört mezhebin görüşleri derlenerek hazırlanan Hukuk-i Aile Kararnamesi'nde de kafaet nikâh akdinin lüzum şartı olarak öngörülmüştür. İlgili konu kararnamede, "*Mal ve hırfet (sanatkârlık) gibi hususlarda erkeğin kadına denk olması nikâhın lüzumunun şartıdır*"³⁷³ şeklinde iki duruma işaret edilerek yer almıştır.

Denklik kadınla evlenecek olan erkekte sadece aranır.³⁷⁴ Akli dengesi yerinde, buluş çağına ulaşmış hür bir kadın araştırma yapmaksızın dengi olmayan bir erkekle evlense, sonra eşinin kendine denk olmadığını anlasa bu durumda akdi feshetme hakkı ortadan kalkar. Çünkü evlenirken gerekli araştırmayı yapmadığından, her hâlükârda evlenmeye rıza gösterdiği kabul edilir. Fakat denkliğin bulunmayışı sebebiyle velisinin evliliğe itiraz etme hakkı devam eder. Aynı şekilde denkliği talep etme hakkı bulunan kadın ve veli ikisi birlikte araştırma yapmadan evliliğe rıza göstermişlerse, ikisinin de akdi feshetmeye yönelik hakları ortadan kalkmış olur.³⁷⁵ Bu durumda evlilik artık tarafları için bağlayıcı olur.

Kefaetten kastedilen erkeğin kadına denk olması olduğundan erkek dengi olmayan bir kadınla evlendiği takdirde erkek için denklik şartı aranmamaktadır. Erkek hiç kimsenin itiraz hakkı olmadan dengi olmayan bir kadınla evlenebilir. Şu halde aralarında denklik olmasa da erkek için nikâh akdi bağlayıcı olur. İslam dinine göre

³⁶⁹ Kâsânî, *Bedaiu's-Sanâî*, 2/317-318; Desûkî, *Hâşiyetu'd-Desûkî 'ale's-Şerhi'l-Kebîr*, 2/249.

³⁷⁰ Kâsânî, *Bedaiu's-Sanâî*, 2/318; Merğînânî *el-Hidâye*, 1/235; Mevsiî, *el-İhtiyâr*, 3/124; Desûkî, *Hâşiyetu'd-Desûkî 'ale's-Şerhi'l-Kebîr*, 2/249.

³⁷¹ Fahrüddîn Osmân b. Alî b. Mihcen el-Bârî ez-Zeylaî, *Tebyînü'l-hakâik şerhu Kenzü'd-dekâik* (Kâhire: Tabiatu'l-kübrâ el-Emîriye, h.1314), 2/128.

³⁷² Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 182; Birsin, *İslam Aile Hukuku*, 73.

³⁷³ Hukuh-i Aile Kararnamesi md.45.

³⁷⁴ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 9/397; Kâsânî, *Bedaiu's-sanâî*, 2/317.

³⁷⁵ Hallâf, *el-Ahvâlu's-sahsiyye*, 72-73.

boşama yetkisi erkeğe ait olması sebebiyle erkek razı olmadığı bir evliliği yargı yoluna başvurmada sona erdirebilme yetkisine sahiptir.

Rızasıyla dengi olmayan bir erkekle evlenen kadın için velileri yapılan evliliğin feshedilmesi için yargıya başvurular.³⁷⁶ Yargı yolu olmadan kendileri tek taraflı nikâh akdini feshedemezler. Bu nedenle denklik bulunmadığı iddiasında bulunan velinin iddiası yerinde olursa nikâh akdi ancak hâkim tarafından feshedilir. Hanefîlere göre denklik nikâh akdinin bağlayıcılık ve devamlılık şartı olarak kabul edilmesi sebebiyledir. Hâkim karar verinceye kadar da akit sahih bir şekilde kurulmuş olarak kabul edilir. Hâkîmin tefriki talâk olarak kabul edilmez. Çünkü talâk nikâh akdi hakkında bulunan bir tasarruf iken, fesih ise akdin aslında bulunan bir tasarruftur. Bu nedenle hâkim akdi feshedinceye kadar kadın için talâk, miras ile ilgili hükümler geçerliliğini korur. Taraflar arasında zifaf gerçekleşmeden hâkim nikâh akdini feshederse kocanın mehir ve nafaka sorumluluğu yoktur. Fakat zifaf meydana gelmişse kadın mehir-i müsemmayı ve nafakayı almaya hak kazanır. Ayrıca kadının iddet beklemesi de lazım gelir.³⁷⁷

Sonuç olarak İslam âlimleri evlilikte bulunması gereken denkliği genellikle dindarlık, soy, meslek, hürriyet ve mal gibi hususlar üzerine temellendirmişlerdir. Hukuk sistematığının şekillendiği dönemde Arap toplumunun gereğinden fazla önem verdiği aristokratik toplum yapısı ve sosyal yaşam hukukçuların bakış açılarına etki etmiştir. Bu durum evlilikte denklik şartlarını temellendirmede farklı düşüncelerine neden olmuştur.³⁷⁸ Bu düşünce mezhep âlimlerini denkliğin şartlarını birbirinden farklı şekilde temellendirmeye sevk etmiştir.

İslam hukukçularının denklik şartını gözetmeleri, evliliğin sağlam temeller üzerine bina edilmesi için taraflara yol gösterme niteliği taşımaktadır. Denkliğin bulunmadığı durumlarda taraflara tanınan dava açama yetkisi, evlilikte telafisi mümkün olmayan zararları önlemek amacıyla. Günümüzde ise taraflar arası denklik genellikle göz ardı edilen bir durumdur. Eşler arası denklik günümüzde de mutlaka aranmalıdır. Yaşadığımız çağın ahlak anlayışı, farklı düşünce ve değerlere sahip aile yapıları, iletişim olanakları, yükselen eğitim düzeyi ve sosyal açıdan toplumlar arası var olan farklılıklar, denkliğin şartlarının daha değişik hale geldiğini göstermektedir.

³⁷⁶ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/124.

³⁷⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/26; Zeylâî, *Tebyinu 'l-Hakâik*, 2/128.

³⁷⁸ Birsin, *İslam Aile Hukuku*, 74.

Bu nedenle değişen yaşam koşullarına uygun, klasik dönem hukukçularının görüşleri çerçevesinde, denkliğin hangi hususlarda aranması gerektiği gözden geçirilerek, denklik şartları güncellenmelidir.³⁷⁹ Uyumlu aile hayatı için günümüz yaşam koşullarına uygun çözümlerin üretilmesi gerekmektedir. Denkliğin gözetilmemesi sebebiyle aile yapısının karşı karşıya kaldığı sorunlar hakkında toplumun bilinçlendirilmesi de büyük önem arz etmektedir.

1.2.2. Mehrin Mehr-i Misilden Düşük Olması

Sözlükte *ücret*³⁸⁰ anlamına gelen mehir kavramı Kur'an-ı Kerim'de *ucûr*,³⁸¹ *sadûka*, *nihle*,³⁸² *farîza*³⁸³ terimleriyle ifade edilmiştir. Fıkhi bir terim olarak ise erkeğin nikâh akdi esnasında kadına peşin veya daha sonra vereceğini taahhüt ettiği para veya malı ifade eder.³⁸⁴ Diğer bir ifadeyle mehir, kadının nikâh akdi sebebiyle hak kazandığı mali değeri olan şeydir. Erkek tarafından kadına verilecek olan mehrin miktarı belirli veya belirsiz olabilmektedir. Eğer miktar nikâh anında tespit ediliyorsa mehr-i müsemma, örfe ve âdete bırakılıyorsa mehr-i misil yani emsal mehir olarak kısımlandırılır.³⁸⁵

Kadının evlilik akdiyle birlikte kazandığı ilk haklardan olan mehrin hükmü kitap ve sünnete dayanır. Nitekim “*Kadınlara mehirlerini gönül hoşluğuyla verin...*”³⁸⁶ ve “*Kendilerine el sürmeden ya da mehir belirlemeden kadınları boşarsanız size bir günah (sorumluluk) yoktur...*”³⁸⁷ ayetleri mehrin gerekliliğini ifade etmektedir. Bununla birlikte Hz. Peygamber'den (s.a.s.) gelen “*Mehrin azı da çoğu da caizdir*”³⁸⁸ rivayeti de kadına mehir verilmesinin hukuki bir sorumluluk olduğunu beyan eder.

Mehrin kadına ait bir hak olduğuna dair İslam âlimleri arasında da görüş birliği mevcuttur. Ancak mehrin hükmü ve miktarı üzerinde bazı görüş ayrılıklarına sahiptirler. Hanefî, Şafî ve Hanbelîlere göre mehir, nikâh akdinin rûknü veya sıhhat

³⁷⁹ Acar, *İslam aile Hukuku*, 114.

³⁸⁰ Mehmet Akif Aydın, “Mehir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/389.

³⁸¹ en-Nisâ, 4/24-25; el-Ahzâb, 33/50.

³⁸² en-Nisâ, 4/4.

³⁸³ en-Nisâ, 4/24.

³⁸⁴ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/346.

³⁸⁵ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 224.

³⁸⁶ en-Nisâ, 4/4.

³⁸⁷ el-Bakara, 2/236.

³⁸⁸ Buhârî, *Nikâh*, 50; Ebû Dâvud, “Nikâh”, 28 (No:2110); İbn Mâce, *Nikâh*, 17 (No: 1889).

şartı olarak görülmez. Bu nedenle genel görüşe göre mehir belirlenmeden akdedilen nikâh hukuken geçerli kabul edilmiştir. Zira nikâhta temel gaye mehir almak değil, uyumlu bir aile müessesesi kurmaktır. Bununla birlikte mehir zikredilmeden de kadın zaten emsal mehir alamaya hak kazanmış olmaktadır.³⁸⁹ Mâlikîler ise mehri nikâh akdinin rüknü olarak kabul ettiğinden, onlara göre mehir zikredilmeden akdedilen nikâh batıl yani hukuken geçersiz sayılmıştır.³⁹⁰

Ebu Hanife ve İmam Malik mehrin bir alt sınırının olması gerektiği görüşüne sahiptirler. Mehrin miktarının en alt sınırı Hanefîlere göre on dirhem, Mâlikîlere göre ise üç dirhem gümüşdür.³⁹¹ Şafîî ve Hanbelî mezheplerine göre mehir miktarının asgari limiti için bir sınırlama yoktur. Fakat bunda müstehab olan on dirhem olmasıdır. Mehrin üst sınırı için ise beş yüz dirhem olması sünnete uygun olmalıdır.³⁹² Hz. Peygamber'den rivayet edilen “*On dirhemden aşağı mehir yoktur*”³⁹³ ve “*mehrin azı da çoğu da caizdir*”³⁹⁴ gibi hadisler mehrin miktarı konusunda bu görüş farklılıklarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Hanefîlere göre bekâr veya dul kadın velisinin izni olmadan dengi bir erkekle mehr-i misilden az bir mehirle evlendiği takdirde velisi izin verinceye kadar nikâh akdi gayr-i lazımdır. Yani... Gayr-i lazım akdedilen bu nikâhı veli istemesi durumunda feshedebilir. Velinin böyle bir nikâh akdini feshedebilme yetkisi emsal mehir şartına uyulmaması sebebiyledir. Ancak erkek mehrin eksik kalan kısmını tamamlayacağını kabul ederse evlilik akdi hukuken geçerli hale gelmiş olur. Fakat Ebu Yusuf ile İmam Muhammed veliye mehr-i misliden az bir mehirle yapılan evliliği feshetme yetkisi tanımazlar.³⁹⁵

Nikâh akdiyle birlikte kadına ödenecek mehir, zıfâf gerçekleşip gerçekleşmemesine bakılmaksızın, vacip olur.³⁹⁶ Kendisinde birçok hikmeti barındıran mehir, özellikle kadın için bir güvence niteliğindedir. Ayrıca çeşitli sebeplere bağlı kocasından ayrılan kadın bu mali destekle hayata tutunabilir. Çağdaş

³⁸⁹ Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/238; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/48-49; Nevevî, *Ravdatu't-tâlibîn*, 7/249.

³⁹⁰ Desûkî, *Hâşiyetu'd-desûkî*, 2/221.

³⁹¹ İbn Abdilberr, *el-Kâfî*, 2/551; İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-müctehid*, 461; Serahsî, *el-Mebsût*, 5/80-81; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 3/126.

³⁹² Nevevî, *Ravdatu't-tâlibîn*, 7/249.

³⁹³ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübra* (Beyrût: Dâru'l-kutubi'l-ilmîye, 2003), 7/393 (No:14385); Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 2/276.

³⁹⁴ Buhârî, *Nikâh*, 50; Ebû Dâvud, “*Nikâh*”, 28 (No:2110); İbn Mâce, *Nikâh*, 17 (No: 1889).

³⁹⁵ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 2/284-285; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 168.

³⁹⁶ Nevevî, *Ravdatu't-tâlibîn*, 7/249; Hallâf, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, 76; Düsukî, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, 92.

hukukçulardan Muhammed Ebu Zehra da mehri sadece nikâh akdinin bir karşılığı olarak değil, kadına Allah tarafından verilen bir hediye olarak görmektedir.³⁹⁷

Tüm bunlarla birlikte mehir, içinde başka hikmetleri de barındırır. ... kadın için harcamada bulunmak, nikah sebebiyle erkeğe mali sorumluluklarını tekrardan hatırlatmak, boşanmayla ilgili ihtiyatlı olmak, eğer boşanma gerçekleşirse mehir noktasında derhal ödenmesi gereken mali sorumluluğu hatırd tutmak bunlardan bazılarıdır.³⁹⁸ Mehir vesilesiyle oluşan tüm bu hikmetler nikâhta erkeğe nispetle kadına pozitif fayda sağlandığını göstermektedir.

1.2.3. Hastalık veya Fiziksel Kusurun Bulunması

İslam hukukunda hastalık veya fiziksel kusur evliliğin devamına olumsuz etki edebilecek sebeplerden görülmüştür. Zira eşlerden birinde var olan rahatsızlık veya kusur evlilik hayatından beklenen gayeleri önemli ölçüde olumsuz etkileyebilir.³⁹⁹ Ayrıca bu durumlar eşler arasında rahatsızlık oluşmasına, tarafların cinsel açıdan birbirinden uzaklaşmasına sebep olabilir. Dolayısıyla bu da evlilik hayatının devamına engel oluşturabilir. Hastalık veya kusur nikâh akdi öncesi veya sonrası ortaya çıkabilir. Bu durumda taraflar için muhayyerlik hakkı söz konusu olabilmektedir.⁴⁰⁰ Konuyla ilgili Hz. Peygamber’le (s.a.s.) birlikte ashabın uygulamaları şöyledir:

Rivayet edildiğine göre; “Hz. Peygamber Beni Gıfar kabilesinden bir kadınla evlendi. Fakat kadının vücudunda evlilik öncesine dayalı bir beyazlık görünce kadına, ‘giyin ve ailenin yanına dön, beni aldattın’ demiştir.”⁴⁰¹ Aynı konuyla ilgili başka bir rivayette Hz. Peygamber’in bu kadından mehir adına herhangi bir şeyi geri almadığı da belirtilmiştir.⁴⁰²

Hz. Ömer (r.a.) kadında bulunan bir kusurdan dolayı erkeğe muhayyerlik hakkı tanımıştır.⁴⁰³ Hz. Ömer (r.a.) mecnun olan bir şahsa bir yıllık süre tanıdı. Fakat bu

³⁹⁷ Ebû Zehra, *el-Ahvâlu’ş-şahsiye*, 169.

³⁹⁸ Acar, *İslam Aile Hukuku*, 130-131.

³⁹⁹ Düsukî, *el-Ahvâlü’ş-şahsiyye*, 192; Çolak, *İslam Aile Hukuku*, 114.

⁴⁰⁰ Düsukî, *el-Ahvâlü’ş-şahsiyye*, 192; Feyza Coşan, *Nikâh Akdinin Bağlayıcılığı ve Muhayyerlikler* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 165.

⁴⁰¹ Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 7/348 (Hadis No: 14219); Serahsî, *el-Mebsût*, 5/95; Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâîlî el-Makdisî, *el-Kâfi* (Beyrut: Daru’l-kutubi İlmîye, 1994), 3/42.

⁴⁰² Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 7/348 (Hadis No: 14221).

⁴⁰³ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/95;

sürenin sonuna kadar onun durumunda bir düzelme olmadı. Bu nedenle Hz. Ömer (r.a.) adam ile hanımının arasının ayrılmasına karar verdi.⁴⁰⁴

İslam hukukçuları Hz Peygamber (s.a.s.) ve sahabeden gelen rivayetlere göre fiziksel ve hastalık sebebiyle akdin sonlandırılması talebini meşru kabul etmişlerdir. Hatta kıyas yoluyla da görüşlerini desteklemeye çalışmışlardır.

Bazı âlimler nikâh akdi açısından eşlerde bulunan fiziksel ve hastalık gibi kusurları, alım satım akdinde satın alınan bir malda bulunan kusura benzemektedirler.⁴⁰⁵ Kural gereği kusurlu bir şekilde satılan mallar müşteri için ayıp muhayyerliği hakkını doğurmaktadır. Ayıp muhayyerliği hakkı müşteri satın aldığı bir malda önceden mevcut bulunan bir kusurun, satın alındıktan sonra ortaya çıkması sebebiyle akdin bozulmasına yönelik bir haktır.⁴⁰⁶

Esas itibarıyla bir kusur sebebiyle tamamlanmış bir akitten geri dönmek alım satım akdiyle ilgili bir durumdur.⁴⁰⁷ Fakat alım satım akdinde olduğu gibi nikâh akdinde de taraflar açısından fiziksel kusurlar ayıp olarak kabul edilmiştir. Çünkü evliliğin temel maksatları olan şehvetin giderilmesi ve neslin devamına engel teşkil etmektedir. Ayrıca evliliğin temel gayelerine ve eşlerin cinsel hayatını olumsuz yönde etkilemeyen fakat eşlerin görünüm olarak birbirinden hoşnutsuzluğuna, nefrete sebep olan bazı hastalıklar da mümkün olabilmektedir. İslam hukukçuları devamlılığı bulunan bu kusurların öğrenilmesi ya da sonradan ortaya çıkması taraflara nikâh akdini sonlandırma veya akdi feshetmeyi talep hakkı doğurmaktadır.⁴⁰⁸ Böyle bir durumda taraflar nikâh akdinin feshini ancak mahkeme yoluyla talep edebilirler.⁴⁰⁹ Bu kusurların evlilik hayatından sonra öğrenilmesi fesih talebi için mahkemeye başvurmaya engel görülmemiştir.⁴¹⁰

Fıkıh eserlerini incelediğimizde kadın ve erkek açısından belli olan bazı kusurlardan söz edilmektedir. Hukukçular bu kusurları çeşitli şekillerde gruplandırarak izah etmişlerdir.⁴¹¹ Fiziksel kusurlar ve bedeni hastalıklar erkeğe has,

⁴⁰⁴ Acar, *İslam Aile Hukuku*, 243.

⁴⁰⁵ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 488; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 2/323.

⁴⁰⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/95.

⁴⁰⁷ Gülnihal Yılmaz, *İslam Aile Hukukunda Fesih Talak ve Tefrik İlişkisi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 11.

⁴⁰⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/96.

⁴⁰⁹ Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 3/141.

⁴¹⁰ Düsukî, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, 192.

⁴¹¹ Düsukî, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, 192.

kadına has ve her iki tarafta da müşterek kabul edilen kusurlar şeklinde izah etmeye çalışacağız.

1.2.3.1. Erkeklerde Bulunan Fiziksel Kusurlar

Erkeğin bedeninde bulunan fiziksel kusurlar evliliğin maksatlarına engel kabul edilen kusurlardır. Erkeğin iktidarsızlık yani eşiyle birlikte olamaması (unne), tenasül organının kesik olması (cebb), erkeğin yumurtalarının hadım veya kesilmiş olması (hısa) önemli fiziksel kusurlardır. Çünkü bu kusurlar tarafların cinsel hayatını ve evliliğin temel maksatlarına büyük ölçüde etki eden kusurlardan kabul edilir.⁴¹² Nikâh akdinde temel maksat şehvetin giderilmesidir. Bu amaçla taraflar için bir akitten beklenen maksatlar elde edilemediğinden diğer taraf için akdi sonlandırma hakkı doğurur.⁴¹³ Ayrıca bazı kaynaklarda cinsel birleşmenin olmaması için sihir yapılmış olması (teahhuz) da bu kusurlara ilave edilir.⁴¹⁴ İslam hukukçuları erkekte bulunan bu kusurlar sebebiyle kadının mahkemeye tefrik talebinde bulunabileceği konusunda fikir birliği içerisindeyler.⁴¹⁵

İslam âlimlerine göre erkekte bulunan fiziksel kusurlar sebebiyle kadının mahkemeye başvurarak nikâh akdini sonlandırılmasının temel nedenini erkekte bulunan cinsel kusurlar sebebiyledir.⁴¹⁶ Hanefi hukukçular erkeklik organı kesik olan koca hakkında kadının mahkemeye ayrılık talebinde bulunması ve durumun gerçek olduğu ortaya çıkmasıyla hâkim aralarını hemen ayırır. Çünkü iyileşme umudu bulunmamaktadır. Fakat iktidarsızlıkta durum aynı değildir. İktidarsızlık durumunu yaşayan erkek hastalık, zayıflık, ileri yaşlılık veya sihir yapılmış olması gibi sebeplerle eşiyle beraber olamamaktadır. Bu sebeplere binaen erkeğe bir yıl süre tanınır, eğer iyileşme olmamışsa bu durumda da hâkim ayrılığa karar verir. Ayrılık kararının bir yıl geciktirilmesinin temel sebebi mevsimlerin değişmesiyle iyileşme ihtimalini bulunması dolayısıyladır.⁴¹⁷

Ebu Yusuf ve İmam Muhammed bir yıllık sürenin tamamlanmasıyla ayrılığın kendiliğinden meydana geleceğini savunurlar. Onlar sürenin dolmasıyla kadının

⁴¹² Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 3/141.

⁴¹³ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/95.

⁴¹⁴ Üveys Ateş, *İslam Hukukunda Akitlerin Feshi ve Hukuki Sonuçları* (İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi 2019), 352.

⁴¹⁵ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 488; Serahsî, *el-Mebsût*, 5/95; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 3/141; Gazâlî, *el-Vecîz*, 332; Nevevî, *Ravdatu't-tâlibîn*, 7/177-178; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/200-201. Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/374.

⁴¹⁶ Ateş, *İslam Hukukunda Akitlerin Feshi ve Hukuki Sonuçları*, 352.

⁴¹⁷ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, 2/323; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 3/141-142. Meydânî, *el-Lübâb*, 2/158-159.

meydana gelen zarardan bir an evvel kurtulma hakkını öncelikli görürler. Ebu Hanife ise ayrılığın ancak hâkim kararıyla meydana geleceğini görüşünü benimsemiştir. Ebu Hanife nikâh akdi لازمی bir akittir. Erkek ancak kendi zararına olan bir durumdan dolayı bu hakkından vazgeçebilir. Fakat erkek nikâhla elde ettiği bir haktan da fiziksel kusuru sebebiyle kadını serbest bırakması gerekeceği için de ya uygun bir şekilde tutmak veya iyilikle serbest bırakmak gerekir. Eğer erkek kadını bırakmak istemezse hâkim kadın açısından meydana gelen zararı gidermek için ayrılık kararı verebilir. Ayrıca eşler arası meydana gelen bu ayrılık, kocadan kaynaklanması sebebiyle bâin talâk olarak gerçekleşir.⁴¹⁸

Mâlikî, Şafîî ve Hanbelî hukukçulara göre de erkeklik organının kesikliği, iktidarsızlık ve erkeklik yumurtalarının çıkarılıp hadım edilmiş olma gibi kusurlar sebebiyle Hanefî hukukçularla aynı görüşü benimsemektedirler.⁴¹⁹ Şafîî hukukçular husyelerin çıkarılmış olma durumunda iki farklı görüşe sahiptirler. Birincisi kadın ayrılık talebinde bulunabilir. İkincisi ise ayrılık talebinde bulunamaz. Çünkü neslin devamı mümkün olmasa da kadının kocasından faydalanması mümkündür.⁴²⁰ Husyelerin çıkarılmış olma durumunda Şafîîlerin birinci görüşü hem insan fıtratına hem de evliliğin temel gayelerine daha uygun kabul edilir. Çünkü husyelerin çıkarılması durumunda kadının kocasından faydalanmasına engel olmasa da evliliğin temel amaçlarından biri olan çocuk sahibi olması mümkün değildir.⁴²¹

1.2.3.2. Kadında Bulunan Fiziksel Kusurlar

Kadın açısından evliliğin devam etmesine etki edecek bazı fiziki kusurlar bulunabilmektedir. Bu fiziki kusurlar kadının cinsel organında retk⁴²² ve karn⁴²³ gibi kusurların bulunmasıdır.⁴²⁴ Klasik fıkıh kaynaklarında genellikle bu iki kusur zikredilmektedir. Fakat bazı kaynaklarda afel,⁴²⁵ fetk⁴²⁶ ve buhr⁴²⁷ gibi kusurların da kadın açısından fiziki kusurlar olarak kabul edilmiştir.⁴²⁸ Bu fiziki kusurlar erkek için

⁴¹⁸ Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 3/141-142; Merğînânî, *el-Hidâye*, 2/314.

⁴¹⁹ İbn Abdilberr, *el-Kâfî*, 2/566; İbn Kudâme, *el-Kâfî*, 3/42-43; Nevevî, *Ravdatu't-tâlibîn*, 7/177.

⁴²⁰ Abdurrahman Cezîrî, *Kitabu'l-Fıkıh alel Mezâhib'l-Erbaa'* (Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiye, 2014), 4/174.

⁴²¹ Acar, *İslam aile Hukuku*, 242.

⁴²² Retk: Kadının cinsel organında et parçasının bulunmasıdır.

⁴²³ Karn: Kadının cinsel organda bulunan kemik parçasına denir.

⁴²⁴ Nevevî, *Ravdatu't-tâlibîn*, 7/177; İbn Kudâme, *el-Kâfî*, 3/42; Düsukî, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, 192.

⁴²⁵ Afel: Kadının cinsel organında bulunan ve cinsel birlikteliğe engel olan beze denir.

⁴²⁶ Fetk: Meni ve idrar yolunun ön ve arka tarafının yırtık olmasına denir.

⁴²⁷ Buhr: Kadının cinsel organından gelen şiddetli kötü koyu ifade eder.

⁴²⁸ Haccâvî, *el-İknâ'*, 3/199-200; Cezîrî, *Kitabu'l-Fıkıh alel Mezâhib'l-Erbaa'*, 4/169.

evlilikten beklenen maksatların elde edilmesine engel durumlardandır. İnsan tabiatı ayıp kabul edilen bu kusurlardan hoşlanmamakta, akdin feshedilmesini söz konusu kılmaktadır.⁴²⁹ Hanefîler kadında bulunan bu kusurlar sebebiyle erkeğin mahkemeye tefrik talebinde bulunamayacağını kabul ederler. Fakat Mâlikî, Şafîî ve Hanbelî âlimleri her iki tarafında tefrik talebinde bulunabileceği görüşünü benimsemişlerdir.⁴³⁰

Hanefiler kadında bulunan fiziksel kusurlar sebebiyle erkeğin kadına karşı mahkemeye tefrik davası açamayacağını kabul etmişlerdir. Çünkü koca boşama yetkisine sahip bulunmaktadır. Erkek talâk yoluyla evliliğe son verebileceği gibi dilemesi halinde evlilik hayatına devam da edebilir.⁴³¹ Kocaya nikâh akdinin fesih talebi hakkı tanınmaması, boşama yetkisinin dışında kadından istifade etme imkânının bulunması sebebiyledir. Böylece bu kusurlar akdin feshini zorunlu kılmamaktadır.⁴³² Hanefîler bu görüşleriyle kadının kusurlarının mahkemede teşhir edilmesinin de önüne geçmişlerdir.⁴³³ Çünkü kadının kusurlarının mahkemede teşhir edilmesi kadın üzerinde psikolojik açıdan olumsuz durumlara yol açabilmektedir.

Mâlikîler bu kusurlar sebebiyle hâkim kararıyla nikâh akdinin feshedilebileceğini kabul etmektedirler.⁴³⁴ Ayrıca bu iki kusura afel, ifda' ve buhr'u da kadına has olan kusurlar arasında sayarlar.⁴³⁵

Şafîîlere göre erkek kadında bulunan bu kusurlar sebebiyle mahkemeye başvurarak nikâh akdinin feshi için talepte bulunabilir. Ona göre erkeğin fesih talebi nikâh akdiyle elde ettiği şehveti giderme gibi haklarını, elde edememesi nedeniyledir.⁴³⁶ Mezhep hukukçuları bu kusurları nikâh akdi açısından, alım satım akdinde ayıp muhayyerliği hakkına sebep olan kusurlar gibi kabul etmişlerdir.⁴³⁷

Hanbeli hukukçular da retk ve karn gibi kusurları kadın açısından fiziki kusur olarak görmekte ve akdin feshedilebileceğini kabul etmektedirler.⁴³⁸ Fakat bazı kaynaklarda afel, fetk ve buhr gibi kusurları da nikâh akdinin feshine götüren

⁴²⁹ Yılmaz, *İslam Aile Hukukunda Fesih Talak ve Tefrik İlişkisi*, 17.

⁴³⁰ Düsukî, *el-Ahvâlü 'ş-şahsiyye*, 194.

⁴³¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/95.

⁴³² Merğînânî, *el-Hidâye*, 2/314.

⁴³³ Aslan, *İslam aile Hukuku*, 231.

⁴³⁴ İbn Abdilberr, *el-Kâfî*, 2/565.

⁴³⁵ Cezîrî, *Kitabu'l-Fıkıh alel Mezâhib 'l-Erbâa'*, 4/164.

⁴³⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/95; Cezîrî, *Kitabu'l-Fıkıh alel Mezâhib 'l-Erbâa'*, 4/173.

⁴³⁷ Nevevî, *Ravdatu't-tâlibîn*, 7/180.

⁴³⁸ İbn Kudâme, *el-Kâfî*, 3/42.

sebeplerden kabul etmişlerdir.⁴³⁹ Çünkü bu kusurlar erkeğin kadına karşı tabii bir hakkı olan şehveti gidermeye yönelik engel durumlardan kabul edilmektedirler.

1.2.3.3. Erkek ve Kadın Açısından Müşterek Kabul Edilen Kusurlar

Evlenen eşlerin görünüm olarak tiksinti uyandıran veya birbirinden zarar görebileceği bazı bulaşıcı hastalıklar yaşamaları mümkün olabilmektedir. Klasik hukuk kaynaklarında cüzam, baras ve cünun yani akıl hastalığı gibi kusurlar erkek ve kadın açısından müşterek ayıplar olarak zikredilmiştir.⁴⁴⁰ Taraflar için kusur kabul edilen bu hastalıklar tarafalar açısından evlilik hayatını zor ve çekilmez hale getirebilmektedir. Bu durum eşler açısından karşılıklı fayda ve evliliğin temel masatlarına engel kusurlardan kabul edilmişlerdir. Taraflar bu hastalıklar sebebiyle ayrılık talebinde bulunabilmektedirler. Bazı İslam âlimleri cünun, baras ve cüzam hastalıklarının dışında başka hastalıklarında akdin feshine neden olabileceğini zikretmişlerdir.

Malikiler bunlara her iki eş içinde kusur kabul edilen azyete'yi⁴⁴¹ da ilave etmektedir.⁴⁴² Şafîî âlimlerinden Kâdı Hüseyin baras hastalığı gibi eşler arası nefrete sebep olacak bütün kusur ve hastalıkların tefrik sebebi olabileceğini görüşünü benimsemektedir.⁴⁴³

Hanbeliler de karı-kocada müşterek bulunan hastalıkları azyete, sürekli ishal, selisul bevl⁴⁴⁴, basur hastalığı, cinsel organdaki akıcı yaralar, saçkıran, zührevî hastalıkları da akdin feshine sebep olan kusurlardan görürler.⁴⁴⁵

İbn kayyim el-Cevziyye erkek veya kadın fark etmeksizin evlilikten beklenen maksatlara engel, tiksinti ve nefrete sebep her türlü kusurun eşlerde bulunması, nikâh akdinin feshine götüren nedenler olacağı görüşünü savunmaktadır. Dolayısıyla belli kusurlarla bir sınırlandırmaya gidilip kusur kabul edilebilen bir uzvun kesik olması, körlük, topallık ve sağırlık gibi daha büyük kusurları görmezden gelmenin hiçbir dayanağı yoktur.⁴⁴⁶

⁴³⁹ Haccâvî, *el-İknâ*, 3/199-200; Cezîrî, *Kitabu'l-Fıkıh alel Mezâhib 'l-Erbâa'*, 4/176.

⁴⁴⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/96; Nevevî, *Ravdatu't-tâlibîn*, 7/176; İbn Kudâme, *el-Kâfî*, 3/42; Cezîrî, *Kitabu'l-Fıkıh alel Mezâhib 'l-Erbâa'*, 4/169.

⁴⁴¹ Azyete: Cinsel ilişki esnasında kadın veya erketen çıkan ğaitaya denmektedir.

⁴⁴² Cezîrî, *Kitabu'l-Fıkıh alel Mezâhib 'l-Erbâa'*, 4/164.

⁴⁴³ Nevevî, *Ravdatu't-tâlibîn*, 7/177.

⁴⁴⁴ Selisül Bevl: Bir hastalık sebebiyle idrarını tutamayan kişi için kullanılan bir terimdir.

⁴⁴⁵ Cezîrî, *Kitabu'l-Fıkıh alel Mezâhib 'l-Erbâa'*, 4/176-177.

⁴⁴⁶ Ebu Zehra, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 358; Acar, *İslam Aile Hukuku*, 245.

Osmanlının son dönemlerinde (1917) hazırlana Hukuk-i Aile Kararnamesinde de cumhurun görüşü benimsenerek 122. madde de “hayati tehlike oluşturmaları” kaydı boşama nedenleri arasına eklenmiştir.⁴⁴⁷

Klasik hukuk kaynaklarında yer almayan fakat günümüz şartları göz önünde bulundurularak frengi, bel soğukluğu ve aids gibi bulaşıcı hastalıklar da evlenmeye mani veya evliliğin devamına engel bulaşıcı hastalıklardan kabul etmek mümkündür. Çünkü evlilikte tarafların en temel haklarından biri karşılıklı fayda yani şehvetin giderilmesidir. Zira bu hastalıklar eşlerin karşılıklı faydasına engel olmaktadır.⁴⁴⁸ Bu nedenle günümüzde yeni ortaya çıkan hastalıkların da akdin feshine götüren nedenlerden olması mümkün görülebilir.

Ebu Hanife ve Ebu Yusuf erkeğin cüzam, baras ve akıl hastalığı gibi bir kusuru sebebiyle kadının hâkime ayrılık talebinde bulunabilmesi için geçerli bir neden olarak kabul etmemişlerdir. Çünkü onlara göre eşlerin birinde bulunan bu kusurlar evliliğin kuruluşunun yararına engel bir durum değildir.⁴⁴⁹ İmam Muhammed’e göre bu hastalıklar zararları bakımından diğer kusurlar gibi değildirler. Bu açıdan o tarafların hastalıktan uzak olmasını nikâh akdinin lüzum/geçerlilik şartı olarak kabul eder. Ona göre bu kusurlar evliliğin yararına engel oluşturduğu, kadın için zarara neden olabileceği düşüncesiyle ayrılık talebinin yerinde bir hak olduğunu kabul etmektedir.⁴⁵⁰ Bu kadının daha çok zararlar karşı karşıya kalabilmesi sebebiyledir. Hanefîler hukukçular hastalık sebebiyle erkeğe akdin feshini talep hakkı tanımamışlardır. Onlara göre erkeğin talâk yetkisine sahip olması, aleyhine olan bir zararı yargıya başvurmadan talâk yoluyla giderebilmektedir.⁴⁵¹

Mâlikî, Şafî ve Hanbelî hukukçular cüzam, baras ve akıl hastalığı gibi hastalıklar sebebiyle her iki tarafın da muhayyerlik hakkına sahip olduğunu yani akdin feshini talep edebileceğini kabul etmişlerdir.⁴⁵² Kadın mahkemeye müracaat ederek, erkek talâk yetkisiyle beraber mahkeme kararıyla akdin feshini talep ederek evliliğe

⁴⁴⁷ Acar, *İslam Aile Hukuku*, 243.

⁴⁴⁸ Kahveci, *İslam Aile Hukuku*, 99.

⁴⁴⁹ Meydânî, *el-Lübâb*, 2/158.

⁴⁵⁰ Kâsânî, *Bedâi’ü’s-sanâi*, 2/327; Merğînânî, *el-Hidâye*, 2/315; Meydânî, *el-Lübâb*, 2/158.

⁴⁵¹ Kâsânî, *Bedâi’ü’s-sanâi*, 2/327.

⁴⁵² İbn Abdilberr, *el-Kâfi*, 2/565; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid*, 488; İbn Kudâme, *el-Kâfi*, 3/42-43; Nevevî, *Ravdatu’t-tâlibîn*, 7/179.

son verebilirler. Ayrıca taraflar bu kusurları kabullenip evlilik hayatına da devam edebilirler.⁴⁵³

Bu kusurların varlığı nikâh akdinden önce veya akitten sonra mümkün olabilmektedir. Kusurun zifaktan önce öğrenilmesi durumunda ittifakla ayrılık talebinde bulunulabilir. Fakat zifaktan sonra olursa İslam âlimleri bu konuda ihtilaf etmişlerdir. Hanefîlere göre kadın artık tefrik talebinde bulunamaz. İmam Şafî ise ayrılık talebi gecikmiş olsa dahi taraflar tefrik talebinde bulunabilirler.⁴⁵⁴

1.2.3.4. Fiziksel ve Hastalık Sebebiyle Meydana Ayrılmanın Hukuki

Sonuçları

Fiziksel ve hastalık gibi kusurlar sebebiyle eşler ayrılık için mahkemeye başvurmaları gerekli görülmüştür. Çünkü eşlerin karşılaşacağı fayda ve zararların tam olarak tespitini yapmaları mümkün olamamaktadır. Bu nedenle ayrılık ancak hâkim kararıyla gerçekleştirilebilmektedir.⁴⁵⁵ Fakat hâkimin bu ayırmasının talâk mı ya da fesih mi olduğu konusunda farklı görüşler mevcuttur. Hanefî ve Mâlikîlere göre hâkimin ayrılık kararı bir bâin talâk olarak meydana gelir.⁴⁵⁶ Hanefî hukukçular bu görüşlerini alım-satım akdi gibi nikâh akdini de şart muhayyerliği barındıran bir akit olarak kabul etmemektedirler. Bu nedenle onlar nikâh akdinden sonra meydana gelen fiziksel kusurlar sebebiyle eşler arasında gerçekleşen ayrılığın ancak talâk yoluyla mümkün olabileceği görüşüne sahiptirler.⁴⁵⁷ Ayrıca kadında bulunan kusur sebebiyle nikâh akdinin feshedilmesi kadının mehir, nafaka gibi nikâhla kazandığı haklarının düşmesine neden olur. Bu kadının zarar göreceği bir durumdur. Fakat erkek kadının bu zararlarını talâk yoluyla telafi edebilmesi mümkündür.⁴⁵⁸ Hanefî hukukçulara göre nikâh akdi, geçersizlik barındıran şartlar üzerine bina edilmez. Bu nedenle ayrılığın fesih yoluyla değil, talâk yoluyla meydana geleceğini kabul etmişlerdir.⁴⁵⁹

Şafî ve Hanbelîlere göre ise fiziksel kusur veya hastalık sebebiyle meydana gelen ayrılık talâk olmayıp nikâh akdinin feshi olarak kabul edilir.⁴⁶⁰ Onlar kocanın

⁴⁵³ Acar, *İslam Aile Hukuku*, 244.

⁴⁵⁴ Düsukî, *el-Ahvâlü 'ş-şahsiyye*, 194.

⁴⁵⁵ İbn Kudâme, *el-Kâfî*, 3/44; Ebû Zehre, *el-Ahvâlü 'ş-şahsiyye*, 358.

⁴⁵⁶ Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 3/142.

⁴⁵⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/96-97.

⁴⁵⁸ Meydânî, *el-Lübâb*, 2/158.

⁴⁵⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/96-97.

⁴⁶⁰ Nevevî, *Ravdatu't-tâlibîn*, 7/180-181; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/339-340; İbn Kudâme, *el-Kâfî*, 3/44.

tek taraflı iradesi dışında gerçekleşen ayrılıkları fesih olarak kabul ederler.⁴⁶¹ Çünkü hâkimin ayrılık kararı kocanın boşama yetkisinin yerini almaktadır.

Hanefî hukukçular ayrılık sahih halvet veya zifaktan önce olursa kadın mehrin yarısını almaya hak kazanır, ayrılık sahih halvet veya zifaktan sonra olursa mehrin tamamını alır. Ayrıca ikinci duruma göre kadın iddet de bekler.⁴⁶²

Maliklere göre ayrılık talâk lafızlarıyla zifaktan önce meydana gelmişse kadın mehirden hiçbir şey alamaz. Eğer ayrılık zifaktan sonra olursa kadın mehr-i müsemmanın tamamını alır.⁴⁶³

Şafiîlere göre meydana gelen fesih akitten sonra ve zifaktan önce olursa kusurun erkek veya kadında olması fark etmeksizin kadın için mehir gerekmez. Fakat akdin feshi zifaktan sonra meydana gelirse, tercih edilen görüşe göre kadın mehr-i misil almaya hak kazanır, diğer bir görüşe göre ise mehr-i müsemmayı alır. Üçüncü bir görüşe göre ise kusur kadından kaynaklı olursa mehr-i misil, erkekten olursa mehr-i müsemmayı alır.⁴⁶⁴ Ayrılık zifaktan sonra gerçekleşip kusurun da akit anında veya zifaktan sonra meydana gelmesi halinde iki ayrı değerlendirmeye gidilmiştir. Bu durumda eğer kusur nikâh akdinden sonra söylenirse, zifaktan önce olursa kadın mehir alamaz. Fakat zifaktan sonra olursa bir görüşe göre mehr-i misil bir görüşe göre ise mehr-i müsemma alır. Kabul edilen görüşe göre kusur zifaktan önce meydana gelmiş kocada karısındaki kusurdan habersiz olursa kadın mehr-i misil alır. Kusur zifaktan sonra meydana gelse kadın mehr-i müsemmaya hak kazanır.⁴⁶⁵ Hanbelî mezhebinde de erkek veya kadından kaynaklanan kusur sebebiyle meydana gelecek olan ayrılığa Şafiî mezhebiyle aynı görüşü benimsemişlerdir.⁴⁶⁶

1.2.3.5. Fiziksel Kusur Açısından Hünsa-i Müşkilin Durumu

İslam hukukçuları hünsa-i müşkil durumunu erkek ve kadın açısından müşterek kusurlardan kabul etmişlerdir. Onlar hünsâyı iki şekilde değerlendirmişlerdir. Birincisi erkeklik veya dişilik belirtilerine aynı anda sahip olmakla beraber biri diğerine baskın gelen, yani erkek veya kadın olduğuna kolayca hükmedilen kimsedir. Hünsâ-i gayr-i müşkil denilen bu kişilere normal kimseye uygulanan hükümler uygulanır. İkincisi ise

⁴⁶¹ Ebû Zehre, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 359.

⁴⁶² Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslamî*, 9/7056.

⁴⁶³ İbn Abdilberr, *el-Kâfi*, 2/565-566; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslamî*, 9/7056.

⁴⁶⁴ Nevevî, *Ravdatu't-tâlibîn*, 7/180-181; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/343.

⁴⁶⁵ Nevevî, *Ravdatu't-tâlibîn*, 7/180-181; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslamî*, 9/7057.

⁴⁶⁶ İbn Kudâme, *el-Kâfi*, 3/44; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslamî*, 9/7057.

erkeklik ve dişilik organına birlikte sahip olan ve hangi cinsten olduğu anlaşılmayan ya da bu organlardan hiçbirine sahip olmayan kimseye denilir. Hünsâ-i müşkil denilince ikinci gruba giren bu kimseler kastedilir.⁴⁶⁷ Bu tanımdan hareketle hünsâ kişi şöyle de tarif edebilir. Doğuştan fizyolojik yönden problemlili olan yani kadın veya erkek olduğuna kolayca hükmedilemeyecek tarzda cinsiyeti tespit edilemeyendir.⁴⁶⁸ Hünsâ-i gayr-i müşkil olan kişi nikâh akdinden önce kendi durumunu açıklamışsa diğer tarafın akit için muhayyerlik hakkı ortadan kalkmış olur. Çünkü nikâhla elde edilmesi istenilen maksatlar ortadan kalkmamaktadır. Hünsâ-i müşkil kişinin yapacağı nikâh ise batıl kabul edilir.⁴⁶⁹

1.2.4. Buluğ Muhayyerliğinin Bulunması

İslam hukukunda buluğ muhayyerliği, ergenlik yaşına ermeden velileri tarafından evlendirilen küçüklerin buluğ çağına geldikten sonra yapılan nikâhı kabul etme veya feshetme yönündeki tercihlerini ifade eder. Böyle bir nikâh akdedildiği tarihten ergenlik çağına kadar bağlayıcı niteliği olmayan (gayr-i lâzım) bir nikâhtır. Lüzum şartı akitlerin bağlayıcı olması için gerekli olan şartlardandır. Bu nedenle lüzum şartlarını barındırmayan nikâh akitleri bağlayıcı değildir.

İslam hukukunda evlenmek için belirli bir yaşı doldurma şart olarak görülmediğinden, küçüklerin velileri tarafından evlendirilebileceği görüşü benimsenmiştir. Delil olarak Hz. Ali'den (r.a.) nakledilen “*Nikâh asabeden olan veliye aittir*”⁴⁷⁰ hadisidir. Dolayısıyla ergenlik çağına ulaşmamış küçük veya mecnun kişiler veli olmadan kendi başlarına evlenemezler.⁴⁷¹ Bu durum ergenlik yaşına gelmemiş küçüğün eksik eda ehliyetine sahip olması sebebiyledir. Buna bağlı olarak küçükleri yaptıkları hiçbir hukuki tasarruf geçerli kabul edilmemekte ve batıl sayılmaktadır.⁴⁷² Bu konuda Hz. Peygamber'den (s.a.s.) “*üç kişiden sorumluluk kaldırılmıştır; buluğ çağına erinceye kadar çocuktan, uyanıncaya kadar uyuyandan ve şifa buluncaya kadar akıl hastasından*”⁴⁷³ rivayet edilen hadis küçük çocukların tasarrufunun geçersiz

⁴⁶⁷ Orhan Çeker, “Hünsâ”, *Türkiye diyanet Vakfın İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/492;

⁴⁶⁸ Hilal Duman, “İslam Hukukunda Hünsâ (Çift Cinsiyetliler)”, *Dergipark* 6/1 (2002), 302.

⁴⁶⁹ Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, 4/341; İbn Kudâme, *el-Kâfi*, 3/43.

⁴⁷⁰ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/117.

⁴⁷¹ Hallaf, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 58.

⁴⁷² Çoşan, *Nikâh akdinin Bağlayıcılığı ve Muhayyerlikler*, 139.

⁴⁷³ Ebu Dâvud, “Hudud”, 16 (4398); Tirmizî, “Hudud, 1 (No: 1423); Nesâî, “Talâk”, 21 (No: 3429).

olduğunu göstermektedir. Bu nedenle küçükler eda ehliyetine sahip olamadıkları gibi hukuki açıdan evlenme hususunda da yetki sahibi değillerdir.

Osman el-Betti (ö. 143/760), İbn Şübrüme (ö. 144/761) ve Ebû Bekir el-Esamm (ö. 201/816) gibi hukukçular küçüklerin evlenme ihtiyacı gerekmediğinden, kendileri nikâh akdine taraf olamayacağı gibi velileri tarafından da evlendirilemeyeceği görüşünü benimsemişlerdir.⁴⁷⁴ İslam hukukçularının çoğunluğu ise küçüklerin velileri tarafından evlendirilebileceği konusunda fikir birliğine sahiptirler. Fakat velayet yetkisine kimlerin sahip olacağı konusunda ise aralarında farklı görüşler bulunmaktadır. Mâlikî ve Hanbelî mezhepleri sadece babayı icbârî velayet yetkisine sahip görürler.⁴⁷⁵ Şafiîler ise baba ve dedenin (babanın babası) küçüğü evlendirme yetkisine sahip olduğunu kabul etmektedirler.⁴⁷⁶

Hanefîler velayet yetkisini en geniş tutanlar olmuşlardır. Bu nedenle asabe konumunda bulunan ve gerekli şartları taşıyan kişilerin hepsi kız veya erkek çocuğunu rızası olmadan evlendirmede velayet sahibidirler. Bu nedenle icbârî velayete sahip olan veli velayeti altındaki küçüğü dilediği zaman dilediği kişiyle evlendirebilir.⁴⁷⁷ Hanefîler nikâh akdinde baba ve dede dışında diğer akrabaların velayet sırasını mirastaki varislerin sırasına kıyas etmiş ve bütün velilere yetki sırasına göre velayet hakkı tanımışlardır. Hatta asabeden hiç kimse bulunmadığı takdirde velayet yetkisi sırasıyla anneye, babaanneye, kız çocuklarına, oğul kızına ve kızın kızına ve diğer zevî'l-erham hısımlara da geçer. Kimse bulunmadığı takdirde velayet yetkisi hâkim tarafından yerine getirilmektedir.⁴⁷⁸

Hanefî hukukçuların aksine İslam hukukçularının çoğunluğu baba ve dede dışındaki velilerin velayet yetkisini kabul etmemişlerdir. Çünkü baba ve dede dışındaki yakınlarla velayet hakkının tanınması durumunda şefkat ve yakınlık yönünden eksiklik yaşanabilmektedir. Bu nedenle çocuğun zararına bir tasarrufta bulunabilme endişesi sebebiyle baba veya dede dışındaki kimselerin evlendirme yetkisini kabul etmemişlerdir.⁴⁷⁹ Baba ve dedeye tanınan velayet yetkisi ise aradaki

⁴⁷⁴ Ebû Zehre, *el-Ahvâlu 'ş-şahsiyye*, 124-125.

⁴⁷⁵ İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-müctehid*, 458; Serahsî, *el-Mebsût*, 4/213; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 97/40; Meğînânî, *el-Hidâye*, 1/233.

⁴⁷⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 4/213; Nevevî, *Ravzatü't-talibîn*, 7/5354; Şirbînî, *Muğni'-Muhtâc*, 4/246; Meğînânî, *el-Hidâye*, 1/233.

⁴⁷⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 4/213; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 3/127; Meğînânî, *el-Hidâye*, 1/233.

⁴⁷⁸ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, 2/250-252.

⁴⁷⁹ Meğînânî, *el-Hidâye*, 1/233.

yakınlık, çocuğa karşı duydukları şefkat ve merhamet nedeniyle çocuğun zarar görebileceği bir tasarrufta bulunma ihtimalinin olmayacağı düşüncesi sebebiyledir.⁴⁸⁰

Baba ve dede ergenlik yaşına varmamış küçüğü evlendirdiği takdirde yapılan nikâh akdine küçüklerin buluş muhayyerliği hakkı bulunmamaktadır. Çünkü bu veliler küçüklerin malları ve şahısları üzerinde de tam velayet yetkisine sahiptirler. Ayrıca tam yakınlık sebebiyle şefkat gösterme ve onun yararını gözetmede de isabetli kararlar vererek menfaatleri konusunda hassas davranacakları kabul edilir.⁴⁸¹ İfade edildiği gibi velayet yetkisini dar tutan Mâlikî, Şafîî ve Hanbelî mezhepleri küçüğe baba ve dede tarafından yapılan nikâh akdinde muhayyerlik hakkını kabul etmemektedirler. Bu nedenle küçüklere yönelik yapılan nikâh akdi geçerli olur.

Hanefî hukukçulara göre ergenlik yaşına varmamış küçükler üzerinde baba ve dedenin dışında asabeden olan başka veliler de küçüğü evlendirmede velayet yetkisine sahip olduğunu kabul ederler. Fakat baba ve dede dışındaki velilerde çocuğu olan yakınlığın azalması, şefkat ve merhamet hususunda meydana gelen eksiklikten sebebiyle nakıs velayete sahiptirler. Bu nedenle onlar özellikle baba ve dede dışındaki velilerin kıymış olduğu nikâh akdinde küçüklerin buluş muhayyerliği hakkına sahip olacaklarını ifade etmişlerdir. Bu velayet yetkisini de mirastaki sıraya göre belirlemişlerdir.⁴⁸² Fakat onlar baba ve dede dışındaki veliler tarafından evlendirilen küçüğün muhayyerlik hakkı hususunda aralarında ihtilaf etmişlerdir. Ebu Hanife ve İmam Muhammed baba ve dede dışındaki veliler tarafından evlendirilen küçüklerin ergenlik çağına geldiklerinde buluş muhayyerliği hakkının bulunduğunu, İmam Ebu Yusuf ise nikâhın bağlayıcı olduğunu ve muhayyer olamayacaklarını kabul etmektedirler.⁴⁸³

Bazı klasik dönem İslâm hukukçularına göre henüz bulûğa ermemiş bir kız, birinci derecede velisi kabul edilen baba ve dedesi tarafından evlendirildiği takdirde ergenlik çağına varınca ancak söz konusu evlilikten zarar görmesi halinde nikâha itiraz edebilir. Baba ve dede dışındaki velileri tarafından evlendirildiği takdirde zarar görmesi söz konusu olmadan da yapılan nikâha buluş muhayyerliği hakkını kullanarak itiraz etme hakkına sahip olur.⁴⁸⁴ Ayrıca buluş muhayyerliği hakkı kızlar için

⁴⁸⁰ Hallaf, *el-Ahvulu's-şahsiyye*, 62.

⁴⁸¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 4/213; Meğînânî, *el-Hidâye*, 1/233; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/117.

⁴⁸² Meğînânî, *el-Hidâye*, 1/233; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/117-118.

⁴⁸³ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâ'i*, 2/315.

⁴⁸⁴ Orhan Çeker, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/541.

bulunduğu gibi erkekler için de sabit olur. Buluğ muhayyerliği hakkı sebebiyle ayrılmaya karar verildiğinde eşler arası ayrılık ancak hâkim kararıyla gerçekleştirilebilir.⁴⁸⁵ Bu durum velayet yetkisine sahip olan velinin küçük kızını evlendirebileceği gibi küçük erkek çocuğu da evlendirebileceğini göstermektedir.⁴⁸⁶ Yani rızası alınmadan evlendirilen küçükler arasında herhangi bir fark gözetilmemekle beraber buluğ muhayyerliği hakkı her ikisi için de bulunmaktadır.

Zikredildiği gibi Hanefî hukukçuların dışındaki diğer İslam hukukçuları velayet yetkisini dar tutmaları sebebiyle baba ve dedenin evlendirmiş olduğu küçüğün buluğ muhayyerliği hakkını kabul etmemektedirler. Bu da baba ve dedenin küçüğün malı ve nefsi üzerinde birinci derecede velayet hakkına sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Hanefî hukukçular ise velayet yetkisini en geniş tutanlar olmuşlardır. Onlar baba, dede ve asabe kabul edilen yakınlar ile beraber zevi'l-erham'ın da velayet yetkisini kabul ederler. Baba ve dede dışında bir velinin yapmış olduğu nikâh sonucunda ergenlik yaşına gelen küçüğe muhayyerlik hakkını tanımışlardır. Hanefî hukukçular baba ve dede dışında diğer veliler tarafından evlendirilen kız ve erkek küçüklerin yapılan nikâh akdini kabul veya reddetme durumu açısından bazı hukuki farklılıklar bulunmaktadır.

Erkek çocuk buluğ çağına erince susması nikâh akdinde muhayyerlik hakkını düşürmez. Çünkü buluğ çağına eren küçüğün velisi tarafından yapılan nikâh akdine açık bir şekilde rıza göstermesi, mehrini verip nafakasını karşılaması veya eşiyle zifafa girmesi gibi bir durum meydana gelmedikçe muhayyerlik hakkı devam eder.⁴⁸⁷ Ayrıca erkeğin susması hiç biri zaman razı olması anlamında kabul edilmemiştir.⁴⁸⁸

Hanefîler küçük yaşta evlendirilen küçük kızların buluğa ermeleri halinde buluğ muhayyerliği hakkı tanımışlardır. Hanefî hukukçular, kızların dul veya bakire olarak buluğa ermeleri halinde buluğ muhayyerliği hakkında farklılık olduğunu beyan etmişlerdir. Şöyle ki bakire olan kızın muhayyerlik hakkı

Fakat baba ve dede isabetsiz kararlar verdikleriyle biliniyorlarsa yaptıkları nikâh batıl olur.

⁴⁸⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 4/217.

⁴⁸⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 4/224.

⁴⁸⁷ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 3/281; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râ'ik*, 3/131.

⁴⁸⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 4/216.

1.2.5. Kocanın Nafakayı Karşılammaması

Nafaka, bir insanın yaşamı için temelde ihtiyaç duyduğu yiyecek, içecek, giyecek, tedavi ve mesken gibi kişiye yetecek miktardaki masrafları ifade eder.⁴⁸⁹ İslam aile hukuku açısından ifade edecek olursak, evlendiği kadının kişisel harcamalarını sağlamak için erkeğin yüklendiği masraflardır. Arapça bir terim olan nafakanın Türkçe karşılığını “geçim masrafları” veya “geçim harcamaları” olarak ifade edebiliriz.

İslam hukukuna göre sahih bir nikâh akdinden sonra nafakayı karşılama yükümlülüğü kocaya aittir. Bu nedenle maddi imkân ölçüsüne bakılmaksızın koca karısına bakmakla mükelleftir.⁴⁹⁰ Kocanın içinde bulunduğu maddi imkân, hastalık ve bedensel kusurlar nafaka mükellefiyetine etki etmemektedir.⁴⁹¹ Aynı zamanda kadının maddi açıdan varlıklı olması erkeğin nafaka mükellefiyetini ortadan kaldırmamaktadır.⁴⁹² “...Onların normal ölçülerde yiyecek ve giyeceklerini sağlamak da çocuk kendisinden olanın (babanın) borcudur...”⁴⁹³ Kur’an’daki bu ayet nafaka yükümlülüğünün erkeğe ait olduğunu açık bir şekilde vurgulamaktadır.

Hz. Peygamber (s.a.s.) de veda haccında kadının erkek üzerindeki haklarını kısaca zikretmiştir. “Kadınlar hakkında Allah’tan korkunuz. Siz onları Allah’ın emaneti olarak aldınız... Kadınların sizin üzerinizdeki hakları yiyecek ve giyeceklerini meşru bir çerçevede örf ve âdete göre karşılamandır.”⁴⁹⁴

Nafaka sosyal yaşam, zenginlik veya fakirlik ölçüsü ve bölgenin örfü çerçevesinde karşılanır. Diğer bir ifadeyle nafaka örf ve adetlere göre imkân ölçüsüne göre temin edilir.⁴⁹⁵ Bu durumda kadının nafakasının karşılanması bölgeden bölgeye değişiklik arz edebilir. Bu duruma göre kadının yeme, içme, giyim, sağlık ve barınma gibi temel ihtiyaçları örf ve adetler çerçevesinde koca tarafından karşılanır.

Nafakayı temin etmekle yükümlü olan koca bazen maddi imkânsızlığı sebebiyle bazen de imkânı olduğu halde ihmalkârlık gibi nedenlerle nafaka sorumluluğunu yerine getirmeyebilir.⁴⁹⁶ Nafakayı karşılayamayan koca için iyi niyetin varlığı

⁴⁸⁹ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/349.

⁴⁹⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 8/195; Merğînânî, *el-Hidâye*, 2/327.

⁴⁹¹ Acar, *İslam Aile Hukuku*, 144.

⁴⁹² Acar, *İslam Aile Hukuku*, 250.

⁴⁹³ el-Bakara, 2/233.

⁴⁹⁴ Ebû Davûd, *Menâsik*, 57 (No: 1905); İbn Mâce, *Menâsik*, 84 (No: 3074).

⁴⁹⁵ Nevevî, *Ravdatu’t-talibin*, 9/40-41; İbn Nüceym, *el-Baḥru’r-râ’ik* 4/190.

⁴⁹⁶ Yaman, *İslam Aile Hukuku*, 94.

düşünülebilir. Fakat eşinin nafakasını karşılamayı bilerek ihmal eden kişi ise eşine zülüm yapmış olur.⁴⁹⁷ Bu nedenlerle İslam hukukçuları maddi imkânsızlık veya ihmalkârlık sebebiyle nafakayı karşılamayan kocaya karşı, kadının nikâh akdinin feshini talep edip edemeyeceği konusunda ihtilaf etmişlerdir.

Hanefiler her iki durumda da kadının mahkemeye yoluyla akdi fesih talebinde bulunamayacağını kabul etmişlerdir. Çünkü kocanın maddi imkânsızlık içerisinde olması kadının nafaka hakkını ortadan kaldırmamakta aksine sadece gecikmesine sebep olmaktadır. Akdin feshedilmesi ise kocanın iradesi dışında nikâhla elde ettiği hakkını ortadan kaldırmaktadır. Bu durumda nikâh akdinin feshedilmesiyle erkeğin karşı karşıya kalacağı zarar kadının nafakanın gecikmesindeki zarardan daha fazladır.⁴⁹⁸ Hanefiler kocanın zarara uğramasını önlemek amacıyla bu durumu borçlu kimseye kıyas etmişlerdir. “*Eğer eli darda olan birisi borçlu ise eli genişleyene kadar beklemek gerekir...*”⁴⁹⁹ Onlar nafaka borçlusunu da eli genişleyinceye kadar bu kapsamda değerlendirmişlerdir. Bu nedenle hâkim kocanın durumu düzelinceye kadar nafakanın temini için kadının kocası adına borçlanması karar verebileceğini kabul ederler.⁵⁰⁰

Hanefî hukukçular, imkânı olduğu halde nafakayı karşılmaktan kaçınan kocaya karşı da kadın hakkını alabilmenin başka yolları mevcut iken, tefrik yoluna gidemeyeceğini kabul ederler. Ancak kadın nafaka temini için mahkeme yoluyla kocayı nafaka ödemeye zorlayabilir.

Böylece mahkeme kararıyla da olsa kadın kendisi için nafaka takdir ettirerek mağduriyetini giderir. Hanefi hukukçular bu durumu borcunu ödemekten geri duran borçluya uygulanan yaptırımlara kıyas ederler. Be nedenle hâkim kocaya hapis cezası vermek veya ona ait malları zorla satmak yoluyla da olsa kadının maruz kaldığı haksızlığı ortadan kaldırır.⁵⁰¹ Ayrıca kadın bir taraftan sabretmeyi tercih edebileceği gibi kocasının izin vermesiyle çalışabilir veya kadının talep etmesiyle hâkim kadına kocası adına borçlanma yetkisi de verebilir.⁵⁰²

Mâlikî, Şafîî ve Hanbelîler hukukçular ise koca eşinin nafakasını sağlamadığı takdirde, kadın mahkemeye başvurarak nikâh akdini feshetme talebinde

⁴⁹⁷ Ebû Zehra, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 350.

⁴⁹⁸ Merğînânî, *el-Hidâye*, 2/329.

⁴⁹⁹ el-Bakara, 2/280.

⁵⁰⁰ Merğînânî, *el-Hidâye*, 2/329; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 4/226-227; Ateş, *İslam Hukukunda Akitlerin Feshi ve Hukuki Sonuçları*, 354.

⁵⁰¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 187-189.

⁵⁰² Serahsî, *el-Mebsût*, 5/184-185.

bulunabileceğini kabul etmektedirler.⁵⁰³ Mâlikî ve Şafîî mezheplerine göre kadının fesih talebine binaen hâkim tarafların arasını ayırırken hemen tefrike girmeyeceğini nafakayı karşılaması için kocaya belirli bir süre tanıyacağını ifade ederler.⁵⁰⁴ Hanbelîler ise kadının talep etmesi halinde nikâh akdini süre tanımaksızın feshedebileceğini kabul ederler.⁵⁰⁵

Onlar “*Bundan sonra ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermek vardır*”⁵⁰⁶ ve “*Boşadığınız eşlerinizi bekleme süreleri bittikten sonra ya onları iyilikle tutun ya da iyilikle serbest bırakın. Onlara haksızlık edip zarar vermek için yanınızda tutmayın*”⁵⁰⁷ ayetlerini delil olarak getirmişlerdir. Çünkü kadının nafakasını karşılamayıp nikâh altında tutmaya çalışmak ayetlerin hükmüne aykırı olup kadına yapılmış bir zulüm olarak kabul edilmektedir.⁵⁰⁸ Nafakayı karşılayacak durumu olmayan koca, kadının ayrılık talebine karşılık hala ayrılığı kabul etmiyorsa kadına haksızlık yapmış olur. Bu durumda kadının mağduriyetini gidermek için hâkim kocanın yerine ayrılığa karar verebilir.⁵⁰⁹ Ayrıca kocadaki cinsel kusurlar sebebiyle hâkimin ayırması meşru kabul edildiğine göre nafakanın karşılanamaması durumunda da ayrılığın meydana gelmesi gerekir.⁵¹⁰

İmam Şafîî kadının mahkemeye müracaatla ayrılık talebi görüşünü “*Bundan sonra ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermek vardır*”⁵¹¹ ayetine dayandırırken şöyle bir açıklama yapmaktadır. Burada “*iyilikle tutmak*” ifadesinden maksat kadının mehir ve nafaka haklarını eksiksiz sağlamaya işaret edilmektedir. Şayet bu sağlanmıyorsa “*güzellikle salıvermek*” hükmünün gereğini yerine getirmek gerekir.⁵¹²

Şafîî ve Hanbelîlere göre hâkimin bu tefriki bir fesihtir.⁵¹³ Çünkü nafakayı karşılamada acziyet durumu vardır. Boşamayı zikretme veya talep etme durumu da

⁵⁰³ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 489; Nevevî, *Ravdatu't-tâlibîn*, 9/72-81.

⁵⁰⁴ İbn Abdilberr, *el-Kâfi*, 2/560-561; Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *Minhâcu't-talibîn umdetu'l-Müftiyin fi'l-Fıkıh* (Dâru'l-fıkr, 2005), 265; Ebû Zehra, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 351-352.

⁵⁰⁵ Ebû Zehra, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 351.

⁵⁰⁶ el-Bakara, 2/229.

⁵⁰⁷ el-Bakara, 2/231.

⁵⁰⁸ Çolak, *İslam Aile Hukuku*, 238.

⁵⁰⁹ Ebû Zehra, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 352.

⁵¹⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 11/362.

⁵¹¹ el-Bakara, 2/229.

⁵¹² Serahsî, *el-Mebsût*, 5/190.

⁵¹³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 8/206-207; Haccâvî, *el-İkna'*, 4/147; Ebû Zehra, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 353.

yoktur. Aksine hâkimin bizzat ayırması olup, kaç talâk sayılacağı da belli olmadığından bu ayrılık nikâh akdinin feshi olarak kabul edilir.⁵¹⁴

Mâlikîlere göre ise bu ayrılık bir Ric'î talâktır.⁵¹⁵ Çünkü o bu durumu ila ile meydana gelen ayrılığa benzetmiştir.⁵¹⁶ Şu durumda Mâlikîlere göre hâkimin bu tefriki sonrası kocanın eşine dönüş imkânı bulunmaktadır. Fakat kocanın eşine geri dönebilmesi için tefrik sebebi olan nafakayı karşılayabilme durumuna gelmiş olması gerekir.⁵¹⁷

Hanefî ve Cumhurun görüşünü değerlendirecek olursak, Hanefi hukukçular kocanın yaşayacağı mağduriyeti ön planda tutmuşlar ve kadına mahkemeye başvurma hakkını tanımamışlardır. Cumhur ise kadının karşı karşıya kalacağı sıkıntıları göz önünde bulundurarak nikâh akdinin feshi için mahkemeye müracaat edebileceği görüşünü kabul etmişlerdir. Kanaatimizce de erkek boşama yetkisine sahip olması nedeniyle yaşayacağı her türlü mağduriyette boşama hakkını kullanarak içinde bulunduğu durumdan istediği anda kurtulabilir. Fakat kadının boşama yetkisinin bulunmaması nafakanın karşılanmaması durumunda daha fazla mağdur duruma düşmemesi için mahkemeye başvurma hakkının bulunması görüşü daha uygun kabul edilebilir.

1.2.6. Kocanın Kaybolması veya Evi Terk Etmesi

Kaybolmak iki şekilde söz konusudur. Birincisi, kocanın ölü mü veya sağ mı olduğu bilinmeyecek derecede, kendisinden haber alınmayacak şekilde kaybolan kimseye *mefkud* denir. İkincisi, hayatta olduğu halde yer bilinen veya evine dönmeyip evini terk eden kişiye de *gâib* denir.⁵¹⁸

İslam hukukçuları kocanın kaybolması veya evi terk etmesi sebebiyle kadın nikâh akdinin sonlandırılması için mahkemeye başvurma hakkı meselesini ele almışlardır. Her iki durumu da ayrı değerlendirmişler. Ayrıca uygulanacak hükümlerde de fakihler arasında ihtilaflar bulunmaktadır.

⁵¹⁴ Ebû Zehra, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 353.

⁵¹⁵ İbn Abdilberr, *el-Kâfi*, 2/561.

⁵¹⁶ Ebû Zehra, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 353.

⁵¹⁷ İbn Abdilberr, *el-Kâfi*, 2/561; Aslan, *İslam Aile Hukuku*, 236.

⁵¹⁸ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, 6/4873; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/375.

1.2.6.1. Kocanın Kaybolması (Mefkud)

İslam hukukçularının çoğu kaybolan bir kimsenin hanımının tefrik talebiyle mahkemeye başvurabileceğini kabul ederler. Fakat kadının başka biriyle evlenebilmesi için hâkime başvurması ve ne kadar süre içinde olacağı konusunda ise farklı görüşlere sahiptirler.

Hanefî hukukçulara göre ölü veya diri olduğu bilinmeyen bir kimse yaşıtları hayatta olduğu sürece hayatta olduğu kabul edilir. Onlar kadın kaybolan kocasının yaşıtları yaşadığı süre boyunca bir başkasıyla evlenemeyeceğini kabul ederler.⁵¹⁹ Çünkü koca istishaben hayatta olduğu kabul edilir. Hayatta olduğu bilinip kaybolan bir kimse öldüğüne dair bir durumun ispat edilinceye kadar o kişinin hayatta olduğu kabul edilir.⁵²⁰

Hanefî hukukçulara göre mefkud olan bir kimse ölümüne hükmedilebilmesi için doksan, yüz yirmi yıl veya yaşıtlarının ölümüne itibar edilir gibi farklı görüşler ortaya çıkmıştır.⁵²¹ İslam hukukçuları doksan yaşına gelen kişinin ölümüne hükmedilir demişlerdir. Çünkü doksan yıllık ömür çağımıza göre nadir görülen bir ömürdür. Bu ömür kişinin doğumundan itibaren hesaplanır. Fakat mezhep hukukçularının tercih ettiği görüş akranlarının vefat etmiş olmasıdır.⁵²² Tabii bir netice olarak bu süre tamamlandıktan sonra kadın ölüm iddeti bekler ve daha sonra istemesi halinde başkasıyla evlenebilir.

Hanefi hukukçular mefkud durumda bulunan bir kocanın öldüğüne dair veya ölümüne hükmedilinceye kadar hanımı başkasıyla evlenemez. Kadın bu durumda ya sabreder ya da boşamanın ölüm sebebiyle meydana gelmesini bekler. Kadın bu sebeple akdin feshedilmesi için mahkemeye tefrik talebinde bulunamaz. Hz. Ali'nin de bu yönde olan görüşü tercih edilmiştir.⁵²³

Şafîî hukukçular, süre konusunda fikir birliği olmasa da hâkimin araştırması sonrası akranlarının vefat etmiş olmasıyla Hanefîlerle aynı görüşü benimsemektedir.⁵²⁴ İmam Şafîî'nin eski görüşüne (kavli kadim) göre kadın dört yıl

⁵¹⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 11/34; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 6/4873.

⁵²⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 11/34.

⁵²¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 11/35-36; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 6/4875.

⁵²² İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 5/178.

⁵²³ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 490; Serahsî, *el-Mebsût*, 11/35; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 5/178.

⁵²⁴ Şafîî, *el-Ümm*, 5/255-257; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 490; Gazzâlî, *el-Vasît* 6/148; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 6/4873.

bekledikten sonra tefrik için mahkemeye başvurabilir. Bu tefrik aynı zamanda akdin feshi olarak kabul edilir.⁵²⁵ Bu görüşe göre akdin feshini kabul eden Şafîî hukukçular kadının karşı karşıya kalacağı zararları erkeğin cinsel kusur ve i'sar durumlarına kıyas ederler.⁵²⁶

Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre ise kocası kaybolan bir kadın dört yıl bekledikten sonra mahkemeye boşama davası açabilir. Daha sonra iddet bekler ve dilerse başkasıyla evlenebilir.⁵²⁷ Malikiler meydana gelen ayrılığı bir talâk olarak kabul ederler.⁵²⁸ Hanbelîler ise bu ayrılığı nikâh akdinin feshi olarak kabul edilir.⁵²⁹

Mâlikîler, kadının mahkemeye başvurması sonrasında, gerekli araştırma yapıldıktan sonra dört yıllık sürenin bekleneceğini kabul ederler.⁵³⁰ Hanbelîlere göre ise ölmesi kuvvetle muhtemel olan savaş gibi durumlar sebebiyle olursa kadın mahkemeye başvurmadan da dört yılı tamamladıktan sonra ölüm iddetini bekler. Fakat ölümü kuvvet ihtimal olan bir durum bulunmuyorsa kaybolan kocadan haber gelinceye kadar ayrılık talebinde bulunamayacağını kabul ederler.⁵³¹

1.2.6.2. Kocanın Evi Terk Etmesi (Gaib)

Bir kimse cihad, ilim tahsili, ticaret, çalışmak gibi meşru sebeple veya herhangi bir özre bağlı olmaksızın mazeretsiz olarak evden ayrılabilir. Bu sebeplerle evden ayrılan bir kimse eşine karşı bazı sorumlulukları yerine getirememektedir. Bu açıdan eşler arası bazı hukuki durumlar söz konusu olabilmektedir. Özellikle kadının birtakım zararlarla karşı karşıya kalmaktadır. Kadın kocasının bu ihmali sebebiyle tefrik talebinde bulunabilmektedir. İslam hukukçuları bu durum hakkında görüşlerinde ihtilaflar yaşamışlardır.

Hanefî ve Şafîî hukukçular göre kocanın gaip olması sebebiyle, kadın tefrik talebiyle mahkemeye boşama davasında bulunamaz.⁵³² Çünkü nikâh akdinde tasarruf hakkı kocaya aittir. Kocanın kaybolması veya gaib olması durumu

⁵²⁵ Şafîî, *el-Ümm*, 5/256; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 8/131; Gazzâlî, *el-Vasît*, 6/148; Ateş, *İslam Hukukunda Akitlerin Feshi ve Hukuki sonuçları*, 357.

⁵²⁶ Ateş, *İslam Hukukunda Akitlerin Feshi ve Hukuki sonuçları*, 357.

⁵²⁷ İbn Abdilberr, *el-Kâfî*, 2/567; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, 6/4873;

⁵²⁸ Malik, *el-Müdevvene*, 2/29; İbn Abdilberr, *el-Kâfî*, 2/568.

⁵²⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 8/130.

⁵³⁰ Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî, *el-Müdevvene* (Dâru'l-kutubi'l-ilmîye, 1994), 2/30.

⁵³¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 8/131-132; Haccâvî, *el-İknâ'*, 3/109-110.

⁵³² Şafîî, *el-Ümm*, 5/255; Serahsî, *el-Mebsût*, 11/39.

değiştirmemektedir.⁵³³ Onlara göre gaibin nerede, nasıl kaybolduğu önemli değil, gaibin hükmi ölümü için belirli zamanın geçmesi gerekir.⁵³⁴

Mâlikî ve Hanbelî hukukçulara göre ise koca uzun bir müddet evden çıkıp kadın da bu durumdan zarar görürse, geride kadının ihtiyacını karşılayacak mal bırakılmış olsa bile, kadın tefrik talebiyle mahkemeye başvurabilir.⁵³⁵ Çünkü İslam'da zarara vermek yoktur. Kendisinden haber alınan ve eve dönmeyen kocaya hakim hanımını boşamasını teklif eder, kabul etmezse hakim onun yerine tefrik kararı verir.⁵³⁶

Mâlikîler ister meşru olsun ister meşru olmasın her halükarda kadına zarar verme durumu olduğundan gaiplik tefrik sebebi kabul edilmiştir. Bazı Mâlikî hukukçularına göre gaiplik süresi üç yıl, fakat tercih edilen görüşe hâkim bir yıllık süre tanır.⁵³⁷

Hanbelîler bu durumu iki şekilde değerlendirmektedirler. Birincisi eğer koca ilim tahsili, ticaret gibi meşru bir amaç için yolculuğa çıkmışsa, kadın kocasının doğumundan itibaren doksan yıl ve ardından ölüm iddeti bekler. Bunun için ayrılık talebinde bulunamaz. İkinci durum göre ise kocadan yazılı veya sözlü bir şekilde haber alınıyor ve eve dönmüyorsa, evlilikle ilgili sorumluluklarını yerine getirmediğinden kadın akdin feshedilmesi için mahkemeye tefrik talebinde bulunabilir.⁵³⁸ Hanbelîler gaiplik süresini altı ay olarak kabul ederler. Bunu için Hz. Ömer'in uygulamasını delil görürler.⁵³⁹ Mâlikîlere göre hâkimin gaip kimse hakkındaki tefrik kararı bir bâin talâktır.⁵⁴⁰ Hanbelîlere göre ise akdin feshedilmesidir.⁵⁴¹

İslam hukukçuları kabul ettikleri deliller arlarındaki ihtilafın meydana gelmesine neden olmuştur. Bu durumdan en çok kadın zarar gördüğü de bir gerçektir. Günümüz şartları da göz önünde bulundurulduğunda meşru veya gayri meşru bir şekilde insanlar bir yıl üç yıl hatta daha fazla evden uzak kalabilmektedirler. Kanaatimizce de günün şartları gözetildiğinde en uygun görüşün Hanbelî hukukçuların görüşüdür.

⁵³³ Serahsî, *el-Mebsût*, 11/39.

⁵³⁴ Acar, *İslam Aile Hukuku*, 246.

⁵³⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 8/130-131; Haccâvî, *el-İknâ*, 4/114.

⁵³⁶ Ebû Zehra, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 367.

⁵³⁷ Dusûkî, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 204; Ebû Zehra, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 367.

⁵³⁸ Haccâvî, *el-İknâ*, 4/114; Ebû Zehra, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 367.

⁵³⁹ Dusûkî, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 204.

⁵⁴⁰ Ebû Zehra, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 367.

⁵⁴¹ Haccâvî, *el-İknâ*, 4/114.

1.2.7. Liân Yapılması

Liân, mahkemenin huzurunda meydana gelen boşama türlerindendir.⁵⁴² Erkeğin karısının zina ettiğini veya doğan çocuğun kendisine ait olmadığını iddia ederek bunu dört şahitle ispat edememesi sebebiyle meydana gelen hukuki bir durumdur.⁵⁴³ Buna göre zina isnadını ispat edemeyen koca eşiyle karşılıklı şer'i usule göre hâkimin huzurunda yeminleşirler. Çünkü eşinin zina yaptığını ispat edemeyen kocaya yemin etmek düşmektedir. Kadında aynı şekilde kendisine zina isnadında bulunan kocasına karşı zina etmediğine dair yemin eder. İslam hukukçuları mülâane sonucu meydana gelen ayrılıkta aralarında bazı ihtilaflar mevcuttur.

Hanefî ve Hanbelî hukukçuları göre mülâaneden bulunan eşlerin arasında meydana gelen ayrılık ancak hâkimin kararıyla olur.⁵⁴⁴ Mâlikî ve Şafîî hukukçularına göre ise boşama kendiliğinden meydana gelir. Çünkü erkeğin mülâanede bulunması ayrılığı kendiliğinden meydana getirir.⁵⁴⁵

Hanefî hukukçular hâkimin bu ayırmasını bir bâin talâk olarak kabul ederler.⁵⁴⁶ Cumhur ise mülâane sonucu akdin kendiliğinden fesholunacağını kabul etmişlerdir.⁵⁴⁷ Onlar bu durumu ayıp muhayyerliğindeki duruma kıyas ederler. Bu açıdan erkeğin eşine zina isnadı kusur olarak kabul edilir. Ayrıca talâk sebepsiz ve sarîh sözlerle meydana gelirken, akdin feshi ise bir eksiklik veya kusur sebebiyle meydana gelmektedir.⁵⁴⁸

Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre hâkimin bu ayırması eşler arası ebedi haramlığı meydana getirmez. Yani istemeleri halinde birbiriyle yeniden evlenebilirler.⁵⁴⁹ Cumhur ise süt hısımlığı gibi aralarında ebedi haramlığın meydana geleceğini kabul eder. Taraflar isteseler dahi bir daha birbiriyle evlenemezler.⁵⁵⁰

⁵⁴² Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, 11/44.

⁵⁴³ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/203.

⁵⁴⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 7/43; İbn Kudâme, *el-Kâfî*, 3/186.

⁵⁴⁵ Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, 11/51-52.

⁵⁴⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 7/43-44.

⁵⁴⁷ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 551; Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, 11/54; İbn Kudâme, *el-Kâfî*, 3/186; Dusûkî, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 223.

⁵⁴⁸ Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, 11/54.

⁵⁴⁹ Merğînânî, *el-Hidâye*, 2/312.

⁵⁵⁰ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/206; Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, 11/54; İbn Kudâme, *el-Kâfî*, 3/186.

Mülâane cezai değil, boşama davası olarak kabul edilir. Bu nedenle kocaya yönelik zina iftirası cezasının uygulanmasını, kadına ise had veya recm cezasını düşürür.⁵⁵¹ Çünkü bu yeminleşme uygulanacak cezanın yerine geçmektedir.

Kanaatimizce de mülâanede sonucu eşler arasında evliliğin gereği olan karşılıklı sevgi ve saygının sağlanması artık mümkün değildir. Yani tartışma ve husumeti barındıran bir durumun ortaya çıkması, evlilikte nikâhla elde edilen temel maksatlar aşılmış olur. Bu nedenle cumhurun görüşü tercihe şayan kabul edilebilir.

1.2.8. İlâ Yapılması

2. Türk Medeni Hukukuna Göre Nikâh Akdinin Hükümsüzlüğü

Türk Medeni Hukuku'na göre nikâh akdi kurulurken kanun maddelerinde belirtilmiş olan şartlara uygun olması gerekir. Bu şartlardan birinin veya bir kaçının eksik olması halinde evlenmenin hükümsüzlüğü, yani evlenmenin yokluğu veya butlanı söz konusu olabilmektedir. Biz bu başlık altında kısaca evlenme kavramına değinecek, evlenmenin yokluk ve butlanın kanun maddeleri çerçevesinde izah etmeye çalışacağız.

1.1. Türk Medeni Hukukunda Evlenme Kavramı ve Evlenmenin Hukuki Niteliği

Medeni hukuka göre evlenme nişanlılıkla başlayan taraflar arasında gerçekleşen hukuki bir işlemdir. Fakat medeni hukukta evlenmenin herhangi bir tanımı yapılmamıştır. Ancak yetkili kurumlar tarafından maddeler halinde kanuni bir çerçeveye oturtulmuştur. Hukuktaki kanun maddeleri çerçevesinde evlilik için şöyle bir tanım yapmak mümkündür; Kadın ve erkeğin tam ve sürekli hayat ortaklığı kurmak üzere, hukukun aradığı koşullara uygun bir şekilde bir araya gelmesidir.⁵⁵² Bu husus MK md. 134 esasına dayanmaktadır.

Medeni hukukta evlenmenin hukuki niteliği iki farklı şekilde yorumlanmıştır. Bunlar kurum yani kanunen düzenlenmiş şart-tasarruf kurumu veya taraflar arsında yapılan bir sözleşme olduğudur.

⁵⁵¹ Düşûkî, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 223.

⁵⁵² Mehmet Ayan, *Türk Medeni Hukukunda Evlenmenin Butlanı* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 38; Cahide Işıl Bozan, *Türk Hukukunda Boşanma Sebepleri ve Kusurun Etkisi* (Konya: Konya Ticaret Odası Karatay Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 17.

Birinci yoruma göre evlilik bir kurumdur. Fransız hukuk sistemi ve bu görüşü benimseyenler evlenmeyi yani aileyi kurum olarak kabul etmektedirler.⁵⁵³ Taraflar kendi aralarında yapmış oldukları evlilikte bir sözleşme yapmaktadırlar. Esasen evlenenler bu sözleşmenin şartlarını ve doğacak sonuçlarını kendileri belirleyebilirler. Fakat evliliğin şartlarını ve yükümlülüklerini kendileri belirleyememektedirler. Bunu devletin yetkili kurumları belirlemektedirler. Bu sebeple evlilik yoluyla kurulan aile müessesini kanunla düzenlenmiş bir kurum olarak kabul edilmektedir.⁵⁵⁴ Diğer bir ifadeyle evliliği kurum kabul edenlere göre evlilik taraflar arsında yapılan hukuki bir sözleşme olmayıp, bütün şart ve ilkeleri kanunla düzenlenmiş bir kurumdur.

Evlenmenin bir sözleşme olduğu görüşüne sahip olanlar, evlenmeyi aile hukuku sözleşmesi olarak kabul ederler. Çünkü evlilik tarafların karşılıklı ve birbirlerine uygun rıza beyanlarına dayandığını savunurlar.⁵⁵⁵ Medeni hukuka göre evlilik hayatı nişanlılık süreciyle başlayan bir durumdur. Taraflar daha sonra sürekli bir hayat ortaklığını kurma yolunda kanunun belirlenmiş olduğu yasaya uygun bir sözleşmeyle evlilik birliğini kurarlar. Aynı zamanda bu evlilik sözleşmesiyle birbirlerinin karşılıklı hak ve sorumlulukları da kabullenmiş olurlar. Bu nedenlerle nikâh akdi kendine has şartlar içeren bir medeni hukuk sözleşmesidir.⁵⁵⁶ Yargıtay da evlenmenin sözleşme olduğu görüşünü benimsemektedir.

1.2. Evlenmenin Yokluğu

Medenin hukukta evlilik akdiyle ilgili kanuni düzenlemeler maddeler halinde düzenlenmiştir. Taraflar arasında yapılan evliliğin geçerli kabul edilebilmesi için nikâh akdinin kanuni unsurlara uygun bir çerçevede akdedilmiş olması gerekir. Kanunda belirtilmiş olan kurucu unsurlardan birinin olmayışı evlenmenin yok sayılmasına neden olur. Bu nedenle evlilik geçerlilik şartlarını barındırması gerekir. MK md. 140 evliliğin geçerlilik şartlarının yerinde olmaması durumunda nikâh akdinin yapılamayacağını ifade eder. Dolayısıyla evlendirmeyi gerçekleştiren memurun nikâh akdini icra etmekten kaçınacağını açık bir şekilde belirtilmektedir. Bu nedenle kanun koyucu evlenme şartlarını belirlerken taraflarda bulunması gereken ehliyet şartlarını açık bir şekilde belirtmiştir.

⁵⁵³ Ayan, *Türk Medeni Hukukunda Evlenmenin Butlanı*, 38.

⁵⁵⁴ Dural vd, *Aile Hukuku*, 3/47.

⁵⁵⁵ Dural vd, *Aile Hukuku*, 3/47.

⁵⁵⁶ Ayan, *Türk Medeni Hukukunda Evlenmenin Butlanı*, 39.

Medeni kanunun 124. maddesinden 133. maddesine kadar olan kısım evlenme ehliyeti ve evlenme engellerini konu edinmekledir. İlgili maddelerde evlenme ehliyetinin koşulları yaş, ayırt etme gücü ve yasal temsilcinin izni şeklinde açıklanmıştır. Evlenmek için öncelikle asgari bir yaş sınırı belirlenmiştir. MK md. 124/1'e göre "*Erkek veya kadın on yedi yaşını doldurmadıkça evlenemez.*" Kanun maddesinde görülmektedir ki erkek ve kadının evlenme yaş sınırı on yedi olarak belirlenmiştir.⁵⁵⁷ Fakat önemli bir sebebe binaen olağan üstü durumlarda mahkeme kararıyla on altı yaşındaki erkek ve kadına da evlenme izni verebilir. Bu durum MK md. 124/2'de belirtilmiştir.

Evlenmek için yaş sınırını tamamlamak yeterli değildir. Aynı zamanda MK 125. md'ye de "*Ayırt etme gücüne sahip olamayanlar evlenemez*" hükmü konulmuştur. Ayırt etme gücünden kast edilen evliliğin anlam ve amacını anlayabilecek, üzerine düşen yükümlülük ve ödevleri kavrayabilecek yeteneğe sahip olmaktır.⁵⁵⁸ Yasal temsilcinin izni ise daha çok evlenme yaşını doldurmayan küçükler ve kısıtlı kabul edilen kişiler için geçerli olan bir hükümdür. Bu da MK md. 126'da vurgulanmıştır.

Evlenme engelleri ise hısımlık, önceki evlilik ve akıl hastalığı şeklindedir. Hısımlık kan hısımlığı, sıhr-i hısımlık ve evlat edinme olmak üzere üç madde halinde izah edilmiştir. Bunların alt ve üst soy ile evlilik engeli bulunduğu açıklanmıştır. Önceki evliliğin durumu ise önceki evliliğin sona erdiğinin ispatı ve gaiplik durumunda mahkemenin nikâh akdini feshettiğine dair karar verilmesidir. Akıl hastaları için ise tıbbi raporla akli melekесinin yerinde olmadığına ortaya çıkmasıdır.

Medeni hukukun ilgili maddelerinde geçen şartlar yerinde olmadığı müddetçe kanunda öngörülen şartlara uygun bir evlilik gerçekleştirilmemiş olur. Bu şartlardan birinin veya tamamının eksik olması evliliğin yokluğunu meydana getirir. Bazılarının eksikliği ise mutlak veya nisbî butlana sebep olur.⁵⁵⁹

1.2.1. Evlenmenin Yokluk Halleri

1.2.1.1. Evlenmenin Ayrı Cinsten Kişiler Arasında Yapılmamış Olması

Evliliğin temel amacı erkek ve kadın arasındaki hayat ortaklığına dayanmaktadır. Hukuk sistematığına göre aile kurumunu erkek ve kadın arasında

⁵⁵⁷ Dural vd, *Aile Hukuku*, 3/49.

⁵⁵⁸ Dural vd, *Aile Hukuku*, 3/52.

⁵⁵⁹ Dural vd, *Aile Hukuku*, 3/71.

yapılan evlilikle oluşur. Avrupa'dan esinlenerek oluşturulan Türk Medeni Kanunu evliliğin ayrı cins kişiler arasında yapılacağına dair kanuni düzenlemeler barındırmaktadır. Nitekim MK md. 134 “*Birbiriyle evlenecek erkek ve kadın*” ve MK md. 136 “*Erkek ve kadından her biri*” maddelerinde evlendirme memuru huzurunda yapılacak evliliğin ayrı cins tarafların arasında olması gerektiğine işaret etmektedir. Zira iki farklı cins arasında olmasının gerekliliği tabii hukuktan kaynaklanan koşul olduğu ifade edilmektedir.⁵⁶⁰

Medeni hukuka göre ayrı cins olan kadın ve erkek arasında yapılan evlilik meşru kabul edilmiştir. Neslin devamı ve insan fıtratı da bunu gerektirmektedir. Bu amaçla yasa gereği aynı cins kişiler arasında evlilikler kurulamaz. Çünkü aynı cins kişiler arasında yapılacak bir evlilik, evliliğin temel amaçlarına ulaştıramamaktadır. Bu nedenle bu kişiler hayat birliği kurmaya yönelik beyanlarını nikâh memuru huzurunda ifade etseler dahi yapılan evlilik hukuken geçerlilik kazanamamaktadır. Medeni hukukun ilgili maddelerine göre böyle bir evlilik hukuken yok hükmün kabul edilir. Fakat son zamanlarda özellikle Amerika ve Avrupa Kıtası'nın bazı devletlerinde eşcinsel birlikteliklerin artış göstermektedir. Bu durum söz konusu ülkelerde eşcinsel evliliklere yönelik yasal düzenlemeler yapılmıştır. Çıkarılan yeni kanunlarla aynı cins kişilerin birliktelikleri hayat ortaklı olarak kabul edilmektedir.⁵⁶¹

Türk medeni hukukuna göre gerekli şartları taşıyan erkek ve kadının kendi irade beyanlarıyla, nikâh memuru huzurunda yapmış oldukları evlilik geçerli kabul edilir. Fakat aynı cinsten olan kimseler arsında yapılan bir evlilik ise hukuken geçersiz ve yok hükmündedir.

1.2.1.1.1. Evlilik Devam Ederken Eşlerden Birinin Cinsiyet Değiştirmesi

Cinsiyet kavramı bireyleri toplum nezdinde erkek ve dişi şeklinde birbirinden ayıran temel bir niteliklerdir. Bu nitelik erkek ve kadın arasındaki cinsellik temelli biyolojik farklılığın göstergesidir. Bir bireyin cinsiyet farklılığı sahip olduğu fizyolojik, biyolojik ve genetik özelliklerle ifade edilir.⁵⁶²

⁵⁶⁰ Ayan, *Türk Medeni Hukukunda Evlenmenin Butlanı*, 39.

⁵⁶¹ Dural vd, *Aile Hukuku*, 3/76.

⁵⁶² Selin Sert, “Türk Medeni Hukukunda Cinsiyet Değiştirme”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 118 (2015), 256.

İnsanın erkeklik veya dişilik gelişimi kromozom yapısına göre anne rahmine düşmekle belirginleşir ve gelişir. Tıp bilimince de insanın biyolojik olarak sahip olduğu genetik özellikler, hormonal durum ve morfolojik yapı cinsel gelişiminde son derece etkili olduğu saptanmıştır.⁵⁶³ İnsan sahip olduğu cinsel organlarla cinsiyeti açık bir şekilde bilinir. Fakat bazı bireyler belirli bir gelişim düzeyinden sonra karşı cinsle benzemeye yönelik eğilimler yaşayabilmekte ve cinsiyet değişikliğine gidebilmektedirler. Cinsiyet değiştirme ise tıbbi bir operasyonla kadının erkeğe veya erkeğin kadına dönüştürülmesini sağlayan bir müdahaledir. Cinsiyet değiştirme evlilik hayatında beklenen hayat ortaklığına ise bazı olumsuz etkileri olmaktadır. Medeni kanunda da bu noktada bazı düzenlemelere gidilmiştir.

Evlilik hayatı devam ederken eşlerden birinin cinsiyet değiştirmesi halinde evliliğin sonucuna nasıl etki edeceği de tartışmalıdır. Türk Medeni kanununun 1988 tarihli 3444 Sayılı Kanun ile EMK 29. md. hükmüne eklenen ikinci fıkra ile yapılan ilk düzenlemeye göre cinsiyet değişikliğinin nasıl yapılabileceği beyan edilmişti. Buna göre “Doğumdan sonra meydana gelen cinsiyet değişikliğinin asgari sağlık kurulu raporu ile belgelendirilmesi halinde nüfus sicilinde gerekli düzeltme yapılır. Bu konuda açılacak dâvalarda cinsiyeti değiştirilen kişi evli ise, eşi de husumet yöneltir ve aynı mahkeme, varsa ortak çocukların velâyetinin kime verileceğini de tayin eder; cinsiyet değişikliği kararının kesinleştiği tarihte evlilik kendiliğinden son bulur.” Bu durumda evliliğin cinsiyet değiştirmeye kadar geçerli kabul edilir. Cinsiyet değişim tarihinden sonra ise nikâh akdinin kendiliğinden fesholunacağı sonucu ortaya çıkmaktadır. Yapılan bu düzenlemeyle cinsiyet değişikliği hangi durum ve koşullarda yapılabileceğini açıkça belirtilmediği için eleştirilmiştir.⁵⁶⁴

4721 sayılı MK 40. maddesi cinsiyet değiştirmek isteyen kimseye mahkeme tarafından izin verilebilmesi için sağlık kurulu raporu, ruh sağlığı açısından zorunluluğu, onsekiz yaşını doldurmuş olması ve evli olmaması şartını getirmiştir. Ayrıca verilen izne bağlı olarak tıbbî yöntemlere uygun bir cinsiyet değiştirme ameliyatı gerçekleştirildiğinin resmî sağlık kurulu raporuyla doğrulanması hâlinde, mahkemece nüfus sicilinde gerekli düzeltmenin yapılmasına karar verilir. Yasal durum bu şekilde olsa da MK 40. maddeye göre kanuna aykırı olmasına rağmen evli

⁵⁶³ Ayan, *Türk Medeni Hukukunda Evlenmenin Butlanı*, 45.

⁵⁶⁴ Sert, “Türk Medeni Hukukunda Cinsiyet Değiştirme”, 256; Ayan, *Türk Medeni Hukukunda Evlenmenin Butlanı*, 46.

olan eşlerden biri cinsiyet değiştirebilir. Böyle bir durumda cinsiyetin değiştiren kişinin durumu nasıl olacak? Cinsiyet değiştiren kimse evli olduğu halde cinsiyet değiştirmediyini kabul etmek kamu düzenine aykırı kabul edilir. Kaldı ki içinde yaşadığımız Müslüman toplum açısından da ahlaka aykırı kabul edilir. Böyle bir durumda aynı cins kimseler arasında yapılan evlilik yok hükmünde kabul ediliyorsa cinsiyetini değiştiren kimselerin mevcut evlilikleri de yok hükmünde kabul edilir. Yani evlilik hâkim kararına gerek kalmadan keldiliğinden fesholunacağını kabul etmek en uygun yoldur.⁵⁶⁵

1.2.1.2. Evlenmenin Evlenme Memuru Önünde Yapılmamış Olması

Türk Medeni Kanunu ve Nüfus Hizmetleri Kanunu'nda evlilik için başvuruyu kimlerin ve evliliğin kim tarafından yapılacağı açıkça beyan edilmiştir.⁵⁶⁶ MK 134. maddeye göre erkek ve kadın evlenmek için birlikte başvurmaları gerekir. Evlendirme memuru ise belediye bulunan yerlerde belediye başkanı veya bu işle görevlendireceği memurdur. Köy yerleşim yerlerinde ise köyün muhtarıdır.

7039 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu ile bazı kanunlarda değişiklik yapılmasına dair kanun tasarısı ile 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanununda 27 Temmuz 2017 yılında bazı değişiklikler yapılmıştır. Kanun Tasarısı'nın 6'ncı maddesinde, 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu'nun 22. maddesine "il ve ilçe müftüleri" ibaresinin ekleneceği belirtilmiştir. Bu düzenleme ile il ve ilçe müftülüklerine evlendirme memurluğu yetkisi ve görevi verilmiştir.⁵⁶⁷ Fakat bu düzenlemenin Anayasa'ya aykırı olduğu görüşü savunulmuş ise de il ve ilçe müftülükleri resmi olarak nikâh kıymaktadırlar.⁵⁶⁸

Resmi memur dışında kimse nikâh kıymaya yetkili değildir. Yetkili resmi memur dışında vali, kaymakam, bakan hatta cumhurbaşkanının önünde yapılan nikâh hukuken geçersiz kabul edilir. Ayrıca ülkemizde dini bir vecibe olarak görülen imam nikâhı ile evlenmeler de yapılmaktadır. Fakat resmi olarak yetkili olmayan imamların kıydığı nikâhlar kanun nezdinde yok hükmündedir.⁵⁶⁹

⁵⁶⁵ Dural vd, *Aile Hukuku*, 3/76-77.

⁵⁶⁶ Hakkı Mert Doğu, "Evliliğin Yokluğu", *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 13/2 (2021), 877.

⁵⁶⁷ Doğu, "Evliliğin Yokluğu", 877.

⁵⁶⁸ Sezgin Baş vd. "Müftülüklere Evlendirme Yetkisi Verilmesinin Anayasallığı sorunu", *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi* 11/2 (2021), 1419-1420.

⁵⁶⁹ Ayan, *Türk Medeni Hukukunda Evlenmenin Butlanı*, 48.

Evlendirme yönetmeliğine göre görevli memur kendi yetki alanının dışında nikâh kıyamaz. Bunun için belediye görevlileri için il ve ilçe sınırları, muhtarlar ise köy hudutları içerisinde şeklinde yetki sınırları belirlenmiştir.⁵⁷⁰ Fakat Yargıtay İçtihatları Birleştirme Büyük Genel Kurulu 13.12.1985 tarih ve E.8514 / K.8519 sayılı kararı ile memurun idari görev alanı dışında akdettiği evlenmelerin, eşlerin iyiniyetli olmaları halinde geçerli sayılacağını kabul etmiştir. Bu duruma göre erkek ve kadın evlendirme memurunun görev alanı dışında kıydığı nikâh akdinin geçerli olamayacağını bilmeden yaptıkları evlilik geçerli kabul edilmektedir.⁵⁷¹

Şu halde kadın ve erkek kanunun yetkili kıldığı evlendirme memurunun huzurunda nikâh akdini gerçekleştirmeleri yasa gereği şart kabul edilmektedir. Fakat evlendirme memurunun hazır bulunmadığı bir ortamda taraflar karşılıklı rızalarını ortaya koysalar dahi yapılan evlilik hukuken yok hükmünde kabul edilir. Yani yapılan nikâh akdi derhal feshedilir.

1.2.1.3. Tarafların Evlendirme Memuru Huzurunda Hazır Olmaması

Türk Medeni Hukuku'na göre nikâh akdi için tarafların açık irade beyanları şarttır. Evliliğin geçerli kabul edilebilmesi için de taraflar evlenme irade beyanlarını resmi evlendirme memuru huzurunda ifade etmeleri gerekir.⁵⁷² Bu durum MK 142. maddesine göre tarafların memur huzurunda iradelerini açıklamaları “Evlendirme memuru, evleneceklerden her birine birbiriyle evlenmek isteyip istemediklerini sorar. Evlenme, tarafların olumlu sözlü cevaplarını verdikleri anda oluşur. Memur, evlenmenin tarafların karşılıklı rızası ile kanuna uygun olarak yapılmış olduğunu açıklar.” şeklindedir.

Erkek ve kadın arasında geçerli bir evliliğin kurulabilmesi için, her iki tarafın da irade beyanlarını sözlü olarak aynı anda ifade etmeleri gerekir. Evlilik rızalarını ayrı ayrı zamanlarda açıklasalar evlenme yok hükmündedir.⁵⁷³ Yani her iki taraf da memurun “evlenmeyi kabul ediyor musun” sorusuna “evet” sözüyle evlenme isteklerini açıklamaları şarttır. Taraflardan biri susar veya “hayır”, “evlenmeyi istemiyorum” gibi sözlerle iradesini olumsuz yönde kullanırsa nikâh akdi gereçli olmaz. Ayrıca taraflardan biri nikâh akdi esnasında hazır bulunmadığı takdirde yine

⁵⁷⁰ Doğu, “Evliliğin Yokluğu”, 878.

⁵⁷¹ Ayan, *Türk Medeni Hukukunda Evlenmenin Butlanı*, 49.

⁵⁷² Doğu, “Evliliğin Yokluğu”, 884.

⁵⁷³ Dural vd, *Aile Hukuku*, 3/78.

geçerli bir evlenmeden söz edilmez.⁵⁷⁴ Çünkü akit esnasında her iki tarafın da hazır bulunması şarttır.

MK 141. maddesi evlenme töreninin, evlendirme dairesinde veya evleneceklerin istemi üzerine evlendirme memurunun uygun bulacağı diğer yerlerde, evlendirme memuru ve ayırt etme gücüne sahip ergin iki tanığın önünde açık olarak yapılır.” Bu kanun ifadesine göre evlendirme memuru huzurunda yapılmayan nikâh akdi geçersizdir.

1.3. Evlenmenin Butlanı

Evlenmenin geçerliliği diğer hukuki muamelelerin geçerliliğiyle yakından ilgilidir. Diğer hukuki akitlerde iptal ve fesih söz konusu olabilmektedir. Aynı durum taraflar açısından hususi ve özel merasime tabi olan evlilik akdi için de geçerlidir. Diğer hukuki muamelelere benzer yönü olmakla beraber, kanun koyucu evlenmenin iptal ve fesih sebeplerini özel olarak belirlemiştir.⁵⁷⁵ Bunu da evlenmenin yokluğu ve butlanı şeklinde ifade etmiştir.

Türk Medeni Hukuku’nda evliliğin butlanı evliliğin yokluğundan farklı bir durumdur. Şöyle ki evlenmenin kurucu unsurlardan birinin bulunmaması akdin yokluğuna sebep olmaktadır. Butlan ise kurulmuş olan bir evlenmenin bir sebepten dolayı açılacak bir dava ile ortadan kaldırılmasına denilmektedir. Bir başka ifadeyle kurucu unsurları tam olarak bulunduğu halde bir sakatlık veya eksiklik sebebiyle mahkeme tarafından geçersiz hale getirilmesidir.⁵⁷⁶ Yani kanun gereği aranan bazı geçerlilik şartlarını taşımamaktadır. Medeni kanunun aile hukuku dördüncü ayırımı evlenmenin butlanını konu edinmektedir. Butlan sebebi olan durumların hepsi aynı şekilde evlenmeye etki etmemektedir. Bu nedenle butlan, *mutlak butlan* ve *nisbî butlan* şeklinde iki kısma ayrılır.

1.3.1. Mutlak Butlan ve Sebepleri

Evlenmenin mutlak butlanı MK 145. Maddede sayılan sebeplerden bulunmasıyla kurulmuş bir evliliğin mahkeme kararıyla iptal yani feshi söz konusu olur.⁵⁷⁷ Buna göre kanun maddesinde zikri geçen sebeplerin dışında başka bir sebeple

⁵⁷⁴ Doğu, “Evliliğin Yokluğu”, 884.

⁵⁷⁵ Sevgi Özden, *Evliliğe Son Veren İlamların Eşin Mirasçılığına Etkileri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, yüksek Lisans Tezi, 1998), 35.

⁵⁷⁶ Dural vd, *Aile Hukuku*, 3/80.

⁵⁷⁷ Dural vd, *Aile Hukuku*, 3/81-82; Ayan, *Türk Medeni Hukukunda Evlenmenin Butlanı*, 55.

mutlak butlan davası açılmaz. Bu durumdaki bir evlilik ancak açılacak dava ile son bulur. Yani bir nikâh akdi kendiliğinden veya başka bir şekilde feshedilemez.⁵⁷⁸ Ayrıca mutlak butlan hali barındıran bir evlenme sakatlık barındırsa bile mahkeme kararına kadar sahih bir evliliğin bütün hükümlerini de taşımaktadır.⁵⁷⁹

Mutlak butlan sebepleri MK 145. maddeye göre şunlardır; Evlenme akdi sırasında taraflardan birinin evli bulunması, sürekli bir sebeple ayırt etme gücünden yoksun olması, evlenmeye engel derecede akıl hastalığının bulunması ve taraflar arasında evlenmeye engel bir durumun bulunmasıdır. Mutlak butlan davaları MK 146. maddeye göre Cumhuriyet savcısı tarafından re'sen açılır. Ayrıca ilgili olan herkes tarafından da açılabilir.

Evlilik gerçekleştikten sonra akıl hastası olan eşin iyileşmesi halinde mutlak butlan davasını akıl hastalığı iyileşen eş açabilir. Cumhuriyet savcısı veya ilgililer taraflar mutlak butlan davası açamazlar.⁵⁸⁰ Fakat MK 147. maddeye göre evlilik sona erse de her ilgili taraf mutlak butlanın karar altına alınmasını isteyebilir.

Mutlak butlan sebeplerini şunlardır; nikâh akdi sırasında taraflardan birinin evli olması, sürekli ayırt etme gücünden yoksun olması, akıl hastalığı ve hısımlıktır.

1.3.1.1. Taraflardan Birinin Nikâh Akdi Sırasında Evli Bulunması

İslam hukukuna göre bir erkeğin birden çok yaptığı evliliği medeni hukuk kabul etmemektedir. Medeni kanuna göre birinci evlilik sona ermeden tarafların yapacağı ikinci evlilik geçersizdir. Bu nedenle nikâh akdi esnasında evlenecek olan erkek ve kadının evli bulunmaması gerekir. MK md. 130'a göre "Yeniden evlenmek isteyen kimse, önceki evliliğinin sona ermiş olduğunu ispat etmek zorundadır." Bu kanun maddesine göre hali hazırda evli olan bir kimse başka bir evlilik yapabilmek için önceki evliliğin hukuki açıdan sona ermiş olması gerekir. Aksi takdirde ikinci evlilik MK m. 145/1 kapsamınca mutlak butlan sebebiyle batıldır.

Evlendirme memuru nikâh akdinden önce evlenecek kişilerin evli olup olmadıklarını incelemek zorundadır. İhmal gereği yapılacak bir ikinci evlilik hukuki açıdan mutlak butlan yaptırımına tabi olur. Fakat evli bir kimse ikinci evliliğin

⁵⁷⁸ Dural vd, *Aile Hukuku*, 3/82.

⁵⁷⁹ Özden, *Evliliğe Son Veren İlamların Eşin Mirasçılığına Etkileri*, 36.

⁵⁸⁰ Burcu Güdücü, "Evlilik Akıl Hastalığı ve Hukuki Süreç", *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi* 22 (2011), 107.

işlemleri sırasında birinci evliliği kendiliğinden sona ererse ikinci evlilik batıl olmaz.⁵⁸¹

MK md. 147/3'e göre ikinci defa evlenen hakkında bir yumuşama getirmiştir. İlgili kanunda “Evliyken yeniden evlenen bir kimsenin önceki evliliği mutlak butlan kararı verilmeden önce sona ermişse ve ikinci evlenmede diğer eş iyiniyetli ise, bu evlenmenin butlanına karar verilemez” denilmektedir. Bu madde yapılan ikinci evliliğin sakat olmasını önlemektedir. Şöyle ki ikinci evliliğin butlanına karar verilmeden birinci evlilik ölüm, boşanma ve birinci evliliğin butlanına karar verilmesi gibi sebeplerle evlilik kendiliğinden sona ermişse yapılan ikinci evlilik eşin iyi niyetine binaen geçerli kabul edilir.⁵⁸²

1.3.1.2. Taraflardan Birinin Nikâh Akdi Sırasında Sürekli Ayırt Etme Gücünden Yoksun Olması

Ayırt etme gücü, kişinin fiil ve işlemlerinin amacını, sonucunu, kapsam ve etkisini seçebilmesi ve bunlara uygun davranabilme yeteneği olarak tanımlanabilir.⁵⁸³ Bu tanımdan hareketle MK md. 13'e göre iki durum ortaya çıkmaktadır.

Birincisi ayırt etme gücünden sürekli yoksunluk, kişinin kabul edilebilir derecede hareketlerinin neden ve sonuçlarını idrak edememe, buna bağlı akli düzeyde gerçeklikleri kavrayabilecek kabiliyete sahip olma yeteneğinin olmamasıdır. İkincisi ise MK md. 13'te belirtilen yaş küçüklüğü, akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk gibi haller ve bunlara benzer diğer sebeplerdir.⁵⁸⁴ Bütün bu durumlar ilgili kanun maddesinde ifade edilmiştir. Kanun maddesinde “ya da bunlara benzer sebepler” ifadesi kullanılmıştır. Bu ifade ile kanunun koyucu tüm sebeplere mi yada sarhoşluğa benzeyen diğer sebepleri kastettiği tartışmalıdır. Doktrindeki genel görüşe göre, bu ifade sadece sarhoşluğa benzeyen durumları kapsamaktadır.⁵⁸⁵

MK 125. md. ayırt etme gücüne sahip olmayanların evlenemeyeceğini açıkça vurgulamıştır. Bu amaçla MK 145. md. 2. bendinde nikâh akdi kurulurken eşlerden birinin evlenme sırasında sürekli bir sebeple ayırt etme gücünden yoksun bulunmamasının gerekir denmiştir. Bu durum evlenme engeli olarak kabul edilmiştir.

⁵⁸¹ Ayan, *Türk Medeni Hukukunda Evlenmenin Butlanı*, 67-68.

⁵⁸² Dural vd, *Aile Hukuku*, 3/84.

⁵⁸³ Vehbi Umut Erkan vd. “Ayırt Etme Gücü”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 60/3 (2011), 488-489.

⁵⁸⁴ Erkan vd. “Ayırt Etme Gücü”, 489.

⁵⁸⁵ Erkan vd. “Ayırt Etme Gücü”, 493.

Bu sebeple bir kimse nikâh akdini tamamlamış olsa dahi yapmış olduğu evlilik mutlak butlan sebebiyle feshedilebilir. Zira bu hal kişiler için fiil ehliyetini gerektiren olumlu şartlardandır. Bu açıdan ayırt etme gücüne sahip olamayan bir kimse sadece evlenme akdine değil, bütün hukuki işlemlere taraf olamaz.⁵⁸⁶ Bu kişiler fiil ehliyeti yönünden tam ehliyetsiz kimseler olarak nitelendirilir. Nitekim MK. md. 14’e “Ayırt etme gücü bulunmayanların, küçüklerin ve kısıtlıların fiil ehliyeti yoktur” denmektedir.

Ayırt etme gücünden sürekli yoksunluğa sebep olan hastalıkların önemi yoktur.⁵⁸⁷ Yapılan evliliğin sakat olma sonucunu değiştirmemektedir. Evlenme töreni sırasında akıl hastalığı, akıl zayıflığı veya diğer durumlar mutlak butlan sebebi sayılmıştır. Cumhuriyet savcısının tarafından re’sen veya ilgililerin bizzat açacağı dava ile nikâh akdi feshedilebilir. Ayrıca kanun maddesine göre sürekli ayırt etme gücünden yoksun olan kimsenin iyileşmesi halinde mutlak butlan davasını sadece ayırt etme gücünü sonradan kazanan veya akıl hastalığı iyileşen kişi açabilir.⁵⁸⁸

1.3.1.3. Akıl Hastalığı

Hayat ortaklığı üzerine kurulan bir evlilikte tarafların en temel beklentilerinden biri de huzurlu ve mutlu olmaktır. Bu nedenle eşi tarafından istendiğini, arzu edildiğini ve gereksinim duyulduğunu bilen bir kimse uyum ve güven hissi duyar. Bu uyum güven hissi eşlerde sorumluluk duygusunu da geliştirir.⁵⁸⁹ Bu nedenle eşlerin karşılıklı akıl sağlığının yerinde olması büyük önem arz eder.

Medeni Kanun’unun hedeflediği temel amaç evliliği akıl hastalığının sakıncalarından korumaktır. Bu da her akıl hastalığının kesin evlenme engeli teşkil edeceğini görüşü söz konu kılmaktadır. Fakat doktrinde kabul edilen görüşe göre evlilik birliğine zarar verecek, irsi nitelikteki akıl hastalıklarının kesin evlenme engeli olması gerektiğidir.⁵⁹⁰

MK 133. madde bu durumu güvence altına almıştır. İlgili kanun maddesi “Akıl hastaları, evlenmelerinde tıbbî sakınca bulunmadığı resmî sağlık kurulu raporuyla anlaşılmadıkça evlenemezler” şeklindedir. Bu sebeple MK 136. madde evlenen taraflardan istenen evrakları belirtmektedir. Bu evraklardan biri de sağlık raporudur.

⁵⁸⁶ Ayan, *Türk Medeni Hukukunda Evlenmenin Butlanı*, 71.

⁵⁸⁷ Dural vd, *Aile Hukuku*, 3/86;

⁵⁸⁸ Dural vd, *Aile Hukuku*, 3/86; Ayan, *Türk Medeni Hukukunda Evlenmenin Butlanı*, 73.

⁵⁸⁹ Güdücü, “Evlilik Akıl Hastalığı ve Hukuki Süreç”, 106.

⁵⁹⁰ Ayan, *Türk Medeni Hukukunda Evlenmenin Butlanı*, 73.

Fakat akıl hastalığı durumu bulanan kimseler için 133. maddede geçen “resmî sağlık kurulu raporuyla” ibaresi bunun kurul kararı görüşüyle olmasını hedeflemektedir. Çünkü akıl hastalığı doğacak olan nesli, diğer eşi de maruz bırakacağı tehlikeye karşı ve evliliğe olan olumsuz etkisi düşünüldüğünde sağlık kurulu raporu formalite gereği görülmemelidir.⁵⁹¹

4721 sayılı kanunun MK 145. md. 3. bendine göre akıl hastalığının evlenmeye engel teşkil edecek derecede olması durumu mutlak butlan sebebi sayılır. Bu sebeple sağlık kurulu raporu olmadan evlenen bir kimsenin yapmış olduğu evlilik mutlak batıl kabul edilir.⁵⁹² Cumhuriyet savcısı veya ilgililer tarafından açılacak dava ile taraflar arasındaki nikâh akdi feshedilir.

Nikâh akdi gerçekleşikten sonra akıl hastası olan eşin iyileşmesi halinde, mutlak butlan davasını Cumhuriyet savcısı veya ilgili olan kişiler açamazlar. Ancak akıl hastalığı iyileşen eş açabilir.⁵⁹³ Fakat MK 147. maddeye göre evlilik sona erse de her ilgili taraf mutlak butlanın karar altına alınmasını isteyebilir.

1.3.1.4. Taraflar Arasında Evlenmeye Engel Hısımlığın Bulunması

MK md. 129’da aralarında evlenmeye engeli teşkil edecek derecedeki hısımlar kanun koyucu tarafından belirlenmiştir. Aralarında evlenmenin yasak olduğu hısımlıklar kan, sıhrî ve evlatlık ilişkisine dayanan hısımlıklardır. Bu durum kanunda üç başlıkta ifade edilmiştir.

MK md. 129/1. bendi üstsoy (anne, baba, nine, dede ve üstü) ile altsoy (çocuklar, torunlar ve aşağısı) öz kardeşler amca, dayı, hala ve teyze ile kardeşlerin çocukları yani yeğenleri arasında evlenme engeli bulunduğunu beyan etmiştir. Kanun maddesi üçüncü derecedeki hısımlara kadar değinmiştir. Buna göre birinci derecedeki akrabalar

⁵⁹¹ Güdücü, “Evlilik Akıl Hastalığı ve Hukuki Süreç”, 106.

⁵⁹² Dural vd, *Aile Hukuku*, 3/87; Ayan, *Türk Medeni Hukukunda Evlenmenin Butlanı*, 74.

⁵⁹³ Güdücü, “Evlilik Akıl Hastalığı ve Hukuki Süreç”, 107.

olan üstsoy (usul) ve altsoy (füru) arasında uzaklık veya yakınlığa bakılmaksızın bunlarla evlilik yapmak mutlak olarak yasaktır.⁵⁹⁴

Yan soy kabul edilen ikinci derecedeki kardeşler, amca, dayı, hala, teyze ve üçüncü derece yakın olan yeğenler arasında evlilik yasak görülmüştür. Ancak dördüncü derece akraba kabul edilen yeğenin çocuğu arsında evlilik yasak söz konusu edilmemiştir. Örneğin; amca ile yeğenin çocuğu arasında yapılacak bir evlilik yasak değildir. Fakat dördüncü derece akrabalık kabul edilen amca çocukları birbiriyle evlenebilirler.⁵⁹⁵ Evlenmeleri yasak olduğu beyan edilmeyen amca, dayı, hala, teyze ile yeğenler veya yeğenlerin çocukları arasında yapılacak evlilik ahlaki açıdan ve baskın görüşe göre yasak kabul edilir.⁵⁹⁶

Üvey kardeşler yani anne veya babaları bir olan yarım kardeşler için de evlenme yasağı bulunmaktadır. Fakat anne ve babası ayrı olan üvey kardeşler için evlilik yasağı yoktur.⁵⁹⁷ Medeni hukukun üçüncü dereceden ötedeki hısımlığa ve evlenme engeline temas etmemesi önemli bir eksiklik olarak görülmektedir. Yapılacak olan tenkit ve eleştirileri haklı çıkarmaktadır.

MK md. 129/2. bendinde evlilik yoluyla meydana gelen kayın hısımlığı, evlilik sona ermiş olsa bile, eşlerden biri diğer eşin üstsoyu veya altsoyu arasında yapılacak evliliğin mutlak butlan sebebi olduğu vurgulanmıştır. Kan hısımlığında olduğu gibi kayın hısımlığında da yansoy mevcuttur. Kayın hısımlığında eşin yansoyu ile evlenmek yasak değildir. Örneğin boşanan veya ölen eşin kardeşi, hala ve teyzesiyle evlenmek yasak değildir.⁵⁹⁸

MK md. 129/3. bendi ise evlat edinen ile evlatlığın veya bunlardan biri ile diğerinin altsoyu ve eşi arasında yapılmış ve yapılacak olan evlilikler mutlak butlanla batıldır.

Kanun gereği evlât edinen ile evlatlık arasında birinci dereceden üstsoy-altsoy hısımlığı meydana gelir. Bu nedenle evlatlık birinci dereceden evlat edinenin altsoyu, öz çocuğu gibi kabul edilir. Yani evlatlık evlilik birliği içinde doğmuş gibidir.⁵⁹⁹ Fakat

⁵⁹⁴ Ayan, *Türk Medeni Hukukunda Evlenmenin Butlanı*, 77; Şahin Akıncı, *Evlenmenin İptali* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 14.

⁵⁹⁵ Dural vd, *Aile Hukuku*, 3/57; Şahin Akıncı, *Evlenmenin İptali*, 14.

⁵⁹⁶ Dural vd, *Aile Hukuku*, 3/57.

⁵⁹⁷ Ayan, *Türk Medeni Hukukunda Evlenmenin Butlanı*, 77-78.

⁵⁹⁸ Şahin Akıncı, *Evlenmenin İptali*, 15.

⁵⁹⁹ Ahmet Türkeri, *Türk Medeni Hukukunda Evlat Edinmenin Hukuki Sonuçları* (Ankara: Ankara Üniversitesi, sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 75.

bu hısımlık yapay bir hısımlıktır. Doktrinde sözleşme hısımlığı diye isimlendirilmektedir.⁶⁰⁰

Medeni Kanunun hukuki sonucu olarak evlatlık ve evlat edinen arasında evlenme engeli meydana gelmektedir. Dolayısıyla aralarında altsoyla ilgili bütün evlilik yasakları geçerli bir hal alır. Eğer böyle bir evlilik bilmeden gerçekleşirse kanun gereği mutlak butlan ile evlilik dava sonucu feshedilir.

İslam hukukunda süt hısımlığı bulunmaktadır. Süt hısımlığı kan hısımlığına benzer bir hısımlık meydana getirmekte ve bazı hukuki sonuçlar doğurmaktadır. Fakat Türk Medeni Kanunu hiç bir şekilde süt hısımlığından bahsetmemektedir. Hâlbuki konumuzla alakalı olarak İslam hukukuna göre süt yoluyla oluşan hısımlıkta evlenme engeli bulunmaktadır. Biz bu durumu medeni hukukun eksikliği olarak kabul edebiliriz.

1.3.2. Nisbî Butlan ve Sebepleri

Evliliğin nisbî butlanına sebep olan kanuni düzenlemeler 4721 Sayılı MK 148-153. maddelerinde düzenlenmiştir. Kanunda maddelerinde tanımı bulunmayan nisbî butlanın tanımı şu şekilde yapabiliriz. Kamu düzenine dokunmadığı halde, evlilik sözleşmesi şartlarında bulunan bazı noksanlıklar sebebiyle taraflardan birinin menfaatini zedeleyecek mahiyette olmasıdır.⁶⁰¹ Nisbî butlan halleri evliliği sakat hale getirmektedir.

Evliliğin nisbî butlan sebebiyle geçersizliği mutlak butlan sebebiyle geçersizliğe nazaran daha hafif bir hukuki işlemdir. Çünkü mutlak butlan sebepleri kamu düzenine etkisi vardır. Nisbî butlan ise kamu düzenine bir etkisi bulunmayıp eşlerin kişisel menfaatleriyle alakalıdır.⁶⁰² Bu sebeple nisbî butlan sebepleri kamu düzenine dokunmadığı için savcı veya ilgili kişilerin, evliliğin iptaline yönelik dava açma yetkisi bulunmamaktadır. Dava açma yetkisi menfaati zarar gören eşe veya kanuni temsilcisine aittir.⁶⁰³ Nisbi butlanı sadece eşlerin dava hakkını doğuran durum şeklinde de tanımlayabiliriz.

⁶⁰⁰ Ayan, *Türk Medeni Hukukunda Evlenmenin Butlanı*, 78.

⁶⁰¹ Özden, *Evliliğe Son Veren İlamların Eşin Mirasçılığına Etkileri*, 45; Şahin Akıncı, *Evlenmenin İptali*, 49.

⁶⁰² Ayan, *Türk Medeni Hukukunda Evlenmenin Butlanı*, 83.

⁶⁰³ Özden, *Evliliğe Son Veren İlamların Eşin Mirasçılığına Etkileri*, 45.

Mutlak butlan hallerinde olduğu gibi, nisbi butlan sebebiyle de evlilik kendiliğinden son bulmaz. Eşlerden birinin açacağı butlan davasıyla evlilik sona ermektedir. Nisbi butlanla sakat hale gelen bir evlenme, dava sonucu hâkim karar verinceye kadar bütün hukuki sonuçları da doğurur.⁶⁰⁴

Nisbî butlan sebebiyle geçersiz olan bir nikâh akdinin iptalini isteme hakkı sınırlı bir süreye bağlıdır. Belirli süre içerisinde ilgili eş iptal davası açmazsa, evlilik artık geçerlilik kazanır ve evliliğin bütün hukuki hüküm ve sonuçlarını doğurur. Bundan dolayıdır ki, evlenmenin nisbî butlanı, mutlak butlanına nazaran daha hafif bir geçersizlik türüdür.

1.3.2.1. Ayırt Etme Gücünden Geçici Yoksunluk

MK md. 148'e göre evlenme akdi sırasında geçici bir sebeple ayırt etme gücünden yoksun olan eş, dava açmak suretiyle evlenmenin iptalini isteyebilir. Kanun maddesinde yoksunluğun geçiciliğine vur yapılmaktadır. Bu sebeple evlenme töreni esnasında ayırt etme gücünden yoksunluk durumu geçici bir sebebe bağlı olması gerekir. Nitekim bu yoksunluk daimi bir durum teşkil ediyorsa o zaman mutlak butlan hükümleri uygulanır. Sürekli ayırt etme gücünden yoksunluğu mutlak butlan başlığı altında zikretmiştik.

Evlenme merasimi esnasında taraflardan birinde sarhoşluk, uyuşturucu madde veya hipnotizmanın etkisiyle geçici bir şekilde ayırt etme gücünden yoksunluk hali bulunuyorsa yapılan evlilik nisbi butlanla sakattır. Evliliğe taraf olan diğer eşin açacağı dava ile evlilik iptal edilebilir.⁶⁰⁵

Beyinde akıl hastalığı veya akıl zayıflığına sebebe olan bazı hatalıklarda da nisbi butlan söz konusu olabilmektedir. Örneğin beyinde kitle yapan tümör, kanama, apse, travma, epilepsi, enfeksiyon gibi yaygın ve metabolik beyin alakalı tıbbi müdahale gerektiren hastalıklar da geçici yoksunluğa neden olabilen durumlar sayılabilir.

1.3.2.2. İrade Sakatlıkları

İrade sakatlığı kişinin içi iradesine bağlı bazı olumsuz davranışlara sebep olması meydana gelmektedir. Evlenme eşler arası özel niteliği olan bir sözleşmedir. Taraflar arasında irade sakatlığı olarak ifade edilen ve evliliğin feshedilmesine sebep olan

⁶⁰⁴ Dural vd, *Aile Hukuku*, 3/87.

⁶⁰⁵ Dural vd, *Aile Hukuku*, 3/87.

uyumsuzluk ve davranışlar ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle irade sakatlıkları eşlere nisbi butlan davası hakkı sağlar.

Türk Medeni Kanununda evlenme açısından özel niteliği sebebiyle ve nisbi butlana sebep olan irade sakatlıklarını yanıltma, aldatma, korkutma ve hak düşürücü sebepler olarak belirlenmiştir.

a) Yanıltma

Evlenme hususunda iradesini açıklamakta yanıltan, hata eden eş evliliğin iptalini isteyebilir. Evliliğin iptaline sebep olan yanıltma hallerinin hangi durumlarda olabileceğini MK md. 149'da düzenlenmiştir. Buna göre eşlerden biri;

“Evlenmeyi hiç istemediği veya evlendiği kişiyle evlenmeyi düşünmediği hâlde yanıltarak bu evlenmeye razı olmuşsa,”

“Eşinde bulunmaması onunla birlikte yaşamayı kendisi için çekilmez bir duruma sokacak derecede önemli bir nitelikte yanıltarak evlenmişse.”

Her iki bentte görülmektedir ki evlenmenin mahiyetinde, eşin kimliğinde veya niteliğinde yanıltma söz konusu olmaktadır.

Evliliğin mahiyetinde yanıltma; bu durum MK md. 149/1'de düzenlenen eşin “evlenmeyi hiç istemediği... halde yanıltma” rağmen yanıltarak evlenme kapsamına girmektedir. Bu durumda yanıltan kişi iradesini açıklarken yaptığı sözleşmenin nikâh akdi olduğunu fark etmemesi ve neticede işlemin hukuki niteliğinde yanıltılmaktadır. Bu durum az rastlanan bir durumdur. Örneğin; bir dizi seti ya da bir tiyatro oyununda rol aldığını zannederek usulüne uygun evlenen kişi evlenmenin mahiyetinde yanıltılmaktadır.⁶⁰⁶

Eşin kimliğinde yanıltma; MK Md. 149/1'de “evlendiği kişiyle evlenmeyi düşünmediği hâlde yanıltarak” evlenme bu kapsama girmektedir. Burada kişide evlenme isteği bulunmaktadır. Fakat evlenilen kişi istenilen değil, arzu edilmeyen bir kişidir. Bu durum evlenilen kişinin kişiliğinde, mali durumunda, mesleğinde yanıltmadır. Örneğin; doktor olduğunu düşündüğü kişinin hasta bakıcı olması durumunda da evliliğin iptali söz konusu olabilecektir.⁶⁰⁷ İnternette tanıştığı ve evlenmeye karar verdiği kişinin yerine başkasının geçmesi ile yanıltarak evlenmesi.

⁶⁰⁶ Dural vd, *Aile Hukuku*, 3/88.

⁶⁰⁷ Ayan, *Türk Medeni Hukukunda Evlenmenin Butlanı*, 89.

Eşin niteliğinde yanılma; MK md.149/2’de belirtilen “...kendisi için çekilme bir duruma sokacak derecede önemli bir nitelikte yanılma” ifadesi eşlerden birinin evlenirken diğer eşte var olduğunu bilmediği bir niteliğinde yanılma söz konusudur. Yanılma bizzat eşin niteliğinde ve bu niteliğin önemli olması gerekir. Bu duruma evlenilen kızın bakire çıkmaması, erkeğin cinsi gücünün olmaması veya yüz kızartıcı nitelikte kabul edilen eşin kumar ya da alkol alışkanlığına sahip olduğunu sonradan öğrenilmesi örnek verilebilir.⁶⁰⁸

Eşlerden biri bu durumlar sebebiyle evlenmede yanıldığını anlayınca diğer eşe karşı nisbi butlan davası açma hakkı vardır. Mahkeme bu doğrultuda evliliği iptal yani fesh eder. Ayrıca belirtmek gerekir ki bu durumların varlığından haberdar olan eşin nisbi butlan davası açma hakkı düşer.

b) Aldatma

Aldatma diğer bir ifadeyle hile, bir kişinin kasten yanlış bir düşünceye sebebiyet vererek, bazı konuları gizlemek suretiyle başkasını yanlış bir tasarrufta bulunmaya sevk etmesidir.⁶⁰⁹ Yani başkasının yanılmasını sağlamaktır. Bu halde bilinçli olarak bir yanılmaya yol açılır veya var olan yanılmadan yararlanılır. Eşler yanılmaya sebep olan MK md. 150’deki şu durumlardan biriyle evlenmenin iptalini dava edebilirler;

“Eşinin namus ve onuru hakkında doğrudan doğruya onun tarafından veya onun bilgisi altında bir başkası tarafından aldatılarak evlenmeye razı olmuşsa,”

“Davacının veya altsoyunun sağlığı için ağır tehlike oluşturan bir hastalık kendisinden gizlenmişse.”

Nisbi butlan davasına sebep kabul edilen aldatma ile yanılma arasında bir illiyet bağı vardır. Çünkü evlenen kimse evlendiği kişi veya üçüncü kimseler tarafından yanılgıya uğratarak evlilik gerçekleştirilmektedir.⁶¹⁰ Bu sebeple evlenmede aldatma bulunduğu için diğer eşe evliliği iptal davası hakkı doğurmaktadır. Yanılma kanun maddesinde ifade edildiği gibi iki türlü mümkün olabilmektedir.

Namus ve onur hakkında aldatma; Eşlerden biri evlenmeden önce namus ve onura dokunan yüz kızartıcı hayat yaşamış ve bu yaşadıklarını evlendiği kişiden

⁶⁰⁸ Dural vd, *Aile Hukuku*, 3/89.

⁶⁰⁹ Hülya Atlan Güler, “Aldatmanın Etkisiyle Yapılan Sözleşmenin Onanması Halinde Talep Edilebilecek Tazminat”, *Ankara Barosu Dergisi* 80/3 (2022), 218. 215-254.

⁶¹⁰ Dural vd, *Aile Hukuku*, 3/90.

gizlemesidir. Örneğin; zina gibi yüz kızartıcı bir suç yaşamış olan erkek veya kadın, şöhretli ve dürüst bir kimse olarak kendisini tanıtır ve evlilik yapmıştır. Böyle bir durumda aldatma meydana gelmiş olur. Bu ve benzeri durumlar karşısında diğer eş için nispi butlan davası ile nikâh akdini feshettirebilir.⁶¹¹

Tehlikeli bir hastalık hakkında aldatma; Kişiyi ya da altsoyunu sağlık açısından tehlikeye uğratacak ağır bir hastalığın olması gerekir. Tehlikeli nitelikteki hastalıklar Umumi Hıfzıssıhha Kanunu 123 ve 124. maddelerinde beyan edilmiştir. Fakat kanunda belirtilmeyen hastalıklarda bu kapsamda değerlendirilir. Örneğin; evlenilen eş ve alt soy için tehlike oluşturan AIDS virüsü pozitif bir kişinin bunu evlenirken saklaması bu kapsamda değerlendirilir. Taraflardan biri bu durumunu evlenilen diğer eşten saklanması nisbi butlan sebebidir. Diğer eşe mahkemeye müracaat ederek akdi feshettirebilir. Yüz kızartıcı fiil ve tehlikeli hastalık aile fertlerinin diğer üyelerinde bulunması eşler için yanılma kabul edilemeyip nisbi butlan davası hakkı doğurmamaktadır.⁶¹²

c) Korkutma

Korkutma, bir kimsenin başka bir kişinin veya yakınlarından birinin hayatına, sağlığına, namusuna ve onuruna yönelik ağır bir zarar tehlikesine maruz kalacağını bildirerek, onu razı olmadığı bir duruma hukuka aykırı bir şekilde razı etmesidir.⁶¹³

Nikâh akdinde eşlerden biri tehdit ve korku üzerine evlenmeye razı edilmiş olabilir. Bu amaçla MK151. Maddesinde düzenlenmiş olup kendisinin ya da yakınlarının hayatı, namusu, sağlığı üzerinden yakın ve ağır bir tehlike üzerinden korkutulması sebebiyle evlenme iradesi gösteren eş evlenmenin iptalini talep edebilecektir. Bu kanun maddesine göre iki türlü olabilmektedir.

Korkutma eşin şahsına veya ailesine yönelik hayata, sağlığa, namus veya onuru zedelemeye yönelik olmalıdır. Örneğin; hürriyeti yoksun kılmaya yönelik “seni şuraya hapsederim” ya da ölüm ve yaralanmaya yönelik “aile fertlerinden birine zarar veririm” gibi şekilde şiddetli tehdit barındırmalıdır. “Benimle evlenmezsen evini yakarım” şeklindeki tehditler korkutma sayılmamaktadır.⁶¹⁴

⁶¹¹ Ayan, *Türk Medeni Hukukunda Evlenmenin Butlanı*, 96.

⁶¹² Dural vd, *Aile Hukuku*, 3/90-91.

⁶¹³ Emre Köroğlu, “Türk Medeni Hukukunda Evliliğin Nisbi Butlanı Sebeplerinden Korkutma”, *İstanbul Hukuk Mecmuası* 80/3 (2022), 930.

⁶¹⁴ Köroğlu, “Türk Medeni Hukukunda Evliliğin Nisbi Butlanı Sebeplerinden Korkutma”, 935-937.

Korkutma ağır sonuçlar barındıran ve yakın zamanda gerçekleştirilmeye yönelik olmalıdır. Bu duruma örnek ise, örneğin evlenilmek istenen tarafın babasına yönelik silah doğrultarak benimle evlenmezsen babanı öldürürüm suretiyle tehdit yakın ve sonuç doğurabilen bir şekilde olmalıdır.⁶¹⁵

Bu türden korkutmalar sebebiyle diğer eş mahkemeye nisbi butlan davası açabilir. Evliliğin feshedilmesine yönelik inceleme, takdir ve karar yetkisi hâkime aittir. Hâkim korkutmayla evliliğin gerçekleştiğine kanaat getirirse evliliği fesheder.

1.3.2.3. Yasal Temsilcinin İznin Bulunmaması

Türk Medeni Hukuk ikinci kitap ikinci ayırımı evlenme ehliyeti ve engellerini konu edinmektedir. Bu bağlamda evlenme ehliyet koşulları olan ayırt etme gücünden yoksunluk, küçüklük ve kısıtlılıktır. Evlenme erginliğini kazanmış olan bu kimselerin evlenebilmeleri yasal temsilcinin iznine bağlanmıştır.

MK md. 125'te “Ayırt etme gücüne sahip olmayanlar evlenemez” denilmektedir. Ayırt etme gücünden sürekli ve geçici yoksunluğu yukarıda mutlak butlan ve nisbi butlan sebepleri başlığı altında ayrıntılı olarak zikretmiştik.

MK md. 124/1'e göre olağan evlenme yaşını erkek ve kadınlar için on yedi yaşın doldurulması olarak belirlenmiştir.⁶¹⁶ Bu amaçla on yedi yaşını doldurmuş, başka yönlerden de kısıtlı olmayan erkek ve kadın başkasının iznine gerek olmaksızın evlenmeleri önünde bir engel bulunmamaktadır.

MK md. 126'da ise “Küçük, yasal temsilcisinin izni olmadıkça evlenemez.” yasla yaşı altında bulunanların kısıtlılık haline işaret etmiştir. Bu amaçla kadının hamile kalması gibi gelişen zaruri hadiseler sebebiyle tarafların on yedi yaşından önce evlenmeleri gerekmektedir. Mevcut durumun zaruriyeti hâkim tarafından tespit ve takdir edilir. Bu gibi durumlarda yasal yaşı doldurmayı beklemek telafisi mümkün olmayan neticelere sebep olabilir. Kanun koyucu hâkimin kararıyla on altı yaşını dolduranlara da evlenme izni verilebileceğini beyan etmiştir.⁶¹⁷ Bu amaçla MK md. 124/2 olağan üstü durum, pek önemli sebebin varlığı, on altı yaşını doldurmuş olma ve yasal temsilcinin iznine bağlı evlenmeye karar verilebileceği belirtilmiştir. Ayrıca

⁶¹⁵ Koroğlu, “Türk Medeni Hukukunda Evliliğin Nisbi Butlanı Sebeplerinden Korkutma”, 942-944.

⁶¹⁶ Gülşah Vardar Hamamcioğlu, “Yürürlükten Kaldırılması Gereken Bir Hüküm Olarak Olağanüstü Durumlarda ve Pek Önemli Bir Sebeple Evlenmeye İzin Verilmesi”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 12/1 (2021), 86.

⁶¹⁷ Ayan, *Türk Medeni Hukukunda Evlenmenin Butlanı*, 107.

hâkimin izin verdiği belirli kişi dışında başka kimseyle evlilik yapılamaz. Dolayısıyla mahkemeden evlenme izni alan kişi dilediği başka bir kişiyle evlenemez.⁶¹⁸

Kısıtlı kabul edilen kimseler kanunda şunlardır; MK md. 405 akıl hastalığı veya akıl zayıflığı ergin bir kimsenin kendi işini tek başına görmeyen bakıma ve yardıma muhtaç kimseler kısıtlı kabul edilmişlerdir.⁶¹⁹

MK md. 406 savurganlık, alkol, uyuşturucu madde bağımlılığı, kötü yaşama tarzı, kötü yönetim gibi durumlar nedeniyle irade zayıflığı yaşayan kişiler kendisini ve ailesini yokluk ve yoksulluğa düşürme endişesiyle, MK md. 407'ye göre bir yıldan fazla ceza almış kimseler için de özgürlüğü bağlayıcı ceza kapsamında kısıtlı sayılmışlardır. MK md. 408 isteğe bağlı yaşlılık, engellilik, deneyimsizlik veya ağır hastalığı sebebiyle işlerini yürütmekten aciz olduğunu veya yönetemediğini ispat eden her ergin kısıtlanmasını isteyebilir. Ayrıca bu kimselerin korunmaya veya başkalarının güvenliğine yönelik tehdit ve tehlike oluşturması kısıtlanmalarını gerekli kılmaktadır.⁶²⁰ Bu nedenlerle ergenlik çağında bulunan bu kişilerin haklarındaki hukuki tasarruflar yasal temsilcinin iznine bağlıdır.

Nisbi butlan davası açma hakkı bütün hallerde zarar gören eştir. Fakat yasla temsilcinin izninin bulunmadığı davalarda taraf yasal temsilcidir.⁶²¹ Bun nedenle memurun ihmali sebebiyle küçük, kısıtlı veya ayırt etme gücüne sahip olmayan bir kimse evlenmişse, yasal temsilcinin izni olmaması sebebiyle mahkemeye nisbi butlan davası açılır. Yasal temsilci evliliği hâkim kararıyla feshettirir.

Kanun koyuculuk; Değişkenlik;

⁶¹⁸ Hamamcıoğlu, “Yürürlükten Kaldırılması Gereken Bir Hüküm”, 87.

⁶¹⁹ Belma Kayran, *Türk Medeni Hukukunda Vesayet Kanunu* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 28.

⁶²⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. Kayran, *Türk Medeni Hukukunda Vesayet Kanunu*, 28-34.

⁶²¹ Dural vd, *Aile Hukuku*, 3/95.

SONUÇ

İslam hukukunda bir akit kendisini oluşturan rükün ve sıhhat şartlarının tam olmasıyla hukuken varlık kazanır. Hukuka uygun ekdedilen akitler sahih, hukuka uygun akdedilmeyen akitler batıl/geçersiz kabul edilir.

Bütün akitlerde olduğu gibi nikâh akdi de birtakım rükün veya in'kad şartlarının bulunmaması evliliği fasit/batıl olarak geçersiz kılar. Cumhur şartları yerinde olmayan akitleri fasit/batıl olarak kabul etmektedir. Fakat Hanefi hukukçular akid kavramından hareketle akdin kuruluşunu meydana getiren bazı unsurlara bağlamışlardır. Aksi halde akit kendisinde buluna bir eksiklik ve sebebiyle bozulmayla karşı karşıya kalır.

Nikâh akdi karşılıklı taraflar arasında yapıldığı için her iki taraf içinde şart görülen koşulların yeride olması gerekir. Bu amaçla niakah akdi için fesih sözkonusu olabilmektedir. Fesih, hukuka uygun akdedilmemiş akite için söz konusu olmaktadır. Cumhur

Bu unsurları in'ikad, sıhhat, nefâz ve lüzum şartları olmak üzere dört mertebeye ayırmışlardır. Her bir mertebedeki eksikliği de farklı hükümsüzlük müeyyidesine tâbi tutmuşlardır.

İslam aile hukukunda evlilik birliğinin kocanın tasarrufuyla olmasına talak hâkim kararıyla sonlandırılması tefrik terimiyle ifade edilmektedir. Hâkimin tarafları ayırmadaki bu tasarrufu bazı durumlara talak bazı durumlarda ise fesih sayılabilmektedir. Çünkü karı koca yargı gücüne ayrılrsa da

KAYNAKÇA

- Acar, Halil İbrahim. *Ana Hatlarıyla İslam Aile Hukuku*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1. Basım, 2018.
- Acar, Halil İbrahim. “Talâk”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39/496-500. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Acar, Halil İbrahim. “Tefrîk”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 40/277-279. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Algül, Adnan. *Delilleriyle Ehl-i Sünnet Mezhepleri İle İmamiyye'nin Aile Hukuku'nda İttifak ve İhtilaf Ettikleri Konular*. Diyarbakır: Seyda Yayınları, 1. Basım, 2017.
- Aksoy, Muhammed Mehdi. *Aile Hukuku İle İlgili Âyetler Bağlamında Fıkhi Görüş Farklılıklarının Usûlî Dayanakları*. Kahramanmaraş; Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.
- Aksoy, Muhammed Mihdi. *Suriye Ahvâl-i Şahsiyye Kânunu Bağlamında Evlenmenin Mezheplerarası Mukayesesi*. Kahramanmaraş; Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Aktan, Hamza. “Kefâet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25/166-168. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Akıncı, Şahin. *Evlenmenin İptali*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Âmir, Abdülaziz. *el-Ahvâlü's-şahsiyye fi's-Şeriatî'l-İslamiyye*. Beyrut: Dârü'l-Fikri'l-Arabi, 1984.
- Apaydın, Hacı Yunus. “Fesad”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12/ 417-421. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Aslan, Mehmet Selim. *İslâm Aile Hukuku*. Bursa: Emin Yayınları, 4. Basım, 2020.
- Atar, Fahrettin. “Nikâh”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 33/112-117. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Ateş, Üveys. *İslam Hukukunda Akitlerin Feshi ve Hukuki Sonuçları*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2019.
- Ayan, Mehmet. *Türk Medeni Hukukunda Evlenmenin Butlanı*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Aydın, Mehmet Akif. “Liân”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 27/172-173. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Aydın, Mehmet Akif. “Mehir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 28/389-391. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Aydın, Mehmet Akif. *Osmanlı Aile Hukuku*. İstanbul: Klasik Yayınları, 3. Basım, 2020.
- Aynî, Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed. *el-Binâye Şerhi'l-Hidâye*. 13 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, 1. Basım, 2000.
- Bâbertî, Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed er-Rûmî el-Mısırî. *el-İnâye Şerhü'l-Hidâye*. 10 Cilt. Kahire: Matbaatü Mustafa el-Bâbî, 1. Basım, 1970.
- Bardakoğlu, Ali. “Fesih”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12/427-436. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Baş, Sezgin vd. “Müftülüklere Evlendirme Yetkisi Verilmesinin Anayasallığı sorunu”. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi* 11/2 (2021), 1416-1466. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1855975>

- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *es-Sünenü'l-kübra*. 11 Cilt. Beyrût: Dâru'l-kutubi'l-ilmîye, 3. Basım, 2003.
- Birsin, Mehmet. *İslam Aile Hukuku*. İstanbul: Çıra Akademi Yayınları, 1. Basım, 2019.
- Bozan, Cahide Işıl. *Türk Hukukunda Boşanma Sebepleri ve Kusurun Etkisi*. Konya: Konya Ticaret Odası Karatay Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail. *Sahîhu'l-Buhârî*. Riyad: Daru's-Selam, 2. Basım, 1999.
- Buhûtî, Mansûr b. Yunus b. Sâlahiddîn b. Hasan b. İdris. 6 Cilt. *Kuşşafu'l-Kina an metni'l-İkna*. Beyrut: Darul'l-fikr, 1968.
- Burhâneddîn el-Buhârî, Ebû'l-Meâlî Mahmûd b. Ahmed b. Abdilaziz. *el-Muhîtü'l-bürhânî fi'l-fikhi'n-Nü'mânî*. 9 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmîyye, 2004.
- Cessâs, Ahmed b. Ali Ebû Bekr er-Râzî. *Ahkâmü'l-Kur'ân*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmîyye, 1. Basım, 1994.
- Cessâs, Ahmed b. Ali Ebû Bekr er-Râzî. *Şerhü Mühtasari't-Tahâvî*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslamiyye, 1. Basım, 2010.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammâd. *es-Sihâh tâcü'l-lügati ve sihâhü'l-Arabiyyeti*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 4. Basım. 1987.
- Cezîrî, Abdurrahman. *Kitabu'l-Fıkıh alel Mezâhib'l-Erbaa'*. 4 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmîye, 5. Basım, 2014.
- Coşan, Feyza. *Nikâh akdinin Bağlayıcılığı ve Muhayyerlikler*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Çeker, Orhan. "Hünsâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 18/491-492. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Çeker, Orhan. "Kız". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25/541. Ankara: TDV Yayınları, 2022.
- Çolak, Abdullah. *İslam Aile Hukuku*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 3. Basım, 2021
- Dârekutnî, Ebû'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed. *Sünen*. 5 Cilt. Beyrût: muesesetu'r-risâle, 1. Basım, 2004.
- Desûkî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Arafel el-Mâlikî. *Hâşiyetu'd-Desûkî 'ale's-Şerhi'l-Kebîr*. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikir, ts.
- Dusûkî Muhammed. *el-Ahvâlü's-şahsiyye fi'l-mezhebi's-Şafîyye*. Kâhire: Dâru's-selâm, 1. Basım, 2011.
- Doğu, Hakkı Mert. "Evliliğin Yokluğu". *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 13/2 (2021), 875-890. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2075788>
- Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle Aile İlmihali*. İstanbul: Erkam Matbaacılık, 1. Basım, 2011.
- Döndüren, Hamdi. "Îlâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22/61-62. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Dönmez, İbrahim Kafi. "Müt'a", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32/174-180. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Duman, Hilal. "İslam Hukukunda Hünsâ (Çift Cinsiyetliler)". *Dergipark* 6/1 (2002), 295-318. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/223868>
- Dural, Mustafa vd. *Türk Özel Hukuku Aile Hukuku*. 4 Cilt. İstanbul: Filiz Kitabevi, 17. Basım, 2022.

- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *es-Sünen*. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 4. Basım, 2010.
- Ebû Zehra, Muhammed. *el-Ahvâlu ş-şahsiyye*. Kâhire: Dâru'l-fikr el-Arabî, 3. Basım, 1957.
- Erkan, Vehbi Umut vd. "Ayırt Etme Gücü". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 60/3 (2011), 485-522. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/624387>
- Fîrûzâbâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed. *el-Kâmîsü'l-Muhît*. Beyrut: Muessesetü'r-Risâle, 8. Basım, 2005.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed. *el-Veciz fi'l-Mezheb el-İmami ş-Şafîî*. Kahire: Daru'l-Hadis, 2016.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed. *el-Vasît fi'l-mezheb*. 7 Cilt. Kahire: Daru's-Selâm, 1. Basım, h.1417.
- Görgülü, Ülfet. "İslam Aile Hukukunda Bid'î Talâk Meselesi". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 30 (2017), 337-363. https://isamveri.org/pdfdrg/D02533/2017_30/2017_30_GORGULUU.pdf
- Güler, Hülya Atlan. "Aldatmanın Etkisiyle Yapılan Sözleşmenin Onanması Halinde Talep Edilebilecek Tazminat". *Ankara Barosu Dergisi* 80/3 (2022), 215-254. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2590685>
- Güler, İlhami. "Kur'an'da Kadın Erkek Eşitsizliğinin Temelleri". *İslami Araştırma Dergisi*, 5/4 (1991), 310-319. Güdücü, Burcu. "Evlilik Akıl Hastalığı ve Hukuki Süreç". *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi* 22 (2011), 104-110. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/747247>
- Haccâvî Ebü'n-Necâ Şerefüddîn Mûsâ b. Ahmed b. Mûsâ el-Makdisî. *el-İknâ'*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Marife, ts.
- Hallâf Abdülvehhab. *Ahkâmü'l-Ahvali ş-Şahsiyye fi ş-Şer'ati'l-İslamiyye*. Kâhire: Daru'l-Kutubi'l-Mısıriyye, 2. Basım, 1938.
- Hamamcıoğlu, Gülşah Vardar. "Yürürlükten Kaldırılması Gereken Bir Hüküm Olarak Olağanüstü Durumlarda ve Pek Önemli Bir Sebep Evlenmeye İzin Verilmesi". *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 12/1 (2021), 85-99. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1416705>
- Hiraşî, Ebû Abdillâh Muhammed. *Şerhu'l-hiraşî Ala Muhtasari Halîl ve ma'hu Hâşiyetu'l-adevî*. 8 Cilt. Beyrût: Dâru'l-fikr, 2. Basım, h.1317.
- İbn Abdilberr, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Âsım en-Nemerî el-Kurtubî. *el-Kâfî fi fıkhi ehli'l-Medîne*. 2 Cilt. Riyâd: Mektebetü'r-Riyâd, 2. Basım, 1980.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülaziz. *Reddu'l-muhtâr alâ durri'l muhtâr şerhu Tenviru'l-ebâr*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-fikr, 2. Basım, 1966.
- İbni Manzûr, Muhammed b. Mûkerrem b. Alî b. Ahmed Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn. *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Daru Sadir, 3. Basım, h/1414.
- İbn Hümam, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd. *Fethu'l-Kadir Al'el-Hidaye*. 10 Cilt. Lübnan: Dâru'l-Fikr, 1. Basım, 1970.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî, *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*. 12 Cilt. Beyrut: Daru'l-fikr, ts.
- İbn Kayyim el-Cevziyye Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî. *Zâdü'l-me'âd fi Hedyi Hayri'l-ibâd*. 5 Cilt. Beyrût: mektebetü'l-menar el-İslâmiye, 27. Basım, 1994.

- İbn. Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İsmâîl b. Ömer b. Kesîr b. Dav' el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî. *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-'azîm* 8 Cilt. Dâru Tayibeti'n-neşr ve'l-tevzî', 2. Basım, 1999.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed el-Cemmâîlî el-Makdisî. *el-Muğnî lî İbni Kudâme*. 10 Cilt. Kâhire: Mektebetu'l-kâhire, 1. Basım, 1968-1969
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed el-Cemmâîlî el-Makdisî. *el-Kâfî*. 4 Cilt. Beyrut: Daru'l-kutubi İlmiye, 1. Basım, 1994.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *es-Sünen*. Darü'r-Risaletü'l-İlmiye, 3. Basım, 2009.
- İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısırî. *el-Bahrü'r-râ'ik Şerhu Kenzü'd-dekâ'ik* 8 Cilt. Dâru'l-Kutâbu'l-İslâmî, 2. Basım, ts.
- İbn Rüşd, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî. *Bidâyetü'l-Muctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*. Beyrût: Dâru Mektebetü'l-meârif, 2012.
- İbnü'l-Mehâmilî, Ebû'l-Hasen Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Mehâmilî ed-Dabbî. *el-Lübâb fî'l-fikhi's-Şâfiî*. Medine: Dârü'l-Buhârî, 1. Basım, 1416.
- İbn Teymiyye, Ebû'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî. *Mecmû'u'l-fetâvâ*. 35 Cilt. Medine: Mücemmeü'l-Melik Fehd, 2004.
- İmam Mâlik, Ebû Abdillâh b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenîel-Muvaţta'. Beyrut: Darü'l-erkam, 1. Basım, 2007.
- İmam Mâlik, Ebû Abdillâh b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenîel-Müdevvene. 4 Cilt. Dâru'l-kutubi'l-ilmiye, 1. Basım, 1994.
- İmam Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs. *el-Ümm*. 8 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Marife, 1990.
- İnce, İrfan. "Ridde". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 35/88-91. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Kahveci, Nuri. *İslam Aile Hukuku*. İstanbul: Hikmet Yayınları, 2. Basım, 2017.
- Karagöz, İsmail. vd. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 6. Basım, 2015.
- Karaman, Hayrettin. vd. *Kur'an Yolu Meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 6. Basım, 2016.
- Karaman, Hayreddin. "Akid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2/251-256. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Karaman, Hayreddin. *Mukayeseli İslam Hukuku*. 3. Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 9. Basım, 2016.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed. *Bedâ'i'u's-şanâ'i' fî tertibi's-şerâ'i*. 7 Cilt. Lübnan: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2. Basım, 1986.
- Kaşıkçı, Osman. "Radâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 34/384-386. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Kayran, Belma. *Türk Medeni Hukukunda Vesayet Kanunu*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Koç, Mehmet. *İslam aile Hukukunda Nikâh Akdinin Feshi (Osmanlı Dönemi Uygulaması)*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 1. Basım, 2022.
- Köroğlu, Emre. "Türk Medeni Hukukunda Evliliğin Nisbi Butlanı Sebeplerinden Korkutma". *İstanbul Hukuk Mecmuası* 80/3 (2022), 925-966.

<https://cdn.istanbul.edu.tr/file/JTA6CLJ8T5/0EFD81714439498E8E00769D56ACDDC5>

- Köse, Ali. “İhtidâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21/554-558. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Kudûrî, Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Cafer b. Hamdân. *et-Tecrîd*. 12 Cilt. Kahire: Dârü's-Selâm, 2. Basım, 2006.
- Mâverîdî, Ebu'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *el-Hâvi'l-Kebîr*. 19 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kitabi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1999.
- Mergînânî Burhânüddîn Ebü'l-Hasen Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî. *el-Hidaye Bidâyetü'l-mübtedî*. 4 Cilt. Lübnan: Dârü'l-Erkam.
- Meydânî, Abdülganî b. Tâlib b. Hammâde el-Guneymî. *El-Lübab fî Şerh'l-Kitab*. 3 Cilt. Lübnan: Dârü'l-Kitab el-Arabi, 2019.
- Molla Hüsrev, Muhammed b. Feramuz b. Ali. *Dürerü'l-Hukkam şerhu Ğureru'l-ahkâm*. 2 Cilt. Beyrut: Daru İhya'u Kutbi'l-Arabiye, ts.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *el-Câmi'ü's-sahîh*. Beyrut: Daru'l-marifeh, 3. Basım, 2010.
- Nefrâvî, Şihâbüddîn Ahmed b. Gânim b. Sâlim el-Ezherî el-Mâlikî. *el-Fevâkihü'd-devânî 'ala risâleti Ebî Zeyd el-Kayravânî*. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1995.
- Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî. *es-Sünenü'n-Nesâî*. Beyrut: Daru'l-Kutub'l-İlmiye, 2. Basım, 2009.
- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *Tehzibu'l-Esma' ve'l-Lugat*. 3 Cilt. Beyrut: Daru'l-kutub'l-İlmiye, h. 1431.
- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *Ravdatu't-talibîn umdetu'l-Müftiyyin*. 12 Cilt. Beyrut-Dmaşk-Ummân: el-Mektebetu'l-islamî, 3. Basım, 1991.
- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *Minhâcu't-talibîn umdetu'l-Müftiyyin fî'l-Fıkh*. 1 Cilt. Dârü'l-fikr, 2005.
- Öğüt, Kevser Kâmil Ali-salim. “Çok Evlilik”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 8/365-369. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Özden, Sevgi. *Evliliğe Son Veren İlamların Eşin Mirasçılığına Etkileri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998.
- Rayeq, Ghulam Hazrat. “İslâm Âile Hukukunda ve Afgân Hukuk Sisteminde Bedensel Kusur Ve Hastalık Nedeni İle Kazâî Boşanma”. *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/2 (2019), 141-161.
- Sâvî, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed el-Halvetî. *Bulğat's-sâlik li-Akrabi'l-mesâlik el-Ma'ruf Hâşiyetu's-Sâvî Alâ eş-Şerhi's-Sağîr*. 4 Cilt. Dârü'l-me'ârif, ts.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Marife, 1993.
- Sertâvî, Mahmûd Ali. *Şerhü Kânûnî'l-Ahvâlî's-Şahsiyye*. Amman: Dârü'l-Fikr, 3. Basım., ts.
- Sert, Selin. “Türk Medeni Hukukunda Cinsiyet Değiştirme”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 118 (2015), 255-270. <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2015-118-1480>
- Suğdî, Ebü'l-Hasan Ali b. el-Hüseyn b. Muhammed. *en-Nütef fî'l-fetâva*. 2 Cilt. Amman: Dârü'l-Furkan, 2. Basım, 1984.
- Şa'ban, Zekiüddin. *İslam Hukuku İminin Esasları*. çev. İbrahim Kafî Dönmez. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 22. Basım, 2015.
- Şîrâzî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf. *et-Tenbîh fî'l-fıkhî's-Şâfi'î*. Beyrut: Âlemu'l-Kutub, 1. Basım, 1983.

- Şîrâzî, Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf. *el-Mühezzebe fî fikhi'l-İmami's-Şâfiî*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- Şîrbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb. *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*. 6 Cilt. Beyrût: Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye, 1. Basım, 1994.
- Türkeri, Ahmet. *Türk Medeni Hukukunda Evlat Edinmenin Hukuki Sonuçları*. Ankara: Ankara Üniversitesi, sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Yaman, Ahmet. *İslam Aile Hukuku*. İstanbul: Marmara İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 22. Basım, 2018.
- Yılmaz, Gülnihal. *İslam Aile Hukukunda Fesih Talâk ve Tefrik İlişkisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Yılmaz, İbrahim. *Yetki ve Sistem Açısından İslam Hukukunda Boşanma*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.
- Zebîdî, Ebû'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk el-Hüseynî. *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*. Dâru'l-Hidâye, H/1431.
- Zeylaî, Fahrüddîn Osmân b. Alî b. Mîhcen el-Bârî. *Tebyînü'l-haqqâik şerhu Kenzü'd-dekâik*. 6 Cilt. Kâhire: Tabiatu'l-kübrâ el-Emîriye, 1. Basım, h.1314.
- Zuhaylî Vehbe b. Mutafta. *el-Fıkhu'l-İslamî ve Edilletuhu*. 10 Cilt. Dimaşk: Dâru'l-fikr, 2. Basım, ts.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı – Soyadı : Mehmet Mehdi GÖKTEKİN

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar : Diyanet İşleri Başkanlığı 2013-

